

Protestantse
Kerk

Vindplaats van
geloof, hoop en liefde |

Geroepen door Christus

**Ambtstheologie voor de
Protestantse Kerk in Nederland**

Werkgroep Vervolg Ambtstheologie

Prof. dr. Maarten Wisse VDM, rector PThU

Dr. Ilonka Terlouw VDM, synodelid

Dr. Herbert Wevers VDM, oud-voorzitter GRA

Dr. Andreas Wöhle VDM, president ELS

29 mei 2022

Inhoudsopgave

Samenvatting	4
Samenvatting Vooraf	4
Samenvatting Hoofdstuk 1. De kerkelijke ambtspraktijk gelovig waarnemen	4
Samenvatting Hoofdstuk 2. Bijbelse en vroegkerkelijke bronnen voor revitalisatie van ambt en gaven	4
Samenvatting Hoofdstuk 3. De invloedrijke wending van de Reformatie	5
Samenvatting Hoofdstuk 4. Een protestants verstaan van de ambten	5
Samenvatting Hoofdstuk 5. Van theologie naar beleid	5
Vooraf	7
Christus roept	7
Het ambt in beeld	7
Opdracht en werkwijze	8
Leeswijzer	10
Hoofdstuk 1. De kerkelijke ambtspraktijk gelovig waarnemen	12
Inleiding	12
1.1 Geroepen(e) worden	13
1.2 Ordinatie tot dienaar van Christus	13
1.3 'Gevraagd worden' voor ouderling of diaken	16
1.4 De dubbelzinnigheid van het ambt in onze tijd en cultuur	17
<i>Tussen geloof en ongeloof</i>	18
<i>Het gewone en het heilige</i>	18
<i>Instituut, gezag en opleiding</i>	20
<i>Trouw zijn aan jezelf of aan Christus</i>	21
Hoofdstuk 2. Bijbelse en vroegkerkelijke bronnen voor revitalisatie van ambt en gaven	22
Inleiding	22
2.1 Hoe God mensen inschakelt	22
2.2 Het spoor van de gemeente en de gaven van de Geest	24
2.3 Het spoor van het door de Geest geladen ambt	26
<i>Apostelen, profeten en leraren</i>	26
<i>Oudsten en leiders</i>	28
<i>Dienaren</i>	29
2.4 De ontwikkeling naar een meer institutioneel leiderschap	30
<i>De pastorale brieven</i>	30
<i>De Apostolische Vaders</i>	31
2.4 De blijvende betekenis van de Schrift voor het ambt	33
Hoofdstuk 3. De invloedrijke wending van de Reformatie	34
Inleiding	34
3.1 Een nieuwe manier van denken over het ambt	34
3.2 Een nieuwe manier van denken over de kerk	35
3.3 Spanning en ambiguïteit in de reformatorische omgang met het ambt	37
<i>De strijd tegen de dopers</i>	37
<i>De verhouding tussen de ambten</i>	38
<i>Het 'enerzijds-anderzijds' van de protestantse ambts-theologie</i>	39

Hoofdstuk 4. Een protestants verstaan van de ambten	41
Inleiding	41
4.1 Terugblik op de hoofdstukken 1, 2 en 3	41
4.2 De 'tweesporigheid' van ambt en gemeente	42
4.3 Het eigene van het geordineerde ambt	43
<i>Zending en apostoliciteit</i>	44
<i>Sacramentele aspecten van het ambt</i>	44
<i>Priesterlijke en profetische zending</i>	45
4.4 De meerwaarde van de gemeenteamtben	46
<i>Communaal en collegiaal leiderschap</i>	46
<i>Zending en gaven van de Geest</i>	46
<i>Verkozen door de gemeente, geroepen door God</i>	47
4.5 De (ambtelijke) positie van kerkelijk werkers en pioniers	48
Hoofdstuk 5. Van theologie naar beleid	50
Inleiding	50
5.1 Theologische ijkpunten voor beleid	50
5.2 Differentiatie en hiërarchie binnen het geordineerde ambt	51
5.3 De kerkelijk werker en het geordineerde ambt	53
5.4 De kerkelijk werker en een mogelijk vierde ambt	54
5.5 Preekconsenten en sacramentsbevoegdheid	55
5.6 De aard van de bekwaamheid van geordineerde ambtsdragers	55
5.7 De nood van de tijd	56
5.8 De waarde van academische scholing	58
5.9 De waarde van de hbo-opleiding	58

Samenvatting

Samenvatting Vooraf

- In dit rapport staat **de waarde van de ambten in onze kerk en in onze tijd** centraal. Als kerk staan we voor de opdracht om de weg te onderscheiden die de Geest gaat. Goede theologie bevordert onze ontvankelijkheid hiervoor.
- Reeds langere tijd houdt een aantal **beleidszaken** – rond de invulling van de ambten, de positie van kerkelijk werkers en pioniers, de warrige praktijk van preekconsenten en de groeiende diversiteit in vormen van kerk-zijn – de synode intensief bezig.
- In haar vergadering op 12 juni 2021 heeft de synode duidelijk gemaakt dat ze niet verder kan met besluitvorming op deze terreinen zonder een **grondiger uitwerking van de theologische component** van deze vraagstukken. De ambtsvisie van *Geroepen en gezonden* (hoofdstuk II, paragrafen 5 t/m 10) vormt hiervoor uitgangspunt.
- De Werkgroep Vervolg Ambts-theologie (samengesteld in oktober 2021) presenteert in dit rapport een type theologie waarin de hedendaagse context (hoofdstuk 1), de Schrift (hoofdstuk 2) en traditie (hoofdstuk 3) in gesprek worden gebracht met elkaar (hoofdstuk 4). Dit leidt tot **een voorstel** voor de manier waarop de ambten in onze kerk in de 21e eeuw gestalte zouden kunnen krijgen (hoofdstuk 5).

Samenvatting Hoofdstuk 1. De kerkelijke ambtspraktijk gelovig waarnemen

- In hoofdstuk 1 starten we bij een gelovige blik op de kerkelijke ambtspraktijk: in het ambt treffen we een andersoortig 'leiderschap' aan van **mensen die door Christus geroepen zijn**.
 - De roeping en zending van predikanten heeft een eigen kleur. Zij weten zich vanuit de ontmoeting met de Opgestane geroepen om met heel hun 'hebben en houden' dienaar van Christus te zijn. De ambtsaanduiding maakt duidelijk waar het in het **geordineerde ambt van Woord en sacrament** om draait: dienaar van Christus zijn is niet allereerst een taakomschrijving, maar een zijnsomschrijving. De geordineerde ambtsdrager spreekt en handelt in Christus' naam in (o.a.) de verkondiging, de zegen, doop en avondmaal. Zij of hij mag er voor heel haar of zijn doen en laten op vertrouwen namens Christus in de kerk en de wereld gezonden te zijn.
- Ook voor de invulling van de ambten van ouderling en diaken speelt roeping een belangrijke rol. **'Gevraagd worden' voor een ambt** is niet hetzelfde als een verzoek voor het bestuur van een dorpsvereniging of sportvereniging. Gemeenteleden weten zich aangesproken op hun geloof en op de hun door God geschonken gaven en talenten. De structuur en reikwijdte van de roeping en zending van ouderlingen en diakenen roept wel serieuze vragen op bij de bevestiging van kerkelijk werkers in deze ambten.
 - Het **geestelijke klimaat van de huidige cultuur** maakt van de roeping en het rolbesef van ambtsdragers ingewikkelde, dubbelzinnige kwesties. Er is kritiek op het ambt, maar tegelijk ook een nieuwe behoefte aan het ambt.

Samenvatting Hoofdstuk 2. Bijbelse en vroegkerkelijke bronnen voor revitalisatie van ambt en gaven

- In het Nieuwe Testament krijgt Gods beweging naar de wereld toe een beslissende toespitsing in **de zending van Jezus Christus**. Omwille van deze beweging van God in Christus wordt in het Nieuwe Testament aan nieuwe ambten gestalte gegeven: Zodra Jezus Zijn zending op zich neemt, komen er mensen in beeld die door Hem geroepen en gezonden worden.
- In het Nieuwe Testament treffen we geen strak omliggende ambtsvisie aan. We stuiten op een **dubbel spoor**. De Geest gaat aan het werk in elk lid van de gemeente door de *charismata*, tegelijk wordt het gemeentelieven vanaf het allereerste begin gediend door gelovigen die daartoe geroepen en afgezonderd zijn.
- Het optreden van de **eerste apostelen** is bepalend voor het ontstaan en de ontwikkeling van de ambten in de christelijke gemeente. Hun onderricht krijgt een vervolg in de roeping en zending van andere met de Geest vervulde gelovigen zoals oudsten en leiders. Omdat de gemeente groeide, werd ook de kring van de apostelen ruimer.
- De leidinggevende posities die zich halverwege de eerste eeuw ontwikkelden in de christelijke gemeente zijn charismatisch van karakter. Die posities kregen langzamerhand een sterker institutioneel karakter. In de pastorale brieven en de Apostolische Vaders zien we een duidelijker

geprofileerd en gekwalificeerd leiderschap

opkomen. De reputatie van de groeiende kerk is cruciaal.

- In de vroege kerk is er een bepaalde lijn uit het Bijbels getuigenis naar voren gehaald, waarin aanvankelijk de bisschop de 'eerste onder gelijken' en vervolgens de eenhoofdige leider in de gemeente(n) werd. Die lijn heeft haar goed recht, maar evengoed kunnen we **de Bijbelse gegevens vertalen** naar een diversiteit van ambten zoals die in de gereformeerde traditie vorm heeft gekregen.

Samenvatting Hoofdstuk 3.

De invloedrijke wending van de Reformatie

- In hoofdstuk 3 wegen we de inbreng van de Reformatie, die voor onze ambtsstructuur – en voor al onze **gevoeligheden rond het ambt** – zo bepalend is geweest. Het hoe en waarom van de Reformatie helpt ons om te begrijpen waarom we het zo lastig vinden om als kerk over 'ambt' te spreken.
- De revolutionaire ontdekking van Luther – gerechtvaardigd door geloof alleen – had verstrekkende consequenties voor het denken over de ambten in de kerk. De geordineerde ambtsdrager wordt in de Reformatie profeet, heraut van het evangelie en opvoeder. Zijn taak is gelovigen kennis bij te brengen van het evangelie in de Schrift, ze te laten groeien in geloof en ze daarnaar te laten leven. Deze rol van **de ambtsdrager als 'predikant' was nieuw**, hoe vreemd dat in onze oren ook mag klinken.
- De kerk is, in reformatorisch perspectief, de verzameling van gelovigen. Als leden van het lichaam van Christus zijn zij rechtstreeks verbonden met Christus. De Reformatie maakt de **toegang tot Christus** onafhankelijk van het kerkelijke instituut met haar ambten. Het fundamentele onderscheid tussen de clerus en de leken werd afgewezen.
- Ook het **conflict met de dopers** is van belang: de Reformatie wilde zich afgrenzen van de dopers die elke vorm van onderscheiden ambt wilden afschaffen. In de protestantse ambtstheologie is daardoor altijd een aanzienlijke mate van ambiguïteit blijven bestaan, ook ten aanzien van de rol van de predikant.
- Met de nieuwe invulling van het ambt in de gereformeerde traditie wint ze wel iets terug dat in de vroege kerk al snel verloren ging: **de verbinding tussen de ambten en de verschillende geestesgaven**.

Samenvatting Hoofdstuk 4.

Een protestants verstaan van de ambten

- De hoofdstukken 1 tot en met 3 monden in hoofdstuk 4 uit in een **sterkte-zwakte analyse** van waar we in onze kerk staan als het gaat om het ambt. De protestantse ambtstheologie lijdt aan twee tegengestelde bewegingen: de neiging om het geordineerde ambt geheel af te leiden uit de gemeente versus de neiging om het ambt boven de gemeente te plaatsen.
- Door het geordineerde ambt als eigen spoor van God te plaatsen naast het spoor dat God gaat met de gemeente, kunnen beide sporen vanuit hun eigen waarde elkaar van dienst zijn. **Tweesporigheid** betekent: Jezus Christus roept mensen in zijn dienst om zijn werk op aarde te doen én tegelijkertijd schakelt God in zijn beweging van liefde naar de wereld toe ook de kerk in.
- Vanuit de gereformeerde traditie van onze kerk kunnen we niet enkel van het geordineerde ambt spreken. We zien het functioneren van verschillende, eigensoortige ambten naast elkaar als gave van God aan onze kerk. De **gemeenteambten** dragen zowel inhoudelijk als structureel bij aan collegialiteit in het leidinggeven aan de kerk. Krachtig aan de gereformeerde instelling van de eigensoortige ambten van ouderling en diaken is dat het opzicht en de pastorale zorg en de zorg voor mensen die gebrek lijden zeker gesteld zijn.
- De kerk mag – en in de gegeven omstandigheden: *moet* – de **kerkelijk werker** met diens professionele expertise en opleiding omarmen als een zegen van de Heer in onze tijd.

Samenvatting Hoofdstuk 5.

Van theologie naar beleid

- De opdracht van de Werkgroep Vervolg Ambtstheologie is met name die van afstand nemen geweest. In hoofdstuk 5 zoeken we zorgvuldig naar de aansluiting op de praktijk.
- We brengen **twee theologische principes** voor beleid op formule. In de eerste plaats: *De kerk bekwaamt en roept, ordineert en zendt hen die door Christus tot het openbare ambt van dienaar van het Woord zijn geroepen*. In de tweede plaats: *Door middel van geïnstitueerde ambten erkent de kerk het belang van een specifieke rol waartoe Christus mensen roept en zendt en beschermt de kerk hun rol*. Telkens weer gaat het in de kerk om de vraag naar iemands roeping.

- Theologisch gezien is dezelfde vraag ook leidend als het gaat om de **kerkelijk werker**: weet zij of hij zich geroepen tot het ene geordineerde ambt van Woord en sacrament en beaamt de kerk deze roeping?
- **Differentiatie** naar taken en verantwoordelijkheden binnen het geordineerde ambt is geen enkel punt. Ondanks een sterk verzet tegen elke vorm van hiërarchie in de gereformeerde traditie is er weinig reden om elke vorm van hiërarchie in die differentiatie principieel af te wijzen.
- Via een '**vierde ambt**' zouden we theologisch en institutioneel de eigen rol van kerkelijk werkers in de kerk kunnen erkennen. Er zijn namelijk belangrijke structuurverschillen in de roeping en rol van kerkelijk werkers ten opzicht van de bestaande ambten.
- **Preekconsenten** die los staan van het geordineerde ambt en verbonden zijn met een specifieke roeping en zending van bijvoorbeeld kerkelijk werkers passen bij het denken over de ambten vanuit de verschillende gaven van de Geest.
- De **vereiste bekwaamheid** van geordineerde ambtsdragers kan niet los gezien worden van het historische karakter van het christelijk geloof. De geordineerde ambtsdrager is geroepen om de gemeente en de wereld te bepalen bij het heil in Christus, waarvan de Schriften beslissend getuigenis afleggen. Dat vraagt om bekwaamheid om de vertaalslag tussen tekst en lezer op een verantwoorde manier te maken. De toegevoegde waarde om dit vanuit de grondtalen te kunnen doen, is groot. In het licht van de nood van de tijd houden we een warm **pleidooi voor de academisch opgeleide predikant**.
- De kerk van Christus heeft niet alleen wetenschappelijk opgeleide mensen nodig – die de bestaande praktijk en theorie kritisch bevragen en vernieuwen – maar heeft evenzeer **hbo-opgeleide mensen nodig** die de bestaande praktijk versterken en doorontwikkelen.

Vooraf

Christus roept

Jezus Christus roept mensen in zijn dienst om zijn werk op aarde te doen. Geroepen mensen delen op een wonderlijke manier in Gods zending, de *missio Dei*. 'De eeuwige liefde zoekt de mensen op, in Gods omgang met Israël, en bovenal in Jezus Christus, in wie zijn liefde voor de mensen die Hem in de wereld toebehoorden, tot het uiterste zou gaan (Joh. 13:1).¹ Zoals Jezus door de Vader gezonden werd, worden mensen door Hem gezonden. Zij dragen bijzondere verantwoordelijkheid in de wereld en in de kerk om 'voortgang te geven'² aan het werk van God door de dienst aan het evangelie. Zij worden geroepen door de Opgestane – en mogen zich geroepen weten – zoals de discipelen geroepen werden: "Vrede zij met jullie! Zoals de Vader Mij heeft uitgezonden, zo zend Ik jullie uit." Na deze woorden blies Hij over hen heen en zij ontvingen de heilige Geest.³ De Levende roept mensen op verschillende manieren voor verschillende zaken, taken of posities. Hij stelt, om met Paulus te spreken, 'zowel apostelen aan, als profeten, zowel verkondigers van het evangelie als herders en leraren om de heiligen toe te rusten voor het werk in zijn dienst. Zo wordt het lichaam van Christus opgebouwd.⁴ Vanuit dit perspectief – 'geroepen door Christus' – krijgen alle ambten in de kerk, het Lichaam van Christus, theologisch betekenis. Ambtsdragers delen, ieder op een manier afhankelijk van hun ambt, in de missie van God met deze wereld.

Jezus Christus roept mensen tot dienst aan het evangelie. Ambtsdragers delen op een wonderlijke manier in de missie van God met deze wereld.

Het ambt in beeld

De plaatselijke gemeenten waarin de kerk gestalte krijgt, worden van week tot week opgebouwd en aangestuurd door het werk van duizenden – hoeveel zullen het er alleen al in Nederland zijn? Hun aantal overschrijdt de tienduizend met gemak – ambtsdragers en kerkelijke vrijwilligers.⁵ Een deel van de ambtsdragers behoort tot de predikanten van de kerk.⁶ Het merendeel van de ambtsdragers wordt gevormd door ouderlingen en diakenen. Het aantal gemeenteleden dat zich vrijwillig inzet, overstijgt beide groepen. Wie ook maar enig weet heeft van de inzet van al deze mensen samen snapt dat het in toenemende mate lastig wordt de vacatures die zij bij hun aftreden achterlaten te vervullen. De kerk krimpt jaar op jaar. De maatschappij, het levensgevoel van mensen en hun prioriteiten veranderen, en daarmee ook het geleefde geloof en de bereidheid tot (ambtelijke) taken. Kan in onze kerkelijke en maatschappelijke context nog wel betekenisvol over roeping gesproken worden? Of moet er juist in deze context over roeping gesproken worden?

De ambtsdragers van de Protestantse Kerk in Nederland zijn de scriba's wier uren aan wekelijkse inzet nog net niet het aantal uren van de plaatselijke predikant overtreffen; pastoraal ouderlingen die gemeenteleden belangeloos bezoeken, maar die zich soms onvoldoende toegerust voelen; jeugdouderlingen met ongekend organisatietalent die het broodnodige gesprek met de jongere generaties zoeken, maar daarbij ook op de grenzen stuiten van onze kerk, haar structuren en haar tradities. Diakenen hebben een eigen oog voor de nood van plaatsgenoten (kerklid of geen lid) en van mensen wereldwijd. Kerkrentmeesters geeft het voldoening hun financiële *knowhow* in te zetten

1. [Geroepen en gezonden](#), p. 11.

2. [Mozaïek van kerkplekken](#), p. 45.

3. Johannes 20:21-22.

4. Efeziërs 4:11-12.

5. Begin 2021 telt de Protestantse Kerk in Nederland 1657 wijkgemeenten en ca. 689 contracten voor kerkelijk werkers, zie [Geroepen om te dienen](#), p. 21 en Appendix B. Het kerkordelijk minimum voor de kerkenraad is gesteld op 7 ambtsdragers.

6. Begin 2021 telt de Protestantse Kerk in Nederland ruim 2000 predikanten, waarvan 1506 gemeentepredikanten en 522 predikanten met bijzondere opdracht of in algemene dienst, zie [Geroepen om te dienen](#), Appendix B.

voor het beheer van de gelden en goederen van de gemeente. Waar zij ontbreken, zal het *governance* probleem van de (wijk)gemeente snel nijpend voelen. Het netwerk van ouderlingen en diakenen en hun *feeling* met wat in hun omgeving leeft, is kostbaar waar het leidt tot dwarsverbanden tussen kerk en samenleving, tot bijzondere ontmoetingen of projecten die de grenzen van de kerk overschrijden. Tegelijk zijn er genoeg ambtsdragers die hun burens of collega's niet (meer) weten uit te leggen wat ze in de kerk doen.

De inzet van diakenen en ouderlingen gaat samen op met het werk van wijkpredikanten, geestelijk verzorgers, ambulante en interim-predikanten, emeriti en predikant-pioniers. (Schijnbaar) onvermoeibaar, als schapen met vijf poten, zijn zij overal in het gemeentewerk te vinden, ook in situaties waarin ze zich soms machteloos, overvraagd of ondergewaardeerd voelen. Ze wandelen mee op het levenspad van mensen, maar worden in hun rol als voorganger soms ook genadeloos gefileerd. De verantwoordelijkheid die zij dragen is groot. De reikwijdte van hun ambtswerk is breed: interim-predikanten geven in precaire situaties alles om de lasten te verlichten, ambulante predikanten en emeriti stellen zich beschikbaar om in vacaturetijd de werkzaamheden waar te nemen, pioniers stellen het evangelie in nieuwe contexten op nieuwe manieren present.

Ook de inzet van kerkelijk werkers – jeugdpastors, ouderenpastors, catechetes, missionaire werkers – is moeilijk te missen. In sommige gemeenten vervullen kerkelijk werkers, om allerlei redenen, een vergelijkbare rol als die van voorgangers. De herderlijke zorg over de gemeente wordt aan hen toevertrouwd. Dat is een prachtige roeping en een grote verantwoordelijkheid. Toch leeft bij hen vaak de vraag of dat in de breedte van de kerk ook gezien en erkend wordt. Ze zijn immers formeel geen predikant. Andere kerkelijk werkers dienen de kerk in allerlei specifieke, gemeenteopbouwende rollen, waarvoor ze getraind en opgeleid zijn. Vaak zijn deze kerkelijk werkers ambteloos, soms ouderling. Soms gaan ze voor in diensten, maar in de kerkenraad praten zij zelden mee. Waar horen zij eigenlijk bij?

Wie oog heeft voor het dienstwerk van ambtsdragers en kerkelijk werkers zal ook al het 'informele ambtswerk' niet ontgaan: organisten en andere kerkmusici zijn vaak al decennialang aan gemeenten verbonden⁷; vrijwilligers, leden van kinderkerk- of koffieteam, kosters – ze zijn week in week uit in de weer; mensen die de beamer bedienen en technici kunnen geen dienst meer gemist worden.

Het beeld van het ambt in de Protestantse Kerk in Nederland is in meerdere opzichten een diffuus beeld. Er wordt door velen een indrukwekkende krachtinspanning geleverd, maar – eerlijk is eerlijk – soms voelt het als meer 'duwen en trekken' dan als 'voortgang geven' aan Gods Koninkrijk. Er is een eigen ontvankelijkheid nodig om te (blijven) zien hoe mensen, met hun betaalde dan wel onbetaalde inzet, als gemeentelid of ambtsdrager, als levende steen of verkondiger van het evangelie, een plek hebben in Gods werk in deze wereld. In dit rapport staat de waarde van de ambten in onze kerk en in onze tijd centraal. We zoeken naar een protestants verstaan van het geordineerde ambt en de andere ambten, een verstaan dat houvast biedt voor de uitdagingen waar de kerk voor staat. Ook zoeken we naar de goede plaats voor kerkelijk werkers binnen de ambtelijke orde die de kerk biedt. Als kerk staan we daarmee voor de opdracht om de weg te onderscheiden die de Geest gaat, ook waar dat 'onverwachte en ongedachte wegen' zijn, ook waar 'de Geest wegen afsluit'.⁸ Dit rapport is geschreven vanuit de overtuiging dat goede theologie deze ontvankelijkheid bevordert.

Kan in onze kerkelijke en maatschappelijke context nog betekenisvol over roeping gesproken worden? Of moet dat juist in deze context?

Opdracht en werkwijze

Op 12 juni 2021 aanvaardde de synode een gedeelte (hoofdstuk II, paragrafen 5 t/m 10) van het rapport [Geroepen en gezonden](#) als uitgangspunt voor verdere visieontwikkeling.⁹ Twee belangrijke

7. In de lutherse kerk worden kerkmusici net als ambtsdragers bevestigd in een dienst (doorgaans onder handoplegging). Theologisch wordt hun dienst gezien als een zelfstandige vorm van verkondiging door middel van muziek. Zie ook KO art. VII-2.

8. Visienota [Van U is de toekomst](#), pp. 44-45.

9. Zie: '1. Besluit Generale synode 12 juni 2021' in [Notitie vervolg rapport ambtsvisie Geroepen en gezonden](#), p. 5.

theologische kaders uit dat deel van het rapport:

- De *missio Dei*, Gods zending, vormt het uitgangspunt voor de bezinning op kerk en ambt. De *missio Dei* 'maakt duidelijk waarom kerk en ambt er überhaupt toe doen'.¹⁰ 'Het gaat uiteindelijk om het werk van de Heer. [...] De eigenlijke vraag bij het ambt is: hoe draagt het bij aan Gods zending, uitgedrukt in de aankondiging van het komende Rijk?'¹¹
- Het ambt van de dienaar van het Woord in de Protestantse Kerk krijgt een plek als geordineerd ambt. Met het invoeren van het geordineerde ambt sluit de Protestantse Kerk aan bij de 'hoge mate van eensgezindheid [...] in de oecumenische bezinning'.¹² 'De kern is dat het bij het geordineerde ambt gaat om wat je doet én om wat je bent. [...] De geordineerde ambtsdrager representeert [...] Christus, en verwijst voortdurend naar Hem.'¹³

Vervolgens is door de synode op 11 september 2021 de vervolgotitie [Notitie vervolg rapport ambtsvisie Geroepen en gezonden](#) aanvaard. Deze notitie stelt voor de ambtsvisie uit *Geroepen en gezonden* verder uit te laten werken door een serie werkgroepen. Ten aanzien van een Werkgroep Vervolg Ambtsstheologie¹⁴ heeft de synode de volgende zaken uitgesproken:

De werkgroep beschrijft een ambtsstheologie vanuit de ambtsstheologische grondlijnen zoals verwoord in *Geroepen en gezonden*, hoofdstuk II, 5 t/m 10 (vanuit de *Missio Dei*, onderscheid in kerkelijk ambt van dienaar des Woords (ordinatie) en gemeentelijke ambten, differentiatie in het ambt van dienaar des Woords) en aanvaard door de synode. Er wordt ook aandacht gegeven aan:

- overweging van een vierde ambt (van 'pastor');
- de ambten van ouderlingen en diakenen;
- verhouding tussen geordineerd ambt en andere ambten;
- ordinatie levenslang, voor alle dienaren des Woords?;

- collegialiteit en onderlinge samenwerking als kenmerk van het ambt;
- de charismata in de gemeente/ambt aller gelovigen;
- de plaats van de overige kerkelijk werkers (voor zover zij niet werkzaam zullen zijn als dienaren des Woords) in dit geheel.

De nader ontwikkelde ambtsvisie vormt de theologische bedding voor de vervolgens op te stellen beroepsprofielen en de uitwerking en concretisering in de daaropvolgende werkgroepen.¹⁵

In oktober 2021 is een werkgroep samengesteld die de gegeven opdracht heeft aanvaard, en hierbij het resultaat van haar werkzaamheden presenteert.

Vanaf het begin was duidelijk dat we als werkgroep voor serieuze theologische vragen stonden. Reeds langere tijd houdt een aantal beleidszaken – rond de invulling van de ambten, de positie van kerkelijk werkers en pioniers, de warrige praktijk van preekconsenten en de groeiende diversiteit in vormen van kerk-zijn – de synode intensief bezig.¹⁶ De betrokkenheid van synodeleden bij deze thema's is groot. Kunnen pioniers of kerkelijk werkers tot het ambt van dienaar des Woords worden geordineerd? Welke opleiding is daarvoor nodig? De synode voelt de noodzaak om adequaat te reageren, omwille van de toekomst van de kerk – en van onze wereld – die ze op het hart draagt. In haar reactie op het rapport [Geroepen en gezonden](#) heeft de synode echter duidelijk gemaakt, dat ze niet verder kan met besluitvorming op deze terreinen zonder een grondiger uitwerking van de theologische component van deze vraagstukken. De uitkomsten van het onderzoek [Geroepen om te dienen](#) hebben daarbij in het bijzonder de vinger op de zere plek van de positie van kerkelijk werkers in onze kerk gelegd. Dat creëert ook een zeker momentum om de ambtsvraag grondig ter hand te nemen om vervolgens tot besluitvorming te komen.

10. [Geroepen en gezonden](#), p. 11.

11. [Geroepen en gezonden](#), pp. 11-12.

12. [Geroepen en gezonden](#), p. 18.

13. [Geroepen en gezonden](#), p. 18.

14. In de [Notitie vervolg rapport ambtsvisie Geroepen en gezonden](#) ook wel 'Werkgroep Vervolg Ambtsvisie' genoemd.

15. [Notitie vervolg rapport ambtsvisie](#), p. 11.

16. Zie: [Mozaïek van kerkplekken](#) (april 2019), [Lichter ingevuld](#) (januari 2021), [Geroepen en gezonden](#) (december 2020 voor de synode van juni 2021), en inmiddels ook [Geroepen om te dienen](#) (maart 2022).

De uitnodiging tot een theologische exercitie riep bij de leden van de werkgroep grote aarzeling op. Het is immers geen geheim dat de protestantse theologie al sinds de Reformatie worstelt met de vraag naar de plaats van het ambt in de kerk: als Christus de enige ware middelaar is en daarmee de toegang tot God vrij en open is, wat is dan de rol van de ambtsdrager in de kerk? Moeten we werkelijk menen een zo oud probleem op te (kunnen) lossen? Hoe lang gaat het aandragen van een oplossing dan duren? Zijn alle problemen die in onze kerk rond het ambt spelen wel theologische vraagstukken? Door sommigen wordt het ambtsvraagstuk zelfs als een *messy problem* gezien, waarvoor conventionele oplossingsmethodes niet volstaan.¹⁷

De Werkgroep Vervolg Ambtstheologie heeft de vraag van de synode als volgt geïnterpreteerd. Het gaat niet zozeer om een lange of korte verhandeling, maar om een rapport dat op fundamenteel niveau insteekt, geen enkel theologisch probleem rond het ambt uit de weg gaat en tegelijkertijd aansluit bij de ervaring van het ambt die onder ambtsdragers en gemeenteleden leeft. Daarmee vraagt de synode om een type theologie waarin Schrift en traditie in gesprek worden gebracht met elkaar en de hedendaagse context.

Zijn alle problemen rond het kerkelijk ambt wel theologische vraagstukken? De theologische vraag is waar wij als kerk Gods werk herkennen én waar wij de Roepende in de weg zitten of hebben gezeten.

De vraag naar het ambt kan niet op basis van een rechtstreeks Schriftberoep beslist worden. Het Nieuwe Testament bevat geen strak omliggende ambtsvisie. De verschillende stemmen van Schrift, traditie en hedendaagse context en praktijk zullen dus moeten worden gewogen. Die weging leidt tot een voorstel voor de manier waarop de ambten in onze kerk in de 21e eeuw gestalte zouden kunnen krijgen.

Leeswijzer

De werkgroep is gestart bij een gelovige blik op de praktijk (**Hoofdstuk 1. De kerkelijke ambtspraktijk gelovig waarnemen**). Christus roept en zendt

mensen, ook in onze kerk. Een van de sleutels tot het verstaan van het ambt moet gezocht worden in het nauwkeurig lezen van de manier waarop Christus dat doet en waartoe Hij wie roept. Christus doet dat soms met behulp van, maar soms ook tegen de structuren in die wij als kerk met elkaar scheppen of in het verleden geschapen hebben. De vraag is waar wij als kerk Gods werk herkennen, maar ook waar wij de Roepende in de weg zitten of hebben gezeten of de roepstem van de Levende verkeerd hebben geïnterpreteerd. Het waarnemen van wat God doet gaat hand in hand met het waarnemen van de nood van de tijd en de nood van de kerk.

Het kritisch waarnemen van Gods werk in de roeping en zending van mensen is ook van toepassing op onze omgang met het Schriftgetuigenis (**Hoofdstuk 2. Bijbelse en vroegkerkelijke bronnen voor revitalisatie van ambt en gaven**). In dit hoofdstuk laten we de veelstemmige werkelijkheid van roeping en zending in de Schrift op ons inwerken. De veelheid van gaven bij Paulus staat naast een ontluikende ambtstheologie die in de vroege kerk spoedig stolt in drie hiërarchisch geordende ambten. Welke aspecten van deze nieuwtestamentische werkelijkheid hebben in onze huidige kerkelijke praktijk een stem of een plaats? Welke aspecten hebben we weggedrukt, in een verder of een recenter verleden?

Omdat de Bijbel geen eenduidige ambtsvisie aandraagt, hebben ook onze traditie en geschiedenis een eigen stem in te brengen. In hoofdstuk 3 wegen we de inbreng van de Reformatie die voor onze ambtsstructuur – en voor al onze gevoeligheden rond het ambt – zo bepalend is geweest (**Hoofdstuk 3. De invloedrijke wending van de Reformatie**). We moeten terug naar het hoe en waarom van de Reformatie om te begrijpen waarom we het zo lastig vinden om als kerk over ‘ambt’ te spreken. Tegenover het ene, exclusieve en hiërarchisch georganiseerde ambt (in de Rooms-Katholieke Kerk) plaatste de Reformatie een drievoudige ambtsstructuur waarbij de ambten om hun eigensoortige karakter gewaardeerd werden. Dat gaf ruimte voor het gezamenlijk leidinggeven aan de gemeente en het gaf de gemeente een eigen stem tegenover de dienaar van het Woord.

17. Van den Toren, B. en Burger, H., 'Voorganger tussen Christus en context. Waarnemingen en vragen vanuit een bezinningsproces', in *Inspirare. Tijdschrift voor charismatische en evangelische theologie*, 02, 2022.

De hoofdstukken 1 tot en met 3 monden uit in een sterkte-zwakke analyse van waar we in onze kerk staan als het gaat om het ambt (**Hoofdstuk 4. Een protestants verstaan van de ambten**). De protestantse ambtstheologie lijdt aan twee tegengestelde bewegingen: de neiging om ambt geheel af te leiden uit de gemeente (immers: de predikant is toch zeker niet méér dan enig ander?) versus de neiging om het ambt boven de gemeente te plaatsen (de dominee tegenover de gemeente te plaatsen). Beide reflexen zijn nooit goed bij elkaar gekomen. Door het geordineerde ambt als eigen spoor van God te plaatsen naast het spoor dat God gaat met de gemeente kunnen beide sporen vanuit hun eigen waarde elkaar van dienst zijn. Vanuit de gereformeerde traditie van onze kerk kunnen we echter niet enkel van het geordineerde ambt spreken, maar zien we het functioneren van verschillende, eigensoortige ambten naast elkaar als gave van God aan onze kerk in onze context.

Vanuit dit protestantse verstaan van geordineerd ambt en gemeenteambten in onze huidige context schetst het laatste hoofdstuk, ten slotte, kaders waarbinnen actuele vraagstukken rond differentiatie, kerkelijk werker en opleiding beantwoord kunnen worden (**Hoofdstuk 5. Van theologie naar beleid**). De weging van het veelkleurige Schriftgetuigenis en de waardevolle erfenis van de Reformatie leiden tot een pleidooi voor differentiatie van de ambten en binnen de ambten. We wegen dat wat ons in onze kerkelijke praktijk geschonken is in de kerkelijk werker in het licht van de reformatorische nadruk op eigensoortige ambten. Dat opent de weg om de kerkelijk werker in te bedden in onze ambtelijke structuur. De weging van de roeping die van Christus komt, het hoe en waartoe Hij roept, samen met de nood van de tijd en van onze kerk, leiden tot een pleidooi voor een onderscheiden theologische vorming en bekwaamheid van verschillende ambtsdraggers.

Hoofdstuk 1. De kerkelijke ambtspraktijk gelovig waarnemen

Inleiding

De ambtspraktijk van de Protestantse Kerk in Nederland vormt het startpunt voor onze zoektocht naar een theologie van het ambt. Hoe ontmoeten we de ambten in onze kerk en wat heeft ons dat te zeggen? Een snelle oppervlaktescan brengt drie soorten ambtsdragers in beeld: predikanten, diakenen en ouderlingen. Predikanten herkennen we aan hun zichtbare en centrale rol in erediensten, de andere ambtsdragers zitten 'in het bankje'. Ouderling en diaken zijn 'vrijwillige functies' die door gemeenteleden bekleed worden, predikanten zijn doorgaans betaalde¹⁸ professionals die van buitenaf aantrokken worden. De theologische scholing van predikanten wordt als waardevol ervaren voor tal van zaken in het gemeentewerk.¹⁹ Maar waar ligt de theologische kern van het predikantsambt, van het ambt van ouderling en van het ambt van diaken? Daarvoor moeten we een spade dieper steken.

Als we in deze ambtspraktijk vragen naar Gods werk dan brengt ons dat bij de roeping en zending door Christus. Ambtsdragers zijn geroepen om de gemeente 'bij het heil te bepalen en bij haar roeping in de wereld te bewaren'.²⁰ Het gaat in het ambt niet allereerst om de praktische coördinatie van het gemeentewerk, de professionele aansturing van de kerkenraad, de organisatorische invulling van kerkdiensten of de (rechtspositionele) positionering van de kerk in de samenleving. In het ambt treffen we een andersoortig 'leiderschap' aan van mensen die geroepen zijn. Hun roeping en zending maken

het ambt tot ruimte waar we als kerk verwachten Gods werk aan te treffen. Mede door middel van ambtsdragers baant de eeuwige liefde van God zich van week tot week een weg naar mensenharten. De kerk die zich 'vrij-moedig inspant voor Gods toekomst'²¹ heeft daarom onverminderd ambtsdragers nodig omwille van haar roeping en zending: 'het Woord te horen en te verkondigen' en 'de bediening van de verzoening' aan alle mensen en alle volken.²²

In dit hoofdstuk verkennen we de ambtelijke praktijk in onze kerk vanuit deze theologisch bepalende dimensie van de roeping door Christus. We stuiten daarbij ook op verschillen tussen de ambten. De roeping en zending van predikanten – ook wel 'dienaren van Christus' of 'dienaren van het Woord' genoemd²³ – heeft, hoewel misschien niet eenvoudig te beschrijven of duiden, een eigen kleur. Zij weten zich vanuit de ontmoeting met de Opgestane geroepen om met heel hun 'hebben en houden' dienaar van Christus te zijn (§1.1 Geroepen(e) worden). Hun ordinatie vormt een tweede theologisch significant moment waarin we Christus' werk waarnemen (§1.2 Ordinatie tot dienaar van Christus). Als derde herkennen we Gods werk in de roeping tot ouderling en diaken. Het is de structuur en reikwijdte van hun roeping en zending die serieuze vragen oproepen bij de bevestiging van kerkelijk werkers in deze ambten (§1.3 'Gevraagd worden' voor ouderling of diaken). Tot slot plaatsen we deze ambtelijke praktijk, gegrond in de roeping en zending door Christus, in de context van onze

18. 'doorgaans', dat wil zeggen: in de huidige praktijk van de Protestantse Kerk zijn predikanten doorgaans betaalde professionals. Er zijn andere praktijken denkbaar, zie het experiment met *tentmaking ministry* waar [Geroepen en gezond](#) aan refereert, p. 32. In Duitsland bijvoorbeeld kent men een vorm van 'predikanten in het ereambt': geordineerde predikanten die met ander werk in hun levensonderhoud voorzien maar als volwaardig predikant in gemeenten (in deeltijd) werk verrichten.

19. Zie ook: Het ambt in beeld.

20. KO Art. V-1.

21. Visienota [Van U is de toekomst](#), p. 12.

22. KO Art. I-2 en I-8.

23. In dit rapport wordt afwisselend gesproken van het ambt van 'dienaar van Christus' en het ambt van 'dienaar van het Woord' (soms: 'dienaar des Woords'). De aanduiding 'dienaar van Christus' maakt duidelijk dat 'dienaar van het Woord' (*verbi divini minister*) niet verengd mag worden tot 'dienaar van de preek' (oftewel: predikant). Voor sommigen is dat vanzelfsprekend. Vanuit o.a. de lutherse traditie wordt 'het Woord' altijd in de zin van een persoonlijke ontmoeting opgevat.

cultuur en tijd en staan we stil bij de veelheid aan vragen die dit oproept (§1.4 De dubbelzinnigheid van het ambt in onze tijd en cultuur).

De kerk die zich vrij-moedig inspant voor Gods toekomst heeft onverminderd ambtsdragers nodig omwille van haar roeping en zending.

1.1 Geroepen(e) worden

Vanaf de allereerste paasmorgen roept de Opgestane mensen bij hun naam en stuurt Hij hen eropuit om te getuigen van wat zij in de ontmoeting met Hem gezien en gehoord hebben. 'Jezus zei tegen haar: "Maria!" Ze draaide zich om en zei: "Rabboeni!" [...] "Ga naar mijn broeders en zeg tegen hen dat Ik opstijg naar mijn Vader, die ook jullie Vader is, naar mijn God, die ook jullie God is." Maria van Magdala ging [...].'²⁴ De persoonlijke ontmoeting met de levende Christus was en is de bron van de dienst van mensen aan het Woord. De ontmoeting met Christus zet mensen in beweging: zij gáán, hoe dan ook. Hun ontmoeting met Christus is bepalend voor de weg die zij gaan, en maakt tegelijkertijd dat wat zij te brengen hebben meer is dan een droog verslag van alles wat hen gezegd is. Zij getuigen van wat zij in eigen persoon gezien en meegemaakt hebben.²⁵ In hun ontmoeting met de Levende gaan zij de ontvangers van hun boodschap voor, met als vrucht dat de ontvangers zelf tot een ontmoeting met de Levende komen.²⁶ Deze persoonlijke roeping die leidt tot de dienst van mensen aan het Woord is in onze kerk de geestelijke bron voor het geordineerde ambt van 'dienaar van het Woord'. Daar, in roeping en zending, is Christus aan het werk.

Het werk van Christus in roeping en zending vertaalt zich in de praktijk van mensenlevens in roepingsbesef. In het geleefde geloof varieert de gestalte die dit roepingsbesef aanneemt zo veel als mensen en tradities van elkaar verschillen. De een groeit van kindsbeen af op met een diep verlangen Christus te dienen en een kerkelijk ambt te vervullen, de ander kan in zijn studententijd het sociale onrecht dat zich om hem heen afspeelt niet van zich afschudden. Een derde is na een

emotionele geloofservaring overtuigd van roeping, een vierde heeft de stemmen van omstanders nodig om de stem van de Levende bij zichzelf te horen klinken en roepingsbesef te doen groeien. De geleefde gestalte van roeping kan niet in een mal gegoten worden, zelfs niet in de mal van de roepingservaring. Alsof een afgebakende ervaring in de tijd, een beroering van de emoties, of directe Godservaring noodzakelijke voorwaarden zouden zijn. In de praktijk van mensenlevens is en blijft roeping soms eenvoudigweg een ongrijpbaar iets. Staan blijft dat het gevarieerde palet aan roepingsbesef teruggaat op een en dezelfde bron: het is de ontmoeting met de Levende die de persoon tot in de existentie raakt. Door het existentiële karakter van het roepingsbesef stuurt zij uiteindelijk het zelfverstaan van de gelovige als geroepene. Er is, zo gezegd, geen ontkomen aan. De Levende, het Woord, de roeping tot de verkondiging van het evangelie van het Koninkrijk laten de geroepene niet los. Roepingsbesef heeft het Woord als bron, grijpt in op de persoonlijke existentie en heeft identiteitsvormende kracht.

In de ontwikkeling van dit roepingsbesef speelt de stem van de kerk een eigen rol. De kerk zoekt immers gelovigen aan wie zij het voorgaan in haar roeping en zending kan toevertrouwen. De kerk speurt naar wie hiertoe door Christus geroepen en gezonden zijn. Soms is de kerk de gelovige daarin voor en hoort de kerk de stem van de Levende in iemands leven klinken, alvorens de gelovige zich van die stem bewust is. Het is niet ongewoon dat medegelovigen Christus' tegenwoordigheid in een mens herkennen nog voor die mens zich van enige bijzondere gave of opdracht bewust is. De *vocatio externa* kan daarom ook roepingsbesef oproepen. Dit nuanceert de dimensie van het 'persoonlijke' in het geroepen zijn. Roeping en roepingsbesef kunnen sterk gedragen worden door het kerkelijke beroep dat op iemand gedaan wordt. Wat niet zeggen wil dat de roeping van te ordineren dienaren van Christus hiermee vereenzelvigd kan worden. Het onderscheid tussen beide is het scherpst zichtbaar bij hen bij wie een (meer of minder duidelijk) roepingsbesef vooraf gaat aan de kerkelijke roeping. Vanuit roepingsbesef beginnen sommigen aan de theologieopleiding terwijl de roeping door een gemeente of ordinatie in de kerk nog lang niet

24. Johannes 20:16-18a.

25. Johannes 20:18b, ook 1 Johannes 1:1.

26. Johannes 20:19ff.

in beeld zijn. Als het tot een kerkelijk beroep komt, wordt dit ervaren als een antwoord op dat wat deze mensen reeds vermoedden of waar zij zich innerlijk reeds toe bewogen voelden.

Een andere mogelijkheid is, en die is soms pijnlijk, dat een gelovige gedragen wordt door persoonlijk roepingsbesef en zich uitstrekt naar het ambt, maar het nooit tot ordinatie komt. Het roept tal van vragen op: hebben wij als kerk de stem van Christus niet goed herkend of de focus gelegd op andere zaken? De desbetreffende gelovige staat voor dezelfde vragen: heb ik de stem van Christus niet goed herkend? Moet ik de focus leggen op andere zaken? Voor veel gelovigen in de 21e eeuw is het daarbij al moeilijker om te begrijpen dat de kerk überhaupt een rol speelt in het verstaan van de roepstem van Christus.²⁷ Toch waakt het protestantse ambtelijk denken ervoor om de roeping door Christus met het persoonlijke roepingsbesef samen te laten vallen. De heerschappij van Christus, waaronder de roeping en zending door Hem, kan niet opgesloten worden in of beperkt worden tot een innerlijk besef of individuele gevoelens. Om als herder de kudde te kunnen weiden, is niet alleen een persoonlijke roeping, maar zijn ook de herkenning daarvan door de kudde en vorming door opleiding noodzakelijk.

Het gevarieerde palet aan roepingsbesef gaat terug op een en dezelfde bron: Christus roept mensen bij hun naam. Dat laat zich niet dwingen of opleggen, maar ook niet altijd inpassen in systemen of kerkelijke structuren.

Het ontwaren van Gods werk vraagt om geestelijk onderscheidingsvermogen van het Lichaam van Christus. We hebben elkaar nodig om de waarheid te vinden. De stem van de roepende gemeenschap, het roepingsbesef van de individuele gelovige, haar of zijn geschiktheid, haar of zijn bekwaamheid – het vormen allemaal indicatoren die meewegen in het onderscheiden van Gods wil. Daarbij geldt het persoonlijke roepingsbesef als onmisbaar. Het moet daarom serieus genomen worden. Dat geldt ook wanneer een deel van de kerkelijk werkers in

de Protestantse Kerk gedragen blijkt te worden door roepingsbesef tot het ambt van dienaar van Christus.²⁸ Anderzijds geldt dat, omdat het Christus is die mensen roept en roeping zich daarom niet laat dwingen of opleggen, zij ook niet altijd in te passen is in systemen en kerkelijke structuren.

1.2 Ordinatie tot dienaar van Christus

Waar de persoonlijke ontmoeting met de Levende zich, op welke wijze dan ook, vertaalt in roepingsbesef, en waar dit roepingsbesef rijpt en via scholing tot bekwaamheid leidt, wordt in de Protestantse Kerk in Nederland ordinatie in het ambt mogelijk: het ambt van dienaar van Christus. In de ordinatie wordt het gegroeide roepingsbesef – met persoonlijke en kerkelijke dimensies – beantwoord en door de kerk erkend.

De ambtsaanduiding maakt direct duidelijk waar het in dit ambt om draait: dienaar van Christus zijn. Dat is niet allereerst een taakomschrijving maar een zijnsomschrijving. Dit ambt, deze dienst of positie, wordt door de kerk dan ook toevertrouwd aan hen in wie zij de Levende herkennen. Hier komt het aan op geloof, niet enkel van de geroepene maar ook van de kerk die roept. Deze geestelijke kwalificatie valt immers niet vast te stellen zoals voor de theologiestudie een lijst met exameneisen kan worden opgesteld. Wellicht is het mogelijk op basis van een geschiktheidsonderzoek tot enkele intuïtieve indicaties te komen. De slotsom blijft echter dat de kerk ordineert op basis van hetzelfde geloof dat de te ordinerende beweegt om zich beschikbaar te stellen voor de dienst aan het Woord. Beide reiken daarbij boven zichzelf uit met niet meer in handen dan dat geloof.

De ordinatie is een liturgische handeling waarbij een nieuwe werkelijkheid van Godswege tot stand komt: de door Christus geroepen mens komt in een openbare positie, die van het ambt van dienaar van Christus, te staan. Praktisch-theologisch gezien kunnen we de ordinatie typeren als performatieve handeling. In het gebed om de Geest, de handoplegging door een predikant namens de kerk²⁹ en de erkenning

27. Zie ook in §1.5: Tussen geloof en ongelooft.

28. [Geroepen om te dienen](#), o.a. pp. 8-9 en p. 11ff.

29. Hierover bestaat brede oecumenische instemming, zie ook: [Geroepen en gezonden](#), p. 18.

door de gemeenschap 'gebeurt het heilige'.³⁰ Meer dan het begrip 'bevestiging'³¹ laat het woord 'ordinatie' doorklinken dat in de acte van het ordineren de geroepene in een bepaalde positie ('orde') wordt gesteld die boven het persoonlijke uitreikt. De persoonlijke roeping verbreedt zich en wordt ingezet ten bate van een openbare dienst aan de wereld, waarmee het persoonlijke naar de achtergrond treedt. De geroepene wordt nu door een concrete gemeenschap aanvaard als degene die namens God optreedt in haar midden en voor haar optreedt tegenover God. De acte van ordinatie doet ook iets met de persoon. De proponent wordt de openbare positie van dienaar van Christus toevertrouwd, niet enkel namens het kerkelijk instituut (dat ook), maar van Christuswege door de Geest. Iets daarvan proeven de proponent en anderen aanwezig in de indruk die de bevestigingsdienst op hen maakt. Of in de verrassende ervaring die nieuwe predikanten niet ongewoon is: dat het ambt hén draagt, terwijl zij *ambtsdrager* worden genoemd.

Het werkgebied van de geordineerde wordt bepaald door wat zij of hij is: dienaar van Christus. Het dienstbaar zijn aan de zaak van Christus gaat voor de geordineerde aan al het andere vooraf. Zij of hij zal Christus' wil, zijn Woord en de komst van zijn Koninkrijk behartigen. In hun handelen treden zij op als door Hem gezondene. Door wat hen door de Levende is toevertrouwd, spreken zij namens Hem. In de protestantse ambtsstructuur zijn de dienaren van het Woord dan ook – formeel – niet in dienst bij de plaatselijke gemeente.³² De plaatselijke kerkenraad treedt niet op als haar of zijn werkgever (en kan haar of hem dan ook niet ontslaan). Het spreken van 'ordinatie' wijst erop dat zij ten diepste in dienst zijn bij Christus.

In de kerk betekent dit concreet dat geordineerde ambtsdragers in Christus' naam spreken en handelen in de verkondiging, in het aanzeggen van de vergeving van zonden, in de zegen, het avondmaal en de doop. De positie en rol van de dienaren van Christus vertalen zich in kerkelijke bevoegdheden op dit gebied. Hier houdt het echter niet op. De geordineerde mag er voor heel zijn doen en laten op vertrouwen namens Christus in de kerk en de wereld gezonden te zijn. Hij of zij is geroepen om dienaar van Christus te *zijn*. De impact daarvan op de identiteit van de geordineerde zal niet altijd per direct aanwijsbaar of voelbaar zijn in het persoonlijk leven. Ook hier zijn het vaak gemeenteleden of omstanders die voorop gaan: zij ervaren in het bezoek van de predikant een luisterend oor van God; de stadspredikant stelt voor hen Christus present.³³ In de eerste Johannesbrief verwoordt de apostel deze dynamiek, die met het geordineerd zijn samenhangt, treffend: 'En verbonden zijn met ons is verbonden zijn met de Vader en met zijn Zoon Jezus Christus'.³⁴

De ambtsaanduiding maakt duidelijk waar het in het geordineerde ambt om draait: dienaar van Christus zijn. Dat is niet allereerst een taakomschrijving, maar een zijnsomschrijving.

De eigen rol van de dienaren van het Woord brengt brede verantwoordelijkheden met zich mee die zwaar op de geordineerde dienaren kunnen drukken. Je laten inschakelen in Gods handelen in Christus en daarop aanspreekbaar zijn, is zowel een lust als een last. De predikantsopleiding probeert hen daar zo goed mogelijk op voor te bereiden, maar blijvende scholing is nodig. Waar de kerk

30. Naar de openingswoorden uit het gedicht 'Verzoendag' van Gerrit Achterberg.

31. Tot op heden wordt in de kerkorde van de Protestantse Kerk gesproken van 'bevestiging onder handoplegging', bijvoorbeeld KO Ord. 3, Art. 5-7. Naar aanleiding van het rapport [Geroepen en gezonden](#) heeft de synode op 12 juni 2021 besloten om het ambt van dienaar van het Woord als geordineerd ambt te beschouwen en om van ordinatie te gaan spreken.

32. 'In de praktijk staat de zelfstandigheid van het ambt ten opzichte van de gemeente in toenemende mate onder druk. Er is, zeker op het grondvlak in de gemeente, een onmiskenbare tendens om de predikant te zien als werknemer van de gemeente [...]', Van der Schee, W. en Witte, H., 'Het belang van het ambt: Een verkenning van een begrip', in *Religieus leiderschap in post-christelijk Nederland*, Van den Broeke, L. en Van der Borgh, E. (reds.), pp. 235-255, p. 245ff.

33. Voor voorbeelden beluister: [Domineesland](#), een driedelige podcast over de rol van de dominee, een initiatief van NIFERT.

34. 1 Johannes. 1:3.

hun roeping serieus neemt, zal zij bereid zijn te investeren in hun opleiding en training voor dit complexe werkveld.³⁵ Ook de existentiële worteling van de dienaar van Christus in de ontmoeting met Christus blijft levenslang van belang. Het leven met Christus is als uitvalsbasis nodig, om het zelfverstaan als representant van Christus telkens opnieuw te ijken. Wanneer met de tijd sprake is van een tanend roepingsbesef kan revitalisatie van de eigen spiritualiteit een antwoord bieden. Het geordineerde ambt biedt ook alle ruimte om de ambtsspiritualiteit gezamenlijk levend te houden. De geordineerde dienaar van Christus is immers niet de eerste in deze positie en ook niet de laatste die deze vervullen zal.

1.3 'Gevraagd worden' voor ouderling of diaken

Naast en samen met de geordineerde dienaren van Christus zijn er ambtsdragers in twee andere ambten werkzaam in de kerk: de ouderlingen en de diakenen. Deze groep ambtsdragers is afkomstig uit de gemeente waar ze het ambt vervullen. We komen ze tegen bij alle erediensten; ze vormen het merendeel van de kerkenraad. De groep wisselt veelvuldig van samenstelling: elk jaar treden er af en komen er bij. Voor veel gemeenten is het daarbij telkens opnieuw spannend of alle vacatures vervuld zullen worden. Gemeenten leunen immers zwaar op hen voor de aansturing en de opbouw van hun gemeente. Door hun gezamenlijke inzet wordt het Lichaam van Christus opgebouwd, plaatselijk en bovenplaatselijk.

Ook voor de invulling van deze ambten speelt roeping een belangrijke rol. Gemeenteleden wordt gevraagd om, voor een tijdlang, een bijzondere plaats in te nemen in Gods bouwwerk. Hun roeping krijgt gestalte in verkiezingsprocedures waarbij gemeenteleden namen mogen aandragen of hun stem mogen uitbrengen op tweetallen die door de kerkenraad opgesteld worden.³⁶ Gemeenteleden die 'gevraagd worden' voor een ambt ervaren dit verzoek heel wisselend. Er zijn gemeenteleden die vanuit een intens roepingsbesef 'ja' zeggen, andere omarmen de

mogelijkheden die het ambt biedt om mensen bij te staan. Er zijn gemeenteleden bij wie het plichtsgevoel om 'je steentje bij te dragen' overheerst, weer andere vinden het belangrijk dat de gemeente kan (blijven) functioneren. In ieder geval voelt het beroep dat de kerk op iemand doet zelden hetzelfde als een verzoek van een dorpsvereniging of sportvereniging. Gemeenteleden weten zich aangesproken op hun geloof en op de hun door God geschonken gaven en talenten. Ze willen dat de kerk in het dorp blijft, dat ze kunnen samenkomen in de erediensten en/of vinden het belangrijk dat er om elkaar gedacht wordt. Niet iedereen zal dat roeping noemen, maar per saldo worden ze wel degelijk geroepen door Christus. Op het beroep dat de gemeente op een gemeentelid doet, groeit en volgt dan ook niet zelden een persoonlijk en door het geloof gedragen 'ja'. Net als bij geordineerde ambtsdragers is roeping en roepingsbesef geen pasklaar gegeven en vastomlijnd fenomeen. Roepingsbesef groeit ook, het ontwikkelt zich, het rijpt.

De kerk erkent hen die 'ja' zeggen als door Christus geroepen en door God aan de gemeente geschonken. Ze bevestigt hen daarom in een eredienst in een ambt. Diakenen worden geroepen om 'hen die hulp nodig hebben' te 'doen delen in de liefde van Christus', ouderlingen om als 'geweten van de gemeente' gemeenteleden te 'bemoedigen [...] in de navolging van Christus'.³⁷ Samen met de predikant zijn zij ook verantwoordelijk voor het geestelijk leidinggeven aan de gemeente. De structuur van hun roeping (uit de lokale gemeenschap) kleurt daarbij hun rol. Zo komt bijvoorbeeld in de ouderling 'de gemeente bij de gemeente op huisbezoek'.³⁸ Hun ambt laat tegelijkertijd zien dat de kerk hun handelen (h)erkent als ruimte waar God handelt. Dit laatste proeven we ook in de ervaring van ambtsdragers die na afloop van hun ambtstermijn terugkijken en concluderen dat het ambt hen 'ook veel gebracht' heeft: het is een bijzondere ervaring dat er mensen aan je toevertrouwd zijn; het ambtswerk wordt niet zelden ervaren als leerzaam en tot opbouw van het eigen geloof; het samenwerken met 'een club mensen' die willen bouwen aan de kerk van Christus

35. Wim van der Schee en Henk Witte zetten helder uiteen hoe de rol van dienaren van Christus vraagt om zelfstandig onderscheidingsvermogen en pleiten voor een opleiding die daarbij aansluit, zie: 'Het belang van het ambt', in *Religieus leiderschap*, p. 245ff.

36. KO Ord. 3, Art. 6.

37. Orde voor de bevestiging van diakenen en ouderlingen, in *Dienstboek – Een proeve. Deel II. Leven – Zegen – Gemeenschap* (Zoetermeer: Boekencentrum 2004), p. 257.

38. Van Ruler, A. A., 'Het ouderling-zijn in deze tijd', voordracht op 29 april 1953 te Amsterdam, in *Verzameld werk. Deel V-B. Kerkorde, Kerkrecht, ambt* (Utrecht: KokBoekencentrum Uitgevers, 2018), pp. 840-847, p. 844.

en die allemaal hun eigen kwaliteiten hebben wordt als rijk gezien. In het inschakelen van eenieder met zijn eigen kwaliteiten, herkennen we als kerk het werk van God die aan 'alle lichaamsdelen hun eigen plaats gegeven' heeft.³⁹ Dit inzicht vertaalt zich in de gemeentelijke ambtspraktijk in een toenemende differentiatie in de rollen die ambtsdragers vervullen. Ouderling-kerkrentmeesters zijn niet de enigen met een bijzondere opdracht. Veel gemeenten kennen inmiddels jeugdouderlingen, ouderen-ouderlingen, ouderlingen gemeenteopbouw, bestuurlijke ouderlingen, enzovoort.

Hoewel we Gods werk in het ambtswerk van ouderlingen en diakenen herkennen, lijkt het ambt ook regelmatig en toenemend te knellen.⁴⁰ De ambtelijke structuur van gemeenten, met een voltallige kerkenraad, kerkrentmeesterlijke en diaconale colleges, is voor kleiner wordende gemeenten soms niet vol te houden en niet te bemensen.⁴¹ In delen van de Protestantse Kerk is daarnaast een tendens zichtbaar om de termen 'ambtsdrager' en 'kerkenraad' te vermijden. In pioniersplekken en missionaire wijkgemeenten spreekt men liever van een 'stuurgroep' of een 'kernteam' met 'teamleden'. De vraag daarbij is: geven we dezelfde zaak nu gewoon een andere naam, of zitten onze ambtsstructuren het werk van God hier in de weg? Niet al Gods werk door de gaven en talenten van mensen is gebaat bij institutionele inbedding. Tegelijk blijft de vraag hoe we voortgang geven aan de roeping van de gemeente van onverminderd belang. Immers, het Lichaam van Christus blijft geroepen om 'een heilige priesterschap te vormen' voor God en in de wereld zijn 'grote daden te verkondigen'.⁴²

Een specifieke groep ambtsdragers voor wie de gemeenteambten lijken te knellen, vormt de groep kerkelijk werkers. In de vervulling van gemeenteambten nemen zij een bijzondere plek in. Sinds 2013 kunnen zij bevestigd worden in het ambt van ouderling of diaken, hoewel dit in de praktijk lang

niet altijd gebeurt. Indien zij sacramentsbevoegdheid krijgen is bevestiging in een gemeenteambt onder handoplegging een noodzakelijke voorwaarde. Hun positionering in een gemeenteambt wringt in meerdere opzichten.⁴³ Het betreft immers zelden 'eigen' gemeenteleden die 'gevraagd worden' en zich aldus geroepen weten. Eerder worden kerkelijk werkers op grond van hun roeping en bekwaamheid door een gemeente in dienst genomen. Het plaatselijke van het gemeenteambt schuurt met het werk dat kerkelijk werkers vaak in meerdere gemeenten vervullen (naast elkaar of na elkaar). Kerkelijk werkers die de sacramenten bedienen vervullen daarbij een rol die de scope van de roeping tot ouderling of diaken overstijgt. Dat inmiddels in 30% van de gemeenten kerkelijk werkers actief zijn, laat zien hoe betekenisvol hun expertise in het kerkenwerk is en roept de vraag op naar een passender ambtelijk inbedding.

'Gevraagd worden' voor een ambt is niet hetzelfde als een verzoek voor het bestuur van een dorpsvereniging of sportvereniging. Gemeenteleden weten zich aangesproken op hun geloof en op de hun door God geschonken gaven en talenten.

1.4 De dubbelzinnigheid van het ambt in onze tijd en cultuur

Het geestelijke klimaat van de huidige cultuur maakt van de roeping en het rolbesef van ambtsdragers, van hun ordinatie dan wel bevestiging, ingewikkelde, dubbelzinnige kwesties. Het geestelijk klimaat in Nederland is er een waarin van enig algemeen Godsbesef allang geen sprake meer is. Voorop staat dat ieder van ons zijn eigen manier heeft om zijn mens-zijn te verwerkelijken.⁴⁴ Die manier doet ertoe en verdient de voorkeur boven het conformeren aan de omgeving, aan de traditie, aan gezag van buiten of bovenaf, enzovoort.⁴⁵ Het individu en hoe

39. 1 Korintiërs 12:18.

40. Zie ook in §1.4: Het gewone en het heilige.

41. Zie bijvoorbeeld de synoderapportage [Lichter ingevuld](#) uit 2021, o.a. p. 7.

42. 1 Petrus 2:5 en 9.

43. Voor een recente studie (2022) met betrekking tot de positie van de kerkelijk werker in de Protestantse Kerk in Nederland zie [Geroepen om te dienen](#).

44. God is, met andere woorden, achter de horizon van het 'individueel expressivisme' verdwenen.

45. Uitgebreide analyse van en reflectie op deze ontwikkelingen zijn te vinden in de werken van de bekende godsdienstfilosoof Charles Taylor. Zie o.a. het vertaalde werk *Een seculiere tijd*, vertaald door M. Slotenkamp (Rotterdam: Lemniscaat, 2012, oorspr. 2007), bijvoorbeeld Introductie, H1, H13.

zij of hij de dingen ervaart, zetten de toon.⁴⁶ Bij bijna alles in de maatschappij draait het om haar of zijn behoeften ('consumentisme'). We spreken in dit kader ook wel van de 'massive turn to the subject'. Sinds de jaren 60 hebben deze ontwikkelingen de traditionele gezagsstructuren doen afbrokkelen en ons culturele en geestelijke klimaat blijvend veranderd. Deze veranderingen maken van het ambt in de kerk, van ambtelijk en/of religieus gezag en leiderschap nieuwe vraagstukken. Het leidt in de kerk tot kritiek op het ambt, maar tegelijk ook tot een nieuwe behoefte aan het ambt.

Tussen geloof en ongeloof

De kerk – wij dus – beweegt zich niet enkel in een dergelijk geestelijk klimaat, maar maakt daar *deel van uit*. Secularisatie, subjectivisme en consumentisme gaan aan niemand voorbij. Niet enkel onze kinderen 'hebben niets meer' met de kerk en het geloof, ook ons eigen geloof wordt erdoor getekend, soms meer dan we beseffen.⁴⁷ Dat uit zich in de wijze waarop we tegen het ambt aankijken. De bereidheid tot een vierjarig commitment aan een ambt is, bijvoorbeeld, al vaker afhankelijk van de vraag 'wat levert het mij op'. Al vaker vinden we het ronduit lastig als iets 'niet mag van de kerk' (wie dat ook precies moge zijn). Waarom zou een kerkelijk werker niet 'mogen' dopen? We kunnen het zelf nauwelijks meer uitleggen. Het laat zien dat onze kerkelijke en ambtelijke kennis en gevoeligheid in rap tempo afnemen. 'Zo moeilijk kan het toch niet zijn, water over een babyhoofdje gieten', denken we al snel. Zo beoordelen we kerkelijke vormen en structuren op wat de maatschappelijke standaard is: opleiding en competentie zijn bepalend voor je baan en functioneren, niet zoiets als roeping of ambt.

Ook het taalveld van 'roeping' is lang niet iedereen in de kerk meer eigen. Het kan zelfs iets ongemakkelijks in ons naar boven halen om jezelf aan te duiden als 'geroepene'. Dat klinkt alsof je jezelf boven een ander verheft, alsof je meer bijzonder bent dan een ander. Liever beroepen we ons erop 'maar gewone mensen' te zijn.⁴⁸ Tegelijkertijd zijn we wel weer onder de indruk van individuele roepingservaringen. We zien ze

als leidend, zo niet allesbepalend. Als iemand zich persoonlijk geroepen weet, is dat al snel afdoende.⁴⁹ Zolang diegene ons maar weet te inspireren, vinden we het allemaal best. Toenemend vinden we het moeilijk om te verwoorden wat 'ordinatie' daar nog aan toevoegt. De situaties waarin het ambt, de ordinatie en 'de kerkelijke regels' beperkend werken, staan ons scherper op het netvlies dan de meerwaarde ervan. Hoezo moet een pionier die zich geroepen weet nog wachten op ordinatie alvorens het avondmaal te mogen bedienen? Als roeping zo belangrijk is, waarom zijn de opleidingseisen voor het geordineerde ambt dan zo hoog? Hebben we het ambt überhaupt nog wel nodig? Geloven we er nog in?

Als kerk past ons bescheidenheid. De kerk is vaak tekortgeschoten. Menselijke tekort en institutioneel falen heeft menigmaal geresulteerd in ambtsdragers die geen recht doen aan dat waar het ambt voor staat.

Veel van bovengenoemde vragen komen op uit het gebrekkig functioneren van het ambt in de kerk of uit een kerkelijke werkelijkheid die anderszins maar al te vaak tekort is geschoten. Als kerk past ons daarom bescheidenheid. Het maatschappelijke, anti-institutionele sentiment heeft een terecht punt wanneer zij zich tegen machtige, logge en onpersoonlijke instituties keert. Menselijk tekort en institutioneel falen hebben ook in de kerk menigmaal geresulteerd in ambtsdragers die geen recht doen aan dat waar het ambt voor staat. De kunst blijft echter om 'het kind niet met het badwater weg te gooien' en om de kansen te grijpen die dit nieuwe geestelijk klimaat biedt. Als kerk staan we gezamenlijk voor de uitdaging om te blijven geloven te midden van ons eigen ongeloof dat zich over tal van terreinen uitstrekt.

Het gewone en het heilige

De secularisatie is een beweging die niet enkel het bestaan van God fundamenteel heeft bevraagd, maar alle grote verhalen onder verdenking heeft gesteld. Het leidde tot een maatschappij waarin wat 'gewoon' en 'alledaags' is hoog in het vaandel

46. Deze ontwikkelingen worden ook wel aangeduid als 'radicaal individualisme' en 'subjectivisme'.

47. Zie voor een voorbeeld en beschrijving van deze 'interne secularisatie' de blog van Jan Martijn Abrahamse: [Fertijds evangelisch: over secularisatie en geloof](https://www.fertijds.nl/evangelisch-over-secularisatie-en-geloof) op [tijdschriftinspire.nl](https://www.fertijds.nl).

48. Beluister hoe Marleen Blootens en Arjen ten Brinke hierover spreken in de tweede aflevering van de podcastserie [Domineesland](https://www.domineesland.nl).

49. Zie ook het slot van §1.1 Geroepen(e) worden.

staan. Tegen die achtergrond heeft een kerk die het bijzondere van de ambten – en specifiek het geordineerde ambt van de dienaren van Christus – hoog wil houden, het ronduit moeilijk. In de kerk is er dan ook een flinke mate van weerstand tegen het ambt merkbaar.⁵⁰ Immers, wat is een dominee méér dan enig ander gemeentelid? In de kerk gaat een dergelijk sentiment moeiteloos samen met het reformatorische inzicht dat alleen God heil sticht. Een ambtsdrager moet daarom vooral niet denken 'méér met God te hebben' dan een andere gelovige. Niets of niemand – ook niet het ambt – bemiddelt God meer dan iets of iemand anders. Ook onder predikanten zelf leeft al vaker het 'doe maar gewoon'-gevoel. Dat uit zich bijvoorbeeld in de wijziging van de aansprektitel (voornaam) tot het niet langer dragen van een ambtsgewaad.⁵¹

Deze ontwikkeling en aandacht voor wat 'gewoon' is, hoeft niet bij voorbaat negatief geduid te worden. Het gewone leven is op allerlei manieren ontmoetingsplaats met God en Zijn genade.⁵² Het is rijk en biedt de kerk kansen om daar oog voor te hebben. Onze maatschappij is niet zo verstoken van God als het lijkt en ook in het kerkelijk leven ontmoeten we God in allerlei 'gewone' zaken. 'Gewone' taken in het kerkenwerk gelden daarom als net zo waardevol als 'bijzondere' taken. In het gemeentelven zijn er tal van 'gewone' zaken die vaak met veel trouw door gemeenteleden vervuld worden. Daar is eigenlijk niets 'gewoon' aan. Dat mag als bijzonder aangemerkt worden. Ook de diaken of ouderling die het ambt aanvaardt onder het mom 'dat doe je gewoon', mag weten dat God in dat gewone buitengewoon werkzaam is. Niet elke preek hoeft *mindblowing* te zijn om toch tot heil van de gemeente te zijn. Aandacht voor Gods werk door de 'gewone' gang van zaken kan heel ontspannend werken.

Naast de waardering van het gewone staat een nieuwe behoefte aan heiligheid. Toenemend wordt die heiligheid gezocht in en verbonden met wat tastbaar is. Men zoekt naar tastbare momenten,

concrete handelingen, plaatsen of voorwerpen, of herkenbare personen die iets bieden dat boven het gewone uitstijgt, die troosten, die 'heil' bieden.⁵³ De aandacht voor het eigen lichaam, gezondheid en de ervaring die opgedaan wordt in de persoonlijke levenssfeer spelen hierin een centrale rol. Ook voor gelovigen die leven in deze maatschappij waarin God vaak verborgen aanwezig is, is het zoeken en tasten naar lichtstraaltjes waarin zij Gods genade zien doorbreken in hun leven. De evangelische beweging speelde, eerder dan de protestantse traditie, in op de behoefte aan tastbare manieren die God en het heilige toegankelijk maken. Waar de protestantse liturgische gebruiken soms als verouderd, droog en leeg werden ervaren en het geheimeniskarakter van de liturgische beeldtaal verloren is gegaan, ontwikkelde zich in evangelische samenkomsten een aansprekende, eigentijdse ritualiteit waarin het lichaam volop meedoet. De hang naar het heilige creëert dus kansen voor de kerk, ook voor die van protestantse snit.

Dit zou onder meer kunnen leiden tot een toenemende relevantie van het geordineerde ambt. De predikant die (wellicht voor binnen de kerk?) vooral 'gewoon' en 'toegankelijk' moet zijn, vertegenwoordigt niettemin een verbondenheid met God die maatschappijbreed verloren is gegaan. Als dienaar van Christus stelt de predikant Christus present voor de mensen die haar of hem ontmoeten. In de brede seculiere context vormt de predikant daarom al meer een 'speciale figuur', een toegangspoort tot dat wat ons gewone leven te boven gaat. Zij of hij is degene die nog steeds 'iets met God heeft'. Dat leidt tot opvallende ontwikkelingen, zoals (jonge) predikanten die bij gelegenheid een *collar* (een shirt met 'boordje') dragen om hun rol te accentueren!

In de brede seculiere context vormt de predikant al meer een 'speciale figuur'. Zij of hij is degene die nog steeds 'iets met God heeft'.

50. Zie ook het slot van §1.3 'Gevraagd worden' voor ouderling of diaken.

51. Het 'doe maar gewoon'-gevoel gaat bij dit soort uitingen vaak samen op met anti-institutionele sentimenten.

52. Voor een uitgebreidere bespreking van deze thematiek zie o.a. Terlouw, I., 'God in het gewone', in *Inspirare*.

Tijdschrift voor charismatische & evangelische theologie. Themanummer: Kees van der Kooi, 0-nummer, oktober 2018, pp. 50-61. Of bijvoorbeeld het werk van K. H. Miskotte, *Het gewone leven*. In *den spiegel van het boek Ruth* (Amsterdam: U. M. Holland, 1939).

53. Denk bijvoorbeeld aan maatschappelijke rituelen om publiek en gemeenschappelijk te rouwen (bijvoorbeeld bij het overlijden van Peter R. de Vries) of de populariteit van *The Passion*.

Instituut, gezag en opleiding

Onze cultuur kent een sterk anti-institutionele trek. Instituties, en daarmee ook kerkelijke instituties, hebben het moeilijk. Ze sluiten niet aan op een maatschappij die in beweging is en waar alles snel en digitaal gaat. Kerkelijke instituties voelen als logge lichamen met regels waar je je als gelovige totaal niet door geïnspireerd of betrokken bij voelt. Dat leidt in de kerk tot een merkbaar grote moeite met het institutionele ambt en angst voor het 'van boven opgelegde'. Er is weliswaar een hang naar tekenen van Gods presentie en van Gods heil (zie bovenstaande paragraaf), maar weerstand tegen het idee dat het (geordineerde) ambt hierin van betekenis zou kunnen zijn. Alsof de institutionele inbedding van het ambt de geestelijke lading ervan teniet zou doen.

Het anti-institutionele sentiment gaat vergezeld van een anti-autoritair sentiment. Gezag dat *top-down* georganiseerd is, is uit, ook al is het tegelijkertijd overal aanwezig.⁵⁴ De democratisering van het gezag leidde ook in de kerk tot een grote behoefte om mee te praten en invloed te hebben. Te pas en te onpas wordt in dat kader het begrip 'ambt aller gelovigen' gebruikt om de gewenste inspraak te rechtvaardigen, vaak als argument tegen een kerk die ambtelijk gestructureerd is.⁵⁵ De behoefte om mee te praten vertaalt zich dus niet in een toestroom van ambtsdragers. Er is in veel gemeenten juist een enorm tekort aan mensen die bereid zijn het ambt van ouderling of diaken op zich te nemen. Het 'institutionele' ambt is daarvoor niet aantrekkelijk genoeg.

Het anti-institutionele, antiautoritaire klimaat heeft ook het gezag van de predikant – maar feitelijk alle ambten – onder druk gezet. Gezag is in onze cultuur niet vanzelfsprekend en ook niet meer voorgegeven. Het moet permanent opnieuw verdiend worden. Predikanten ervaren aan den lijve hoe hun dienstwerk al minder gedragen wordt door het ambt. Dat is immers ook maar een 'menselijke instelling'. Juist omdat het gezag van het geordineerde ambt ook een tegenover voor de gemeente vormt, lijdt dit ambt sterk aan het afnemende gezag van het ambt. Wat overblijft van hun ambtelijk gezag is dat zij 'misschien' en 'op bepaalde terreinen' meer kennis hebben. 'De

dominee heeft er nu eenmaal voor geleerd', zo klinkt het dan. Zo wordt het ambt echter gereduceerd tot het hebben van meer kennis. En ook dat gezag is niet langer vanzelfsprekend. Kennis wordt in onze cultuur in veel opzichten nu eenmaal gezien als niet meer dan een mening. Er is als gevolg ook al minder waardering voor de theologische deskundigheid van de predikant. Gemeenteleden hebben daarentegen een groot vertrouwen in hun eigen mening en zijn mondig genoeg om daar uiting aan te geven. De sociale media, het internet of chatgroepen vormen daarbij een geheel nieuwe uitdaging. Gemeenteleden vinden en vormen hun ideeën al vaker met behulp van deze online media.

Laatstgenoemde beweging maakt inzichtelijk waarom er in onze kerk en cultuur ook behoefte is aan geestelijk gezag. Er is weliswaar een grote afkeer van theologische kennis om de kennis, van intellectueel gedoe waarvan je niet snapt waarom je het zou moeten weten, maar in de veelheid van stemmen en meningen hebben gelovigen ook een enorme behoefte aan mensen die als betrouwbaar worden ervaren. Er is behoefte aan die ambtsdrager die je op een geïnspireerde manier kan meenemen in de geheimen van het geloof, aan een geestelijke die kan doen wat andere mensen niet kunnen: namens de Allerhoogste spreken, de levensvragen beantwoorden waar je geen antwoord op weet, ruimte scheppen voor het onzegbare. Hier komt het aan op de geestelijke inhoud van het ambt, op het bij elkaar houden van ambt en roeping door de Levende, als vruchtbare uitgangssituatie waarbinnen gezag kan ontstaan en groeien. Zoals een predikant opmerkte: 'In de ontmoeting met gemeenteleden ontstaat gezag vanzelf. In het begeleiden van mensen, bijvoorbeeld rond een begrafenis, in het concrete leven met mensen waar ervaren wordt dat de voorganger betekenisvol is, wordt gezag wel degelijk herkend of verwerft iemand gezag'.⁵⁶

Het bij elkaar houden van ambt en roeping door de Levende is nodig om een vruchtbare uitgangssituatie te creëren waarbinnen gezag kan ontstaan en groeien.

54. In de tweede helft van de vorige eeuw brokkelden traditionele gezagsstructuren in rap tempo af. De autonomie van het individu en haar of zijn keuzevrijheid vulde de ontstane lacune.

55. Het 'ambt van alle gelovigen' fungeert tegenwoordig als ongedefinieerd containerbegrip dat zich al meer losweekt van de nadruk die de Reformatie legde op de priesterlijke waardigheid van alle gelovigen waarmee het fundamentele onderscheid tussen de clerus en de leken werd afgewezen. Zie verder: §3.2 Een nieuwe manier van denken over de kerk.

56. Van den Toren, B. en Burger, H., 'Voorganger tussen Christus en context. Waarnemingen en vragen vanuit een bezinningsproces', in *Inspirare. Tijdschrift voor charismatische en evangelische theologie*, 02, 2022.

Trouw zijn aan jezelf of aan Christus

Bovenstaande paragrafen maken al duidelijk dat religieus gezag zich heeft verplaatst. We leven in een 'cultuur van authenticiteit': 'jezelf zijn' is een groot en gewaardeerd goed. Dat betekent voor onze thematiek dat niet het ambt als voorgegeven grootheid gezag heeft, maar gezag veel meer verbonden raakt met de persoon die het ambt bekleedt. Steeds vaker vormen daarin de persoonlijkheid van de ambtsdrager en zijn of haar levens- en geloofservaringen belangrijke bronnen die worden ingezet om gezag te verwerven. Recent onderzoek wijst erop dat jonge mensen de persoonlijke relatie met hun predikant belangrijker vinden dan 'gezag of autoriteit'.⁵⁷ Bijzondere diensten zoals bevestigingsdiensten, doopdiensten of avondmaalsvieringen die persoonlijk van karakter zijn, worden gewaardeerd. Een preek en een predikant moeten daarbij vooral 'authentiek' zijn. Preken waarin ruimte wordt gegeven aan persoonlijke ervaringen, twijfels en vragen doen het goed. De vraag is: durft de predikant zijn kwetsbaarheid te tonen? Wat de Schrift te zeggen heeft, lijkt menigmaal van ondergeschikt belang.

Deze wijze waarop tegen het individu en het authentieke zelf wordt aangekeken, heeft wortels in de Reformatie. Het leerstuk van de rechtvaardiging uit geloof alleen maakt het heil namelijk los van kerkelijke rituelen en ambtelijke praktijken. Het stelt het individu centraal als dat waar het in de kerk om draait. Daarbij past de ruimte die onze cultuur het individu biedt om te doen wat bij haar of hem past, om zijn eigen leven te leiden in plaats van zich te moeten aanpassen aan wat de maatschappij of kerkelijke structuren van haar of hem verwachten. Het pleidooi om ambt en roeping bij elkaar te houden, vraagt ook van de ambtsdrager om authenticiteit: om authenticiteit betreffende het leven met Christus. De praktisch-theologische vraag aan de ambtsdrager is niet 'ben ik trouw aan mezelf?' maar 'ben ik trouw aan Christus?' Daarin is authenticiteit van de ambtsdrager zeer gewenst.

Dat neemt niet weg dat een overmatige nadruk op authenticiteit ook kwetsbaarheid in zich draagt. In een cultuur van authenticiteit heeft het individu enorme keuzevrijheid, maar het leidt ook onvermijdelijk tot

keuzestress. De druk om 'jezelf te zijn' is niet gering. Ook ambtsdragers gaan er toenemend onder gebukt. Wanneer gezag enkel afhangt van (de authenticiteit van) een persoon, wordt kerkelijk leiderschap kwetsbaar. Het is waar, ook een toga en een hoge kansel kunnen kerkelijk leiderschap kwetsbaar maken. Het kunnen barrières vormen waardoor Christus ontoegankelijk wordt en het kerkelijk leiderschap z'n doel mist. Maar als de persoonlijkheid van degene die het ambt vervult leidend wordt voor de autoriteit van hun ambtelijk leiderschap, dan gaat er ook iets mis. Het doet voorkomen alsof de heerschappij van Christus (daar draait het immers om in het ambt) samenvalt met deze mens en zijn persoonlijkheid. Dat is enorm kwetsbaar: kijk naar de misstappen van grote evangelische leiders die de afgelopen jaren het nieuws haalden.⁵⁸ De misstappen in hun leven doen in de ervaring van hun volgelingen het werk van Christus teniet.⁵⁹

De vraag aan de ambtsdrager is niet 'ben ik trouw aan mezelf', maar 'ben ik trouw aan Christus'. Daarin is authenticiteit van de ambtsdrager zeer gewenst.

Het gezag van Christus, Zijn werk en Zijn Woord kunnen niet vereenzelvigd worden met de persoonlijkheid, de ervaringen of de biografie, noch met de misstappen van de persoon die het ambt draagt. God werkt door mensen die Christus roept en zendt, maar Zijn Woord en werk overstijgen de woorden en daden van die mens ook. Door het ambt beweegt de gestalte van een dienaar van het Woord weg bij een invulling die te veel op de persoon alleen berust. Het ambt communiceert: het gaat niet om de ambtsdrager, het gaat om Christus. Of een doopdienst nu stuntelig verliep (misschien was de predikant wel onervaren?), heel persoonlijk was of juist on-inspirerend (misschien omdat de predikant op de automatische piloot doopte?), heeft geen gevolgen voor de vraag of het kind gedoopt is. Dat hangt immers niet af van de *performance* van het dopen en hoe deze ervaren wordt door de toeschouwers. Het gaat in het dopen om het handelen van God in Christus aan het kind.

57. Onderzoek van 'Ik ben', een campagne van de Theologische Universiteit Kampen en Steunpunt KerkenWerk, onder ruim 700 twintigers, dertigers en veertigers naar wat zij belangrijk vinden aan een predikant. Wilschut, J., 'Goede band met dominee belangrijker dan gezag', in *Nederlands Dagblad*, 7 januari 2022, p. 6.

58. Een van de bekendste namen vormt die van Bill Hybels (van de Willow Creek Community Church) wiens seksuele wangedrag in 2018 bekend werd. Zijn naam is echter niet de enige die het nieuws haalde. Zie ook bijvoorbeeld: 'Brian Houston van megakerk Hillsong Church treedt af als kerkleider wegens zedenzaak', in *Nederlands Dagblad*, 31 januari 2022.

59. Bijvoorbeeld: toen het seksuele wangedrag van Bill Hybels aan het licht kwam, besloot Stichting Opwekking de boeken van Hybels in de ban te doen, zie 'Opwekking stopt verkoop boeken Hybels', in *Reformatorisch Dagblad*, 13 augustus 2018.

Hoofdstuk 2. Bijbelse en uroegkerkelijke bronnen voor revitalisatie van ambt en gaven

Inleiding

Het ambt roept in onze tijd en cultuur dubbele gevoelens op. De vraagstukken die spelen in de kerk – de vraag van de pionier en kerkelijk werker naar hun roeping, maar ook de lijst van altijd maar openstaande vacatures, de nood voor de toekomst – doen de weegschaal in de kerk regelmatig één kant op doorslaan: het ambt lijkt dan een blok aan het kerkelijk been. Vertwijfeld vragen we ons af of we het ambt nog vruchtbaar kunnen inzetten voor de toekomst van de almaar veranderende kerk in de almaar veranderende omstandigheden. Hoe dan? Daarvoor moeten we eerst de blijvende inzet van nog altijd vele gemeenteleden voor het Koninkrijk van God voor ogen houden. We nemen niet alleen nood in de kerk waar, maar ook Gods werk in en door mensen in de roeping en zending in de ambten van ouderling, diaken en predikant. In hun roeping en zending zien we Christus aan het werk. Hoe lossen we deze spanning op? Hoe betrekken we beide dimensies vruchtbaar op elkaar? In dit hoofdstuk gaan we terug naar de bronnen waar het christelijk geloof ontspringt. We zoeken in het (Oude en) Nieuwe Testament en de vroege kerk naar wat onze kerkelijke ambtspraktijk richting kan bieden, betekenisvol kan (aan)vullen en daarmee kan revitaliseren.

Het gaat ons er niet om eenvoudigweg alle Bijbelse gegevens bij elkaar te verzamelen en daar een Bijbelse ambtstheologie uit te destilleren. In de oecumenische discussie is daar consensus over: het construeren van een eenduidige ambtstheologie, enkel op grond van het Schriftgetuigenis, is niet haalbaar. Daarvoor moet je de uiteenlopende gegevens uit het Nieuwe Testament te veel in een mal persen. Dat neemt niet weg dat in de geschiedenis van de kerk het Nieuwe maar ook het Oude Testament een aanzienlijke rol hebben gespeeld bij de ontwikkeling van de ambtstheologie. In de vroege kerk en in de middeleeuwen ontwikkelde het ambtsbegrip zich sterk vanuit het oudtestamentische priesterambt, waarbij de priester voorgaat in een cultus waarin wordt geofferd. In de Reformatie werd sterke kritiek geuit op deze traditie vanuit de gedachte (uit

de Hebreënbrief) dat Christus met Zijn priesterschap een einde heeft gemaakt aan de offerdienst. De Reformatie legde accenten die (deels) doen denken aan de rol van profeten uit het Oude Testament. De lutherse Reformatie kwam, denkend vanuit een sterke concentratie op Christus, tot het ene ambt van Woord en sacrament dat begeleid wordt door hen die 'bijstand verlenen in dit ambt'.⁶⁰ Met name de gereformeerde Reformatie⁶¹ beriep zich op het Nieuwe Testament om daaruit een vier- of (in de praktijk) drievoudig ambt af te leiden. Vanuit de evangelische beweging wordt op een nieuwe manier het 'priesterschap van alle gelovigen' gebruikt als argument dat de ambten geheel overbodig zou maken. De gemeente moet eerder tegen de institutionele ballast van een ambtelijke structuur beschermd worden!

Hoewel er geen rechtstreekse ambtstheologie uit de Bijbel af te leiden valt, is het wel belangrijk om de Bijbelse gegevens rond de dienaren van Christus in dit rapport opnieuw te bekijken. We zien daarin namelijk de lijnen lopen die later in de kerkgeschiedenis worden opgepakt en op verschillende manieren uitgewerkt. Dat maakt het voor ons mogelijk om, in gesprek met de Schrift en de verschillende verwerkingen daarvan in de traditie, te ontdekken wat de Geest in onze tijd tot de gemeenten te zeggen heeft.

Het is belangrijk om de Bijbelse gegevens opnieuw te bekijken om zo, in gesprek met de traditie en de praktijk, te ontdekken wat de Geest in onze tijd tot de gemeenten te zeggen heeft.

2.1 Hoe God mensen inschakelt

Wie op zoek gaat naar het ambt van predikant in het Bijbelse getuigenis komt, zoals gezegd, met lege handen terug. De positie van de (doorgaans) betaalde, professionele predikant die voorgaat op zondag in de eredienst(en) en doordeweeks druk is met pastoraat, catechese en de kerkenraad, komen we in het Nieuwe

60. Kerkorde Evangelisch-Lutherse Kerk in het Koninkrijk der Nederlanden (2001), [B.3.II, Art. 43.1](#).

61. i.e.: De Reformatie die gestempeld is door het denken van Calvijn.

Testament niet tegen. Wie op zoek gaat naar Gods werk in Oude en Nieuwe Testament in en door de inzet van mensen, stuit echter op meer Bijbelse gegevens dan we in dit rapport kunnen verwerken.

Telkens weer schakelt God mensen in zijn beweging naar de wereld toe in. Omwille van het verbond met Abraham, Isaäk en Jakob ziet God naar Israël om en gaat Hij met Israël een weg van bevrijding. Zijn doel is in hun midden te wonen, hen zo tot zijn volk te maken en zijn naam op aarde te vestigen. Met het oog op dat doel worden Israëlieten door Hem geroepen en gezonden: soms heel persoonlijk zoals Mozes, Samuël of Jesaja, soms via instituties als het priesterschap of koningschap. Soms treden zij namens de HEER op in niet-Israëlitische contexten, zoals Mozes tegenover farao of Jona die naar Ninevé gezonden werd. Soms vervullen zij hun representatieve rol sterker binnen de gemeenschap, zoals de priesters die dienst doen in het heiligdom (hoewel ook daarbij de bredere wereld op het oog is) of zoals profeten als Micha en Hosea die koningen dan wel het volk in naam van de HEER van stevige kritiek voorzien. (Het is opvallend hoe de verschillende ambten, die elk in dienst van de HEER staan, ook elkaar bekritisieren!) In het Oude Testament ontwikkelt zich aldus een sterk getuigenis over God die mensen op verschillende manieren aanstelt in publieke posities waarin zij de HEER en/of het volk vertegenwoordigen, omwille van Gods omgang met Israël. De ambten van profeet, priester en koning zijn ieder op eigen wijze dienstbaar aan deze verbondenheid tussen de HEER en zijn volk. In het Nieuwe Testament⁶² krijgt Gods werk een

beslissende toespitsing in de zending van Jezus Christus. Of, zoals het ambtsrapport van de Nederlandse Hervormde Kerk het in 1971 formuleerde: in de persoon en het werk van Jezus Christus heeft 'de ware ambtelijke bemiddeling' tussen God en zijn volk gestalte gekregen.⁶³ In het Nieuwe Testament wordt die bemiddeling door Jezus Christus getypeerd door titels als de (geliefde) Zoon,⁶⁴ de (enige) Hogepriester,⁶⁵ de hoogste Herder,⁶⁶ de Profeet⁶⁷ en de (eeuwige) Koning.⁶⁸ Deze titels maken samen duidelijk dat Jezus Christus dé bemiddelaar van het nieuwe verbond is.⁶⁹ Het getuigenis over Gods zending van Jezus Christus (in de zogenaamde 'zendingstheologie') behoort tot de oudste overlevering van het Nieuwe Testament en is dwars door het Nieuwe Testament te vinden.⁷⁰ De zending van Jezus heeft zowel onze bevrijding op het oog – opdat wij als Gods kind aangenomen zouden worden – als ook de bevrijding van de wereld.

Omwille van Gods beweging in Christus naar de mensen toe wordt in het Nieuwe Testament aan nieuwe ambten gestalte gegeven. Dat begint al direct. Zodra Jezus zijn zending op zich neemt, bij aanvang van zijn openbare optreden, komen er mensen in beeld die door Hem geroepen en gezonden worden.⁷¹ De roeping van deze mensen gaat gelijk op met Jezus' verkondiging aan 'allen', aan de 'menigte'. In Marcus 3:14-15 wordt verteld hoe Jezus de twaalf aanstelt om Hem te vergezellen. Ze worden geroepen en uitgezonden om dat te doen wat Jezus doet: het goede nieuws verkondigen en demonen uitdrijven. Zijn relatie met hen is anders dan met de menigte. Hij onderricht

62. Voor duiding van de gegevens in het Nieuwe Testament zijn allerlei wetenschappelijke commentaren geraadpleegd. Die worden in onderstaand notenapparaat niet genoemd. Monografieën die specifiek over de problematiek van de ambten handelen worden wel genoemd.

63. *Wat is er aan de hand met het ambt? Studierapport over het ambt, aangeboden door de generale synode van de Nederlandse Hervormde Kerk, krachtens besluit van haar vergadering van 18 februari 1969* ('s-Gravenhage: Boekencentrum. N.V., 1971), p. 19.

64. Marcus 1:11, 12:6.

65. Hebr. 3:1, 2:17, 4:14. In 3:1 heet Jezus zowel 'de apostel' als 'de hogepriester van het geloof dat wij belijden'. Het is de enige keer in het Nieuwe Testament dat Jezus ook apostel genoemd wordt.

66. 1 Petrus 5:4; vgl. Johannes 10:11 waar Jezus zich de 'goede herder' noemt, die bereid is 'zijn leven te geven voor de schapen'.

67. Marcus 6:4; Johannes 6:14.

68. Johannes 18:36, 37.

69. 1 Timoteüs 2:5; Hebr. 9:15.

70. Het oudste voorbeeld treffen we aan in de Galatenbrief, waar Paulus schrijft dat God Zijn Zoon Jezus Christus gezonden heeft 'om ons die aan de wet onderworpen waren, vrij te kopen, opdat wij als kind aangenomen zouden worden'. Hij zond ook de Geest van Zijn Zoon in ons hart, 'die 'Abba, Vader' roept (Galaten 4:4-6). In het Johannesevangelie treffen we het jongste en misschien wel bekendste voorbeeld aan. In Johannes 3:16-17 wordt gezegd dat God de wereld zo liefheeft dat Hij Zijn Zoon naar de wereld gestuurd heeft, niet 'om een oordeel over haar te vellen, maar om de wereld door Hem te redden'. Vgl. ook: Romeinen 8:3v, Marcus 12:6 en 1 Johannes 4: 9.

71. Marcus 1:16-20.

hen persoonlijk en onthult hen het geheim van het koninkrijk van God. De menigte onderwijst Hij juist in gelijkenissen. Vanaf het begin is dus sprake van een *inner* en een *outer circle* rondom Jezus.⁷²

Na zijn opstanding krijgt de zending van de twaalf leerlingen nieuwe dimensies. Zijn discipelen ontvangen, als apostelen van Jezus,⁷³ een wereld-omvattende bevrijdingsopdracht: 'Mij is alle macht gegeven in de hemel en op de aarde. Ga dus op weg en maak alle volken tot mijn leerlingen, door hen te dopen in de naam van de Vader, de Zoon en de heilige Geest en hun te leren dat zij zich moeten houden aan alles wat Ik jullie opgedragen heb.'⁷⁴ De zendingsoverdracht heeft getuigende en verkondigende⁷⁵ dimensies als ook verbindende⁷⁶ en verzoenende⁷⁷ dimensies. Het karakter van de zending van de apostelen wordt vergeleken met Gods zending van Jezus: "'Zoals de Vader Mij heeft uitgezonden, zo zend Ik jullie uit.'" Na deze woorden blies Hij over hen heen en zei: "Ontvang de heilige Geest."⁷⁸ Het zendingswerk van de apostelen is door de gave van de Geest geladen. De Geest is op hun zendingstocht een onmisbare metgezel, net zoals Hij Jezus vergezelde vanaf het begin van zijn zending door God.⁷⁹

Zodra Jezus zijn zending op zich neemt, komen er mensen in beeld die door Hem geroepen en gezonden worden.

Tegelijkertijd is de Geest vanaf de geboorte van de eerste gemeente (en daarmee van de kerk) met Pinksteren ook metgezel van elke gelovige geworden. Lucas beschrijft in Handelingen dat 'ze allen bij elkaar' waren toen ze 'vervuld werden van

de heilige Geest'.⁸⁰ Er was in die dagen namelijk al een groep van 120 leerlingen met de apostelen bijeen.⁸¹ De Geest wordt aan hen gegeven nog voordat de openbare verkondiging van de apostelen en de andere discipelen begint. Met Pinksteren wordt deze eerste gemeente uitgebreid met ongeveer drieduizend leerlingen, na de eerste openbare verkondiging door Petrus en nadat ze gedoopt zijn.⁸²

2.2 Het spoor van de gemeente en de gaven van de Geest

Met de overvloedige gave van de Geest met Pinksteren breekt een nieuwe fase aan voor de mensen rondom Jezus. De Geest gaat aan het werk in de breedte van de gemeente. En hoe! 'Allen die tot geloof gekomen waren, bleven bijeen en hadden alles gemeenschappelijk. [...] Elke dag kwamen ze trouw en eensgezind samen in de tempel, braken het brood bij elkaar thuis en gebruikten hun maaltijden in een geest van eenvoud en vol vreugde.'⁸³ Wat heeft het ambt daar nog aan toe te voegen? Is het ambt sinds Pinksteren niet overbodig? Is het niet iets institutioneels dat er later, na de tijd van het Nieuwe Testament, bij is gekomen? Wanneer we in het Nieuwe Testament zoeken naar de oudste gegevens over het leven en werken van de eerste gemeenten, stuiten we op een dubbel spoor. De Geest gaat aan het werk in elk lid van de gemeente door de *charismata*⁸⁴, tegelijk wordt het gemeentelven vanaf het allereerste begin gediend door gelovigen die daartoe geroepen en afgezonderd zijn. Het onderricht van apostelen krijgt, geladen en gestuurd door de Geest, een vervolg in de roeping en zending van andere met de Geest vervulde gelovigen.

72. Marcus 4:10-12. Hier wordt duidelijk dat de *inner circle* groter is dan de twaalf apostelen. Er zijn nog andere volgelingen. Zij zijn 'om Hem heen', samen met de twaalf. Vgl. Marcus 3:34-35 waar Jezus tegen de mensen die in een kring 'om Hem heen' zitten, zegt dat iedereen die de wil van God doet Zijn broer, zus of moeder is.

73. Apostel komt van het Griekse werkwoord *apostelloo* dat 'uitzenden' betekent. Zie voor een verdere uitwerking van het apostel zijn: Hoofdstuk 2.3, paragraaf 'Apostelen, profeten en leraren'.

74. Matteüs 28:18-20.

75. Ook Johannes 20:18 en 1 Johannes 1:1-2.

76. 'En verbonden zijn met ons is verbonden zijn met de Vader en met zijn zoon Jezus Christus', 1 Johannes 1:3b.

77. Denk aan het gezag dat de discipelen krijgen om te vergeven, Johannes 20:23.

78. Johannes 20:21-22.

79. Marcus 1:11-12.

80. Handelingen 2:1-4.

81. Handelingen 1:15. In Handelingen 1:15v maakt Lucas duidelijk dat reeds sprake is van een vitale 'gemeente' met twaalf apostelen die leiding geven, zoals er bij een joodse synagoge een raad van twaalf leidinggevendenden moest zijn bij een ledental van minimaal 120.

82. Handelingen 2:41.

83. Handelingen 2:44-46.

84. De gaven van de Geest worden in het Grieks de *charismata* genoemd. Enkelvoud: *charisma*.

In de oudste brieven van zijn hand zet Paulus uitvoerig uiteen hoe de Geest – de Geest die de roeping en zending van de apostelen draagt – breed uitwaaiert over de leden van de gemeente. De theoloog Rudolph Bohren noemt die beweging van de Geest de *Verkleinerung Gottes*.⁸⁵ In elk gemeentelid 'is de Geest zichtbaar aan het werk, ten bate van de hele gemeente'.⁸⁶ De Geest schenkt aan de afzonderlijke leden verschillende, individuele gaven, zoals de verkondiging van wijsheid, het overdragen van kennis, het tonen van een groot geloof, het kunnen genezen, de kracht om wonderen te verrichten, om te profeteren, om te beoordelen of een profetie van de Geest afkomstig is, om in klanktaal te spreken of om klanktaal uit te leggen.⁸⁷ Tegelijk vormen al die leden van de gemeente, vanwege hun doop in één Geest, samen één lichaam, of ze nu Joden of Grieken zijn, slaven of vrije mensen.⁸⁸ De gemeente is pluriform opgebouwd naar leden en gaven, en ieder lid heeft een eigen verantwoordelijkheid, afhankelijk van haar/zijn charisma. De Geest zorgt voor samenhang.⁸⁹ Het werk van de Geest in de breedte van de gemeente heeft zowel een individuele dimensie als ook een corporatieve dimensie. Daarnaast spreekt Paulus in deze context ook over de hiërarchische dimensie van het werk van de Geest. Dat is opvallend: is het ene charisma dan meer dan het andere?

Al begin jaren 50 is sprake van een zekere hiërarchie van verantwoordelijkheden in de gemeente.⁹⁰ Nadat Paulus in hoofdstuk 13 de liefde als de grootste kracht in het leven bezongen heeft, spoort hij de leden van de gemeente aan zich te richten op de gaven van de Geest, 'vooral op die van de profetie'.⁹¹ Leden van de christelijke gemeente die de gave van de profetie ontvangen hebben, worden hoger

gewaardeerd in hun dienst aan de gemeente dan anderen. In 1 Korintiërs 14:2-3 zet Paulus deze gedachtelijk zorgvuldig uiteen. Het spreken van Gods Woord tot mensen wordt hoger gewaardeerd dan het spreken in klanktaal tot God. Waarom? Omdat het eerste de gemeente opbouwt, troost en bemoedigt, terwijl het spreken in klanktaal het betreffende individu opbouwt.⁹² Op deze manier wordt de inzet van de *charismata* in de gemeente gelijk ingekaderd. Het bezitten van een gave geeft iemand niet zomaar vrij spel. Het moet zó worden ingezet dat het tot opbouw van de gemeente is.⁹³ In samenhang daarmee – dus afhankelijk van de mate waarin of kracht waarmee de gemeente gebouwd wordt – is ook sprake van een hiërarchie van gaven.

In zijn brieven zet Paulus uitvoerig uiteen hoe de Geest breed uitwaaiert over de gemeente. De Geest gaat aan het werk in elk lid van de gemeente door de charismata.

In het eerdere hoofdstuk 12 wordt op vergelijkbare wijze nog uitvoeriger over hiërarchie gesproken. De hiërarchie betreft allereerst hen die Gods Woord spreken: ten eerste apostelen, ten tweede profeten en ten derde leraren.⁹⁴ Hierna worden achtereenvolgens degenen genoemd die de gave hebben om wonderen te verrichten, om te genezen, bijstand te verlenen, leiding te geven en klanktaal te spreken.⁹⁵ Aldus heeft 'God aan alle lichaamsdelen hun eigen plaats gegeven'.⁹⁶ Uit deze opsomming blijkt dat sommige gaven (zoals profetie) zich al vroeg vertaalden in daarbij passende rollen, zonder daarin op te gaan of daarmee samen te vallen. Na hun zending door Jezus Christus vertrouwen immers de apostelen ook menigmaal op de gave van profetie: denk aan de ontmaskering van de

85. Bohren, R., *Dass Gott schön werde* (München: 1975).

86. 1 Korintiërs 12:7.

87. 1 Korintiërs 12:8-10.

88. 1 Korintiërs 12:13.

89. 1 Korintiërs 12:4,13.

90. Deze eerste brief aan de gemeente in Korinte werd door Paulus vanuit Efeze geschreven, vermoedelijk rond het jaar 53.

91. 1 Korintiërs 14:1.

92. 1 Korintiërs 14:3. Een praktijkvoorbeeld hiervan zijn de profeten Judas en Silas die in Antiochië de leden van de gemeente komen bemoedigen en sterken. Vgl. Handelingen 15:32.

93. 1 Korintiërs 14:12.

94. 1 Korintiërs 12:28.

95. Door Paulus worden in zijn brief aan de gemeente in Efeze (vermoedelijk geschreven rond 55/56) ook apostelen en profeten samen genoemd. Vgl. Efeziërs 4:7-12.

96. 1 Korintiërs 12:18.

valse profeet Elymas door de apostel Paulus.⁹⁷ Tegelijk zien we dat zij die in het bijzonder met de gave van profetie begiftigd waren, profeet worden genoemd.⁹⁸ Passend bij de beschreven hiërarchie van gaven en posities in 1 Korintiërs 12 en 14 duiden verscheidene nieuwtestamentische teksten op de vooraanstaande en gewaarde positie van profeten naast de apostelen.⁹⁹ Passend bij hun gave speelden zij vermoedelijk al vroeg een belangrijke rol in het gebedsleven van de gemeente.¹⁰⁰

2.3 Het spoor van het door de Geest geladen ambt

In de brieven van Paulus en de Handelingen van de Apostelen¹⁰¹ zien we hoe de Geest de gemeente krachtig bouwt door de inzet van geroepen en gezonden mensen, zoals de apostelen, profeten, oudsten en leiders. Zo krijgen we zicht op de charismatisch geladen, vroeg-ambtelijke praktijk die zich in de eerste christelijke gemeenten ontwikkelde.

Apostelen, profeten en leraren

Het optreden van de eerste apostelen is bepalend voor het ontstaan en de ontwikkeling van de ambten in de christelijke gemeente. Als ooggetuigen van de gebeurtenissen rond Jezus, als discipelen die meerdere jaren met Hem opgetrokken waren, Christus en zijn sterven van dichtbij hadden meegemaakt en door Hem persoonlijk geroepen en gezonden waren, spreken en handelen zij

vrijmoedig op gezag van de Heer. Zij verkondigen het evangelie als eersten, in woord en daad, en blijven dat doen ook na de uitstorting van de Geest met Pinksteren.¹⁰² Zij zijn 'dienaren van Christus aan wie het beheer over de geheimen van God is toevertrouwd'.¹⁰³ Nadat Paulus op bijzondere wijze door Christus geroepen en gezonden wordt¹⁰⁴ en omwille van zijn zending onder handoplegging met de Geest vervuld wordt, geldt hij als 13e apostel.¹⁰⁵ In zijn brieven beroept Paulus zich er geregeld op namens de Heer te spreken.¹⁰⁶ Een typisch voorbeeld van dergelijk spreken op gezag van de Heer treffen we aan in de (zegen)groet waarmee hij zijn brieven opent en/of afsluit: 'Genade zij u en vrede van God, onze Vader, en van de Heer Jezus Christus.'¹⁰⁷

Naast de twaalf apostelen en Paulus zijn er nog anderen die apostel worden genoemd. Ook Jakobus, de broer van Jezus, die eerst niet in hem geloofde en aan wie Jezus na zijn opstanding ook is verschenen, werd door Paulus als apostel beschouwd.¹⁰⁸ Hij was een van de leiders van de gemeente in Jeruzalem.¹⁰⁹ Zo waren er meer die later apostel werden genoemd, zoals Andronikus en Junia, twee Joodse volksgenoten van Paulus, die veel aanzien genoten. Zij hadden met hem gevangen gezeten en waren al eerder tot geloof gekomen.¹¹⁰ Mogelijk behoorden zij tot de grote groep broeders en zusters aan wie Jezus na zijn opstanding is verschenen.¹¹¹ Opvallend is dat er dus waarschijnlijk ook sprake is van een vrouw onder

97. Handelingen 13:6-10.

98. Handelingen 11:27-28, ook Handelingen 15:22-32.

99. Zie bijvoorbeeld hoe Silvanus (Silas) Paulus bijstond in de zendingsopdracht om het evangelie te verkondigen in 1 en 2 Tessalonicenzen 1:1. Deze brieven werden vermoedelijk rond 50/51 geschreven. Vergelijk ook Efeziërs 2:19-20. Hier wordt de gemeente 'gebouwd op het fundament van de apostelen en profeten, waarbij Christus Jezus zelf de hoeksteen is' die het bouwwerk van de gemeente samenhoudt.

100. 1 Tessalonicenzen 5:16-20.

101. Het boek Handelingen is ongeveer 25 jaar later dan de brieven van Paulus geschreven, maar handelt over dezelfde tijd.

102. Handelingen 2, 4:33 ('De apostelen bleven met grote kracht getuigen van de opstanding van de Heer Jezus') en 5:12 ('De apostelen verrichtten vele tekenen en wonderen onder het volk').

103. Aldus Paulus nadat ook hij tot apostel geroepen was, 1 Korintiërs 4:1.

104. Galaten 1:1, Handelingen 9.

105. Handelingen 9:10-17. Dit gebeurt door Ananias, een leerling die door Jezus is gezonden, opdat Paulus weer kan zien en vervuld wordt van de heilige Geest.

106. 1 Korintiërs 11:23: 'Wat [...] ik aan u heb doorgegeven, gaat terug op de Heer zelf' en 2 Korintiërs 5:20: 'Wij zijn gezanten van Christus, God doet door ons zijn oproep.'

107. Filippenzen 1:2; vgl. 2 Korintiërs 13:13.

108. Galaten 1:19. Zie over hem ook: Johannes 7:5 en 1 Korintiërs 15:7.

109. Galaten 2:9 en Handelingen 21:18.

110. Romeinen 16:7.

111. 1 Korintiërs 15:6.

de apostelen.¹¹² Daarnaast zijn er nog die apostel worden genoemd zonder ooggetuige geweest te zijn.¹¹³ Omdat de gemeente groeide, werd de kring van de apostelen ruimer.

Vanaf Handelingen 11 en 13 zien we een voorbeeld hoe de apostelen samen met profeten en leraren het missionaire werk ter hand nemen. De leiding van de Geest krijgt daarbij alle nadruk. In Antiochië (een grote stad in wat men tegenwoordig Turkije noemt) is een gemeente ontstaan uit leerlingen die uit Jeruzalem verdreven waren door de vervolging na de dood van Stefanus.¹¹⁴ De gemeente in Antiochië groeit op bijzondere wijze¹¹⁵ en de gemeente in Jeruzalem stuurt daarom Barnabas, oorspronkelijk een Leviet uit Cyprus,¹¹⁶ om hun missionaire arbeid 'te inspecteren'.¹¹⁷ Barnabas was een 'voortreffelijk en diepgelovig man, vervuld van de heilige Geest'; hij wordt later ook tot de apostelen gerekend.¹¹⁸ Na zijn inspectieronde betreft Barnabas Paulus bij het werk in de gemeente. Samen nemen zij in de gemeente in Antiochië een jaar lang het onderricht van tal van gemeenteleden op zich.¹¹⁹ In diezelfde tijd komen er vanuit Jeruzalem ook profeten naar de gemeente in Antiochië. Zij duiden door de Geest de tijd waarin zij leven. Zo voorspelde een van hen, Agabus, dat er een grote hongersnood zou komen.¹²⁰ In de gemeente van Antiochië, zo schrijft Lucas in Handelingen 13, waren dus ook profeten en leraren actief, daarbij duidende op Barnabas, Niger, Manaën, Lucius en Paulus.¹²¹ Vervolgens worden

Paulus en Barnabas door de gemeente in Antiochië uitgezonden op hun eerste zendingsreis naar Cyprus en Zuid-Galatië. De heilige Geest had hen hierom gevraagd tijdens een samenkomst voor de Heer. 'Nadat ze gevast en gebeden hadden, legden ze hun de handen op en lieten hen vertrekken.'¹²²

Omwille van de opbouw van de gemeente (het ecclesiologische argument) laten de charismatisch geladen nieuwtestamentische ambten ruimte voor verschuivingen. Tegelijk geldt dat, anders dan in de protestantse traditie verondersteld wordt, het apostolische ambt dus niet ophoudt bij de twaalf. Het karakter van de verbondenheid met Christus van de geroepene wijzigt, maar verdwijnt niet. Het blijft belangrijk om de trouw aan 'alles wat ik jullie opgedragen heb' (zendingsopdracht) te borgen.

Het apostolische gezag van de ooggetuigen wordt daarom overgedragen aan hen in wie een bijzondere nabijheid van de Geest zich in de praktijk bewijst. In de pastorale brieven en de Apostolische Vaders, die we achtereenvolgens in paragraaf 2.4 bespreken, zet deze lijn zich voort.

De Geest bouwt de gemeente krachtig door de inzet van geroepen en gezonden mensen. Het optreden van de eerste apostelen is bepalend voor het ontstaan en de ontwikkeling van de ambten in de christelijke gemeente.

112. In de geschiedenis van de exegese bestaat verschil van mening over of het hier een man of een vrouw betreft. De Statenvertaling en de NBG'51 hebben met Junias voor een man gekozen, terwijl de NBV en de NBV21 met Junia de keuze voor een vrouw hebben gemaakt. Bij het recente gesprek over de toelating van de vrouw tot het ambt in de Gereformeerde Kerken vrijgemaakt is de laatste exegese aangedragen als een argument om de vrouw toe te laten tot het ambt van predikant.

113. Het betreft bijvoorbeeld Paulus' medewerker Epafroditus (Filippenzen 2:25). In de Griekse vertaling wordt hij ook apostel genoemd. Ook de vertegenwoordigers van de gemeenten in Macedonië die met de opbrengst van een collecte naar Jeruzalem gestuurd werden, worden in de Griekse vertaling apostelen genoemd (2 Korintiërs 8:23). Sommige broeders gingen steeds meer op apostelen lijken, zoals Silvanus (door Lucas in Handelingen Silas genoemd) en Timoteüs, met wie Paulus de brieven aan de gemeente te Tessalonica schreef (1 en 2 Tessalonicenzen 1:1). In Korinte hebben Paulus, Silvanus en Timoteüs samen Jezus Christus als zoon van God verkondigd (2 Korintiërs 1:19).

114. Handelingen 8:1, 11:19.

115. Namelijk door het werk van een aantal discipelen onder de Griekse bevolking.

116. Handelingen 4:36.

117. Handelingen 11:19-24.

118. Handelingen 14:4, 14.

119. Handelingen 11:26. Het leraarschap wordt hier als taak van het apostelschap uitgeoefend. Leraren worden wel apart genoemd, maar in Handelingen en bij Paulus niet apart gethematiseerd.

120. Iets dat tijdens de regering van Keizer Claudius (41-54) is gebeurd, Handelingen 11:27-28.

121. Handelingen 13:1.

122. Handelingen 13:4.

Oudsten en leiders¹²³

In deze vroeg-ambtelijke tijd is ook sprake van oudsten en leiders. We lezen hoe de oudsten in Jeruzalem de gift die de gemeente in Antiochië hen stuurt, in ontvangst nemen.¹²⁴ Ook lezen we dat Paulus en Barnabas op hun zendingsreizen oudsten aanstellen in elke gemeente die ze bezoeken en de oudsten 'na gevast en gebeden te hebben [aan]bevalen [...] bij de Heer'.¹²⁵ Na hun eerste zendingsreis gaan Paulus en Barnabas naar Jeruzalem om advies in te winnen over een oplopende kwestie. Apostelen en oudsten bespreken de kwestie samen. Het maakt duidelijk dat de oudsten al vroeg in de christelijke gemeente een belangrijke positie naast de apostelen hadden. Samen besluiten zij, in overleg met de hele gemeente, om twee leiders uit de gemeente met Paulus en Barnabas terug naar Antiochië te zenden.¹²⁶ Het betreft Judas en Silas, die ook profeten waren. Tijdens zijn derde zendingsreis krijgt de invulling van het ambt van leider verder kleur doordat Paulus de leiders in Efeze vraagt om de herderlijke zorg en leiding van de gemeente op zich te nemen.¹²⁷ Paulus benadrukt dat deze leiders hiertoe door de heilige Geest geroepen en aangesteld zijn. Hier is sprake van leiders (*episkopoi*)

en niet van oudsten (*presbuteroi*) zoals eerder in het hoofdstuk.¹²⁸ Daarom lijkt het hier over dezelfde personen te gaan.¹²⁹

Het beeld dat in Handelingen wordt geschetst, sluit aan bij wat we tegenkomen in de eerder geschreven brieven van Paulus en Petrus.¹³⁰ Door Paulus worden in zijn brief aan de gemeente in Efeze¹³¹ de apostelen maar ook de profeten als vooraanstaande figuren samen genoemd. Daarna worden verkondigers van het evangelie (evangelisten¹³²), herders¹³³ en leraren genoemd. Ze zijn allen door de opgestane Heer aangesteld om de gemeentelieden in Efeze 'toe te rusten voor het werk in zijn dienst'.¹³⁴ Door het samenspel van genoemde ambtsdragers wordt de gemeente als lichaam van Christus bijeengehouden.¹³⁵

In de brieven van Paulus wordt niet over 'oudsten' gesproken. Wel wordt, reeds in de brief aan de gemeente in Tessalonica (rond 50 geschreven), gesproken over 'diegenen onder u [...] die op gezag van de Heer zich ervoor inzetten u te leiden en terecht te wijzen'.¹³⁶ Al vroeg bracht het leidinggeven in de gemeente een element van tucht met zich mee. Paulus vraagt de gemeentelieden dat gezag te

-
123. In dit rapport spreken we consequent van 'leiders'. In het Grieks staat hier *episkopoi*. De NBG'51 en NBV vertalen *episkopoi* met 'opzieners' en niet met 'leiders' zoals de NBV21 doet. Het begrip 'opziener' benadrukt een dimensie van opzicht die minder tot zijn recht komt in 'leiders', maar wel in gedachten gehouden moet worden.
124. De gift wordt door Paulus en Barnabas uit Antiochië naar Jeruzalem gebracht, Handelingen 11:30.
125. Handelingen 14:23.
126. Handelingen 15:22-23.
127. Handelingen 20:28.
128. Handelingen 20:17. Hier is sprake van *presbuteroi*: oudsten.
129. Eerder in Handelingen (14:23) is enkel sprake van oudsten.
130. Petrus schrijft in de periode vlak na Paulus, rond het jaar 65.
131. Geschreven vermoedelijk rond 55/56.
132. Efeziërs 4:11. In het Nieuwe Testament worden er twee met name genoemd. Timoteüs, die met Paulus en Silvanus de verkondiging ter hand nam, werd rond het jaar 50 naar de gemeente in Tessalonica gezonden om zelfstandig het evangelie te verkondigen (1 Tessalonicenzen 3:1). In een van de laatste pastorale brieven wordt hij bemoedigd en aangespoord in zijn dienende taak als evangelist (2 Timoteüs 4:5). De tweede is Filippus, een van de zeven wijze mannen die in Jeruzalem werden aangesteld voor diaconale taken onder Griekstalige gelovigen (Handelingen 6:1-6). Filippus trad daarna al snel op als een ambulante verkondiger van het evangelie (Handelingen 8:4-5, 12, 35, 40; 21:8), een taak die over het algemeen door apostelen en profeten werd opgepakt. We zien dus dat Filippus na de diaconale taken, later, na de vervolging van de gemeente in Jeruzalem, elders verkondigende taken kreeg.
133. Alleen in deze tekst van Efeze 4:11 is sprake van 'herders' die een specifieke verantwoordelijkheid hebben. In andere geschriften van het Nieuwe Testament zien we bij verschillende personen wel een combinatie van herderlijke en leidinggevende taken. Te denken valt aan Jezus die Zijn apostel Petrus vraagt Zijn lammeren te weiden en Zijn schapen te hoeden in Johannes 21:15-18.
134. Efeziërs 4:12.
135. Efeziërs 4:16.
136. 1 Tessalonicenzen 5:12.

erkennen. Dat gebeurt in een opbouwend kader.¹³⁷ Petrus doet, juist vanuit zijn autoriteit als mede-oudste en ooggetuige van Christus' lijden, in zijn eerste brief een beroep op de andere oudsten van de gemeente om goed toezicht te houden op de kudde van de gemeente.¹³⁸ Daarbij roept hij de jongeren op het gezag van de oudsten te erkennen.

Oudsten hadden al vroeg in de christelijke gemeente een belangrijke positie naast de apostelen.

Dienaren¹³⁹

In de brief aan de Filippenzen (vermoedelijk geschreven rond 55) spreekt Paulus over 'leiders en dienaren van de gemeente'. Hij spreekt zowel tot 'alle heiligen' in de gemeente - dat wil zeggen: tot allen die één zijn met Christus Jezus - als tot 'leiders en dienaren van de gemeente'.¹⁴⁰ Het is een klassieke bewijsplaats voor het bestaan van ambtsdragers al vroeg in de eerste gemeenten. Opvallend is dat er in het Grieks over 'de heiligen' wordt gesproken versus 'leiders en dienaren' (zonder lidwoord). Dit laatste wekt de indruk dat er geen sprake is van scherp omliggende groepen. Over hun taak wordt door Paulus niet geschreven. Aan het einde van de Romeinenbrief (vermoedelijk geschreven rond 57) schrijft Paulus wel over de 'taak' van de dienaar Febe, een vrouw die in dienst is van de gemeente in Kenchreeën.¹⁴¹ Zij heeft hem en vele anderen financiële steun geboden. Hoewel we dus nog niet kunnen spreken van een duidelijk omschreven diaconaal ambt (zeker niet in de sociale zin zoals wij die nu kennen),¹⁴² lijkt het er tegelijkertijd op dat er al vroeg in de geschiedenis van de kerk verschillende 'categorieën christenen' in de gemeente bestonden. Mogelijk waren de

dienaren assistenten van (oftewel: dienaren van) de leiders.¹⁴³

In Handelingen wordt wel nadrukkelijk over taken in de eerste gemeente in Jeruzalem geschreven die sociaal-diaconaal van karakter zijn. In Handelingen 6:1-6 worden door de geloofsgemeenschap, op voordracht van de twaalf apostelen, zeven wijze mannen vervuld van de Geest, aangesteld. Dat gebeurde na gebed en handoplegging door de apostelen. Deze zeven mannen moesten zorgdragen voor de Griekstalige weduwen en voor de gemeenschappelijke maaltijden, omdat de apostelen aan deze taken onvoldoende toekwamen. Ze zorgden dus voor de behoeftigen en deden dienst aan de tafel. Hoewel zij door Lucas niet 'dienaren' worden genoemd, heeft Paulus mogelijk hen voor ogen als hij over 'dienaren' spreekt. Deze dienaren assisteerden in de eerste gemeenten dan dus bij de eucharistische maaltijd, de zorg voor de armen en de zorg voor de financiën.¹⁴⁴

De gave van de Geest aan alle gemeenteleden heft het werk van God in de roeping en zending van bepaalde mensen niet op.

In de eerste decennia van de christelijke gemeente ontwikkelt zich aldus een onderscheid tussen posities die mensen in de gemeente vervullen, hoewel Paulus de waarde van elk gemeentelid onderstreept. Of andersom: de verbreding van de gave van de Geest aan alle gemeenteleden heft het werk van God en Christus in de charismatisch geladen roeping en zending van bepaalde mensen niet op. Zo zouden we apostelen maar ook profeten, oudsten en/dan wel leiders de 'eersten onder gelijken' kunnen noemen.¹⁴⁵ Opvallend is de

137. Paulus roept de gemeenteleden eerst op elkaar te troosten en te steunen, 1 Tessalonicenzen 5:11.

138. 1 Petrus 5:1-5. Hier wordt de verantwoordelijkheid van de oudsten (*presbuteroi*) voor de kudde ingevuld als (goed) toezicht houden (*episkopein*).

139. In het Grieks: *diakonoï*.

140. Filippenzen 1:1. Het is de enige keer dat Paulus in zijn brieven spreekt over leiders (*episkopoi*).

141. Romeinen 16: 1-2.

142. Dunn, J.J.G., *The Theology of Paul the Apostle* (Edinburgh: 1998), p. 584.

143. Barrett, C.K., *Kerk, ambt en sacramenten in het Nieuwe Testament* ('s Gravenhage: 1988), pp. 33-34.

144. Veel later worden de dienaren (naar het Grieks vaak 'diakenen' genoemd) zo de ambtelijke hulp van de bisschop en de priester, zoals in de katholieke traditie. Het accent in de gereformeerde traditie is komen te liggen op een zelfstandig takenpakket (met daarin de genoemde taken) naast en samen met hen die de verkondiging en het onderricht van het evangelie verzorgden. In de lutherse context in Duitsland heeft de 'Diakon' (met door de kerk erkende theologische en agogische opleiding) ook verkondigende taken. Vgl. noot 132 over de 'diaken' Filippus die later verkondigende taken krijgt.

145. Barrett, C.K., *Kerk, ambt en sacramenten*, pp. 37-38.

sterke nadruk op de leiding van de Geest wat betreft hun aanstelling. Het plaatst hun positie en werk in het kader van Gods werk. Deze mensen zijn door Christus geroepen en gezonden. De Geest trekt een dubbel spoor. Het ambt komt niet zomaar uit de gemeente op maar gaat er steeds mee samen. Anders gezegd: er is nooit een kerk zonder een vorm van ambt geweest. Ook in die rijke, eerste begintijd van de christelijke gemeente is sprake van ambten. Het ambt komt dus niet pas op in de latere kerk, maar begint al in het Nieuwe Testament.

2.4 De ontwikkeling naar een meer institutioneel leiderschap

De leidinggevende posities die zich halverwege de eerste eeuw ontwikkelden in de christelijke gemeente zijn charismatisch van karakter. Van daaruit kregen die posities langzamerhand een sterker institutioneel karakter. Aan het einde van de eerste eeuw, zoals weerspiegeld wordt in de pastorale brieven en de Apostolische Vaders, zien we een duidelijker geprofileerd en gekwalificeerd leiderschap opkomen.

De pastorale brieven

In de tweede pastorale brief aan Timoteüs wordt het beeld geschetst van Paulus die de dood nabij is.¹⁴⁶ Daarom gaan zijn gedachten uit naar de christenen die hij achterlaat. Zijn focus is nu meer pastoraal dan missionair. Hoe wordt de kudde na zijn dood geleid? Er is goede, gezagvolle leiding nodig die plaatselijke gemeenschappen moet behoeden voor desintegratie door dwaalleraars die hen zouden

kunnen misleiden.¹⁴⁷ Daarom is er structuur nodig.¹⁴⁸ Dat sluit aan bij de eerste brief aan Timoteüs, die al stelt dat het een 'eerzaam streven' is wanneer iemand leider van de gemeente wil worden.

In de brieven aan Timoteüs en aan Titus is sprake van leiders en oudsten.¹⁴⁹ Vermoedelijk gaat het om dezelfde personen¹⁵⁰ zoals dat ook al het geval was ten tijde van Paulus' derde zendingsreis.¹⁵¹ Zij dienen van onbesproken gedrag te zijn. In 1 Timoteüs moeten zij monogaam, sober, bezonnen, gematigd en gastvrij zijn, maar ook het huisgezin goed kunnen leiden.¹⁵² Bij Titus worden vergelijkbare deugden genoemd die oudsten of leiders moeten bezitten.¹⁵³ Zo moest er stabiliteit en verbondenheid ontstaan in de groeiende kerkelijke gemeenschappen die als huishgemeenten samen kwamen. De reputatie van een groeiende kerk als 'huis van God'¹⁵⁴ in de wereld is cruciaal; een slechte reputatie kan de bevrijdende boodschap van het evangelie gemakkelijk bedreigen. De leiders (dan wel oudsten) dienen daarnaast ook de nodige inhoudelijke kwaliteiten te bezitten. De leiders dienen goede leraren te zijn; de oudsten dienen betrouwbaar onderricht en goede prediking te kunnen verzorgen.¹⁵⁵ Ook in de brief aan Titus ligt de focus op het onderwijs. Leiders moeten onderricht kunnen geven dat zowel bemoedigend als corrigerend is.¹⁵⁶ Er kan zelfs sprake van leertucht zijn en, wanneer die niet werkt, van verwijdering uit de gemeente.¹⁵⁷ Zo dient de goede leer die deze leiders via Titus en Timoteüs van Paulus hebben ontvangen, gehandhaafd te worden als bescherming tegen nieuwe en andere leringen.

In 1 Timoteüs is verder ook sprake van een raad van oudsten¹⁵⁸ die een centrale rol speelt bij de installatie

146. 2 Timoteüs 4:6-7.

147. 1 Timoteüs 4:1-2, 2 Timoteüs 3:6, 4:3, Titus 1:10.

148. Brown, R.E., *Kerkvormen in het spoor van de apostelen* ('s-Hertogenbosch: 1993), pp. 30-35.

149. 1 Timoteüs 3:2 en 5:17; hier is eerst sprake van *episkopoi* en daarna van *presbuteroi*. Titus 1:5 en 1:7; hier is eerst sprake van *presbuteroi* en daarna van *episkopoi*.

150. Barrett, C.K., *Kerk, ambt en sacramenten*, p. 88; Brown, R.E., *Kerkvormen*, p. 32.

151. Vgl. de noten 127, 128 en 129.

152. 1 Timoteüs 3:1-5.

153. Titus 1:5-8. In één adem met de *presbuteros* is sprake van de *episkopos*, die ook beheerder van Gods huis is. In het Grieks wordt gesproken over *oikonomos*, een 'econoom' of 'rentmeester' van Gods huis.

154. 1 Timoteüs 3:15.

155. 1 Timoteüs 3:2 en 5:17.

156. Titus 1:9.

157. Titus 3:10.

158. 1 Timoteüs 4:14 is er voor het eerst in de Bijbelse geschriften van de eerste eeuw sprake van een raad van oudsten. Anders dan de raad van oudsten in de synagogen was de taak van de raad van oudsten in de christelijke gemeenten ruimer, gezien het gegeven dat er afwisselend gesproken wordt over zowel *presbuteroi* als *episkopoi*. De presbyter-bisschop had een ruimere beleidstaak. Zie: Brown, R.E., *Kerkvormen*, p. 31.

van Timoteüs. We merkten al eerder op dat hij door de samenwerking met Paulus op een apostel begon te lijken. Voor zijn opdracht, die bestond uit het voorlezen van de Schrift, de prediking en het onderricht, heeft hij door de leden van de raad van oudsten de handen opgelegd gekregen. Zo werd hij door de Geest in zijn taak gesteld. Ook hem wordt voorgehouden dat hij een voorbeeld moet zijn in zijn handel en wandel.¹⁵⁹ Verder wordt in de eerste brief aan Timoteüs nog over diakenen gesproken. Evenals de leiders moeten zij van onbesproken gedrag zijn. Over een specifieke taak wordt niet gesproken. Er wordt slechts gezegd dat zij moeten vasthouden aan het geheim van het geloof.¹⁶⁰

Samen met de leidinggevende Timoteüs heeft ook de raad van oudsten leidinggevende taken.¹⁶¹ Zo komen de charismatische en institutionele elementen in de leidinggevende taken samen. De voornaamste taak van zowel leiders als oudsten is het prediken van het evangelie, het op betrouwbare wijze onderricht geven en het handhaven van de tucht. Zo geven zij wat zij van Paulus hebben ontvangen samen door aan hen die een derde generatie van christenen vertegenwoordigen. Die kunnen het op hun beurt weer doorgeven aan een volgende generatie.

In de pastorale brieven (aan Timoteüs en Titus) zien we dat oudsten en leiders van onbesproken gedrag dienen te zijn: de reputatie van de groeiende kerk is cruciaal.

De Apostolische Vaders

Aan het einde van de 1e eeuw en het begin van de 2e eeuw is een aantal geschriften geschreven dat de visie van een derde generatie christenen weergeeft.

Ze zijn dus deels geschreven in de periode van de pastorale brieven en vlak daarna. Ze hebben niet hetzelfde gezag en zijn dan ook niet in de canon van het Nieuwe Testament opgenomen. Maar ze dragen wel bij aan een beter en ruimer beeld van die tijd. Deze geschriften kregen in de 17e eeuw de verzamelnaam 'Apostolische Vaders'.¹⁶² Ze bouwen voort op de prediking van de apostelen die volgens de auteurs zo zorgvuldig mogelijk bewaard en doorgegeven moet worden, en berichten daarnaast over de organisatie van de gemeente.

Van de Apostolische Vaders zijn *Didachè* en *De eerste brief van Clemens* geschreven in dezelfde tijd als de pastorale brieven, maar beide in een andere context. In de plattelandscontext van Syrië (ten oosten van Antiochië) waarover *Didachè* handelt¹⁶³ is sprake van apostelen, profeten en leraren als rondreizende geestelijke leiders. Zij worden hoger gewaardeerd dan het collectieve leiderschap van leiders en diakenen dat inmiddels ter plaatse was ontstaan. Een apostel moest, volgens *Didachè*, ontvangen worden als was hij de Heer zelf!¹⁶⁴ *Didachè* wijst er tegelijkertijd op dat deze geestelijke leiders op hun levenswijze moesten worden getoetst. De kring van ambulante apostelen en profeten was kennelijk zo groot geworden dat niet iedereen die zei in de naam van de Heer te komen, dat in handel en wandel weerspiegelde.¹⁶⁵ De toetsing van die ambulante verkondigers van het evangelie gebeurde door de leidinggevendenden ter plaatse. We verkeren op de drempel van een nieuwe tijd waarin naast rondreizende geestelijke leiders een vaste orde van (plaatselijke) leiders ontstaat.

In de grootstedelijke context van Rome, vanwaaruit *De eerste brief van Clemens* aan de gemeente in Korinte geschreven is¹⁶⁶, is geen sprake meer van

159. 1 Timoteüs 4:11-14.

160. 1 Timoteüs 3:8-11.

161. 1 Timoteüs: 5:17.

162. Meijering, E., *Geschiedenis van het Vroege Christendom. Van de jood Jezus van Nazareth tot de Romeinse keizer Constantijn* (Sint Niklaas: 2004), p. 155.

163. *Didachè* werd in 1883 gevonden en als laatste geschrift bij de Apostolische Vaders gevoegd, zie: Klijn, A.F.J., *Apostolische Vaders 2* (Baarn: 1967), pp. 104-105; Van de Sandt, H., 'Een gemeenschap op zoek naar haar identiteit. De gemeente van de Didache' in *Vroegchristelijke gemeenten tussen werkelijkheid en ideaal* (Kampen: 2001), pp. 178-192.

164. *Didachè* 11:4; vgl. Matteüs 10:40.

165. *Didachè* 12:1.

166. Deze brief is het oudste voorbeeld van correspondentie tussen gemeenten in de post-apostolische tijd, zie: Verheyden, J., 'De christelijke gemeente in Korinthe volgens de eerste brief van Clemens' in *Vroegchristelijke gemeenten tussen werkelijkheid en ideaal* (Kampen: 2001), p. 70. Mogelijk is de brief geschreven door Clemens, de derde bisschop van Rome, zie: Meijering, E., *Geschiedenis van het Vroege Christendom*, p. 156.

rondreizende geestelijke leiders die nog de toon zetten. Daar is sprake van de plaatselijke ambten van opziensers (*episkopoi*), diakenen¹⁶⁷ en oudsten (*presbuteroi*).¹⁶⁸ Aanleiding voor het schrijven is een conflict in de gemeente in Korinte. Jongere gemeenteleden hebben hun leiders, uit afgunst en verzet tegen hun gezag, uit hun ambt gezet.¹⁶⁹ Mogelijk wilden ze de ambten afschaffen of zelf gaan bekleden.¹⁷⁰ Clemens houdt de gemeente in Korinte voor dat de door God gewilde orde in de gemeente gehandhaafd moet worden. Hij verwijst hierbij naar de eerste brief van Paulus aan de Korintiërs, waar Paulus zich kritisch uitlaat over verdeeldheid in de gemeente tussen Apollos en Kefas.¹⁷¹ Gods orde wordt volgens Clemens ernstig verstoord wanneer de leiders van de gemeente zomaar uit hun ambt worden gezet. Zij zijn door vooraanstaande leden en met instemming van de hele gemeente aangesteld, en hebben de kudde van Christus in nederigheid en zonder eigenbelang gediend. Kennelijk verliep de weg naar institutionalisering van het ambt niet zonder tegenstand.¹⁷²

Dat God orde wil motiveert Clemens met zijn verwijzing naar de joodse cultus in het Oude Testament. De hogepriester, de priester, de leviet en de leek hebben elk hun eigen dienst.¹⁷³ Zo verrichten de leiders in de gemeente ook hun dienst, door onberispelijk en heilig de offers te

brenge**n**.¹⁷⁴ Hierdoor wordt duidelijk dat Clemens het ambt van leider ziet als een priesterlijk ambt. De leiders gingen voor in de gebeden en de dankzeggingen van de gemeente. Ze boden de aalmoezen en bijdragen aan God aan en vroegen zijn zegen daarop in de naam van de gehele kerk.¹⁷⁵ Dit priesterlijke ambt is van goddelijke oorsprong. Op geordende wijze zond God eerst Jezus Christus, Jezus Christus zond daarna de apostelen,¹⁷⁶ en zo hebben de apostelen door de Geest vervolgens opziensers en diakenen aangesteld zodat hun dienst na hun dood zou worden voortgezet.¹⁷⁷ Zo lijkt hier voor het eerst sprake te zijn van het principe van apostolische successie, waarbij de nadruk meer ligt op het doorgeven van het ambt aan de volgende ambtsdrager(s), dan op het doorgeven van de boodschap van de apostelen.

De problematiek van de grootstedelijke context van Antiochië bepaalt de sfeer waarin de zeven *Brieven van Ignatius* geschreven zijn.¹⁷⁸ In zijn stad (de derde qua omvang in het Romeinse Rijk) werd hij geconfronteerd met groepen geloofsgenoten die er verschillende ideeën op na hielden, zoals christenen die joodse gebruiken bleven volgen, docetisten en gnostici.¹⁷⁹ Hij ging daar stevig tegen tekeer.¹⁸⁰ Dit deed hij met het oog op de eenheid in de gemeente, die hem lief was.¹⁸¹ 'Waar verdeeldheid en toorn is, daar woont God niet' schreef hij.¹⁸² Die eenheid zag hij gegarandeerd in de drieslag van

167. 1 Clemens 42:5.

168. 1 Clemens 44:5, 47:6, 57:1.

169. Klijn, A.F.J., *Apostolische Vaders 2*, 1 Clemens 3:2-3.

170. Meijering, E., *Geschiedenis van het Vroege Christendom*, p. 160.

171. 1 Clemens 47:1-3.

172. Verheyden, J., 'De christelijke gemeente in Korinthe volgens de eerste brief van Clemens', p. 73.

173. 1 Clemens 40:5: de leek (*laikos*) is een vertegenwoordiger van het joodse volk naast de priesters en levieten; vgl. 1 Clemens 43 waar verteld wordt hoe Mozes orde heeft aangebracht toen er onder de twaalf stammen twist ontstond over wie het eerst tot het priesterschap zou worden geroepen. Het werd Aäron.

174. 1 Clemens 40:4.

175. Barrett, C.K., *Kerk, ambt en sacramenten*, p. 95.

176. 1 Clemens 42:1-2.

177. 1 Clemens 42:4-5, 44:1-2.

178. Ignatius was bisschop van Antiochië. Hij schreef zijn brieven aan gemeenten onderweg tijdens zijn tocht als gevangene op weg naar Rome, waar hij als martelaar stierf, vermoedelijk tijdens het bewind van keizer Trajanus (98-117), Meijering, E., *Geschiedenis van het Vroege Christendom*, p. 161. Uit zijn contacten met gemeenten onderweg blijkt dat er een netwerk aan contacten was met bisschoppen, oudsten en diakenen, vgl. Ephesiërs 2:1 en Magnesiërs 2.

179. Van Henten, J.W., 'De gemeente in Antiochië' in *Vroegchristelijke gemeenten tussen werkelijkheid en ideaal* (Kampen: 2001), pp. 204-205.

180. Ignatius aan de Magnesiërs 8:1.

181. Margriet Gosker wijst erop dat de eenheid, waartoe Ignatius oproept, niet organisatorisch of kerkpolitiek van aard is, maar pneumatisch van aard, zie: Gosker, M., *Het ambt in de oecumenische discussie* (Delft: 2000), p. 68.

182. Klijn, A.F.J., *Apostolische Vaders 1*, Ignatius aan de Philadelphiërs 8:1.

de ambten: bisschop, oudsten en diakenen. De bisschop wordt als beheerder van de gemeente als de Heer beschouwd.¹⁸³ Ieder lid van de gemeente dient zich door de bisschop te laten leiden zoals Jezus zich door de Vader liet leiden.¹⁸⁴ Hij is degene die God en Christus representeert. Wat kerkelijke zaken betreft dient niemand iets te doen buiten de bisschop om. Echter ook niet buiten het college van oudsten en de diakenen om.¹⁸⁵ Maar de bediening van de doop en de viering van de eucharistie¹⁸⁶ zijn slechts betrouwbaar onder leiding van de bisschop of van degene die de bisschop dat toevertrouwt.¹⁸⁷ Zo onderscheidt hij zich van de andere ambten en is hij de eerste onder gelijken geworden. Daar waar in de pastorale brieven, in *Didachè* en bij *Clemens*, nog sprake was van een collectief leiderschap, zien we bij Ignatius dus een ontwikkeling naar een eenhoofdig leiderschap, waarbij de liturgische taken een centrale plaats innemen.

De Apostolische Vaders geven de visie van de derde generatie christenen weer. We verkeren op de drempel van een nieuwe tijd waarin een vaste orde van (plaatselijk) leiderschap ontstaat.

2.4 De blijvende betekenis van de Schrift voor het ambt

We zien in de gegevens van de Bijbel en de vroege kerk een aantal lijnen lopen. Als eerste: de Geest is met de daarbij horende gaven en verantwoordelijkheden aan alle leden van de gemeenten gegeven, maar tegelijkertijd in bijzondere mate aan bepaalde leden van de gemeenten die ambten als die van apostel, profeet, leraar, leider diaken en evangelist vervulden zoals we in de brieven van Paulus zien. Als tweede: er is in de loop van de eerste eeuw ook een ontwikkeling zichtbaar van ambtsdragers zoals leiders (*episkopoi*) en oudsten (*presbuteroi*), die we bij Lucas in Handelingen zien, naar een collectief geestelijk leiderschap (waarin genoemde ambten gezamenlijk

met de diakenen deelden), zoals we in de pastorale brieven en ook bij *Didache* en *1 Clemens* zien. Bij Ignatius (begin van de 2e eeuw) is een verdere ontwikkeling te zien naar een geestelijk leiderschap in de vorm van een drievoudig ambt met de bisschop, de oudste en de diaken, waarbij de eerste de leider is die Christus representeert.

Wat levert ons dat op voor onze visie op het geordineerde ambt en de andere ambten in de Protestantse Kerk? We zien dat er in de vroege kerk en later in de middeleeuwse kerk een bepaalde lijn uit het Bijbels getuigenis naar voren is gehaald. Die lijn heeft haar goed recht, maar is niet de enige manier om de Bijbelse gegevens te vertalen naar een meer geïnstitutionaliseerde vorm van kerk-zijn. Gaandeweg begon de sterk hiërarchische omgang met de drie ambten van bisschop, priester en diaken zich te wreken. Hiërarchie heeft ook gevaren in zich, zeker als ze gepaard gaat met de bemiddeling van heil dat alleen God kan geven. In het volgende hoofdstuk zien we daarom dat de Reformatie in de context van de 16e eeuw zich genoodzaakt zag om het ambt radicaal opnieuw vanuit de Schriften vorm te geven. De notie van de verschillende Geestesgaven die aan de gemeente zijn gegeven kreeg weer nieuwe aandacht, en met name in de gereformeerde Reformatie werd de drieslag bisschop, priester en diaken op een radicaal nieuwe manier ingevuld, niet onder elkaar, maar naast elkaar. Dat werd gedaan met behulp van een tamelijk massief beroep op de Bijbel. Hoewel dat beroep op de Bijbel te massief werd vormgegeven, zoals op allerlei manieren in later tijd is aangetoond, bood de Reformatie toch ook een nieuwe toegang tot de Bijbelse gegevens, en vormde daarmee een verrijking voor het christelijk verstaan van het ambt. Zo toont ons onderzoek naar de Bijbelse gegevens dat de Geest telkens nieuwe wegen zoekt in de omgang met en de invulling van de ambten. Dat geeft ons ruimte om ook vandaag, geleid door de Geest, te zoeken naar wat ambtelijk nodig is voor onze Protestantse Kerk in Nederland.

183. Ignatius aan de Ephesiërs 6:1.

184. Ignatius aan de Smyrnaeers 8:1.

185. Ignatius aan de Tralliërs 7:2.

186. Voor Ignatius was de eucharistie/avondmaal 'geneesmiddel tot onsterfelijkheid, tegengif tegen de dood', Ephesiërs 20:2.

187. Ignatius aan de Smyrnaeers 8:1-2.

Hoofdstuk 3. De inuloedrijke wending van de Reformatie

Inleiding

De thematiek van dit rapport en de vragen die we in de Protestantse Kerk aan het ambt stellen, zouden ondenkbaar zijn zonder de Reformatie. Wat voor ons protestanten wellicht als vanzelfsprekend geldt, is in werkelijkheid vaker reformatorisch dan vanzelfsprekend. De Reformatie grijpt drastisch in het denken over het ambt en de kerkelijke ambtspraktijk in – in ambtspraktijken en ambtstheologie die op dat moment al meer dan duizend jaar gangbaar waren.

In ons hedendaagse ambtelijke denken zijn reflexen geslopen die sterk bepaald zijn door het verzet van de Reformatie tegen uitwassen van het toen bestaande denken over ambt.

Zo'n drastische koerswijziging komt natuurlijk niet uit de lucht vallen. Om goed te begrijpen waarom wij de vragen hebben die we hebben, is het belangrijk om niet enkel naar (de ambtstheologie van) de Reformatie te kijken, maar ook naar dat waar de Reformatie zich tegen verzette en naar de uitdagingen waarop haar theologie antwoorden zoekt. In ons hedendaagse ambtelijke denken zijn reflexen geslopen die sterk bepaald zijn door het verzet van de Reformatie tegen uitwassen van het toen bestaande denken over ambt. Tegelijk zal het niemand verbazen dat het, in een beweging die voor zulke enorme uitdagingen stond als de Reformatie, niet allemaal 'koekoek eenzang' was. De reformatoren dachten niet allemaal hetzelfde over het ambt, en daar hadden ze in hun verschillende contexten meestal goede redenen voor. Elk antwoord op de vraag 'hoe het dan wel moest' kende immers zijn eigen risico's. Tot op de dag van vandaag speelt ook deze risicoanalyse een rol in ons denken over ambt.

3.1 Een nieuwe manier van denken over het ambt

De revolutionaire ontdekking van Luther is kort samengevat deze: 'Niet op grond van mijn eigen werken ben ik rechtvaardig voor God. Alleen op grond van de aan mij geschonken gerechtigheid

van Christus word ik door God aanvaard. Het is een gerechtigheid die ik door het geloof aanneem.' Dit vormt de kern van de Reformatie en heeft verstrekkende consequenties voor het denken over de ambten in de kerk. De manier waarop protestanten denken over ambt is er helemaal door bepaald.

De dienst aan het Woord wordt de eerste en voornaamste taak van de geordineerde ambtsdrager, die 'dienaar van het Woord' gaat heten. Paulus zegt immers in de Romeinenbrief: 'Hoe kunnen ze in Hem geloven [...] zonder dat iemand Hem verkondigt?'¹⁸⁸ Alles moet gericht zijn op de verkondiging van Christus in Woord en sacrament, opdat hoorders Christus ontmoeten en Hem in geloof omhelzen. Het fundament van die verkondiging ligt niet in het gezag van de kerk of in de gewijde status van de ambtsdrager, maar in de betrouwbare uitleg van het Woord van God. De geordineerde ambtsdrager wordt in de Reformatie profeet, heraut van het evangelie en opvoeder. Zijn taak is gelovigen kennis bij te brengen van het evangelie in de Schrift, ze te laten groeien in geloof en ze daarnaar te laten leven. De ambtsdrager blijft daarbij ook priester, maar dan in een nieuwe betekenis. De verkondiging van het evangelie krijgt namelijk zelf een sacramenteel karakter. Dat wil zeggen het horen van het Woord in de verkondiging van Gods verzoenend handelen in Christus wekt geloof en bevrijdt tot heilzame ontmoeting met God. De Woordverkondiging wordt daarom in delen van onze kerk nog altijd graag 'bediening der verzoening' genoemd. De 'bediening der verzoening' duidt op de beweging van God naar de mensen toe. In de katholieke traditie omvatte het priesterambt ook een cruciale beweging van de mensen naar God toe. Die beweging blijft in de protestantse ambtspraktijk op de achtergrond behouden. De 'predikant', zoals de dienaar van het Woord in het Nederlands gaat heten, verkondigt immers niet alleen het Woord, maar gaat ook voor in gebed. In gebed legt de predikant de nood van de gemeente en de wereld bij God neer. Ook behoudt de viering van het avondmaal een zeker

188. Romeinen 10:14.

offerkarakter: in antwoord op Gods verzoenend handelen in Christus ('... voor u vergoten') offeren gelovigen hun leven als dankoffer aan God en stellen dit in dienst van God. In de praktijk echter raakte deze dimensie van het avondmaal snel op de achtergrond. De strijd tegen de Rooms-Katholieke Kerk was daarvoor te heftig.

Deze rol van de ambtsdrager als 'predikant' was nieuw, hoe vreemd dat in onze oren ook mag klinken. Natuurlijk, ambtsdragers in de vroege kerk en in de middeleeuwen preekten ook en bedienden de sacramenten ook. De functie ervan was echter anders. In de middeleeuwse kerk bereikte het heil de gelovigen niet via het gesproken woord, maar door de sacramenten en *sacramentalia* (symbolische handelingen). Door symbolische rituelen zoals de biecht verhielden gelovigen zich tot God. Die sacramenten en *sacramentalia* werden de gelovigen aangereikt (uitsluitend!) door de monden en handen van de clerus, de orde van gewijde ambtsdragers. Door hun wijding waren ze afgezonderd van de gewone gelovigen. Reeds in de vroege kerk ontwikkelde deze gewijde ambtsdrager (met name de *episkopos*, de bisschop) zich zo tot een cultische priester¹⁸⁹: een bemiddelaar van het rituele heil tussen God en de mensen. Het sacrament van de eucharistie¹⁹⁰ ontwikkelde zich daarbij steeds meer tot een offer aan God. Aanvankelijk stelde de eucharistie het volbrachte offer van Christus present in de christelijke eredienst. Maar op een gegeven moment werd dat ritueel haast tot een opnieuw offeren van Christus voor de zonden van de gelovigen.

De geordineerde ambtsdrager wordt in de Reformatie profeet, heraut van het evangelie en opvoeder. Deze rol van de ambtsdrager als 'predikant' was nieuw, hoe vreemd dat in onze oren ook mag klinken.

De Reformatie verzette zich hier sterk tegen. Het offer van Christus is eenmalig. Daarbij wordt onze relatie tot God niet geregeld door middel van telkens te herhalen rituelen. Wij verhouden ons tot God door ons gelovige antwoord op

Gods toezegging van heil in Christus, dat ons via de verkondiging bereikt. De geordineerde ambtsdrager werd in de Reformatie daarom 'heraut van het heil': hij of zij verkondigt het heil door Gods Woord uit te leggen. Dat wil zeggen: de predikant legt uit wie en hoe Christus, Gods Woord, is. Die verkondiging behelst vrijspraak en zet de gelovige op de weg van een leven in het licht van Gods genade. De ambtsdrager verkondigt dat heil maar bewerkt het niet. De bewerker is God in Christus zelf.

3.2 Een nieuwe manier van denken over de kerk

De kerk is, in reformatorisch perspectief, allereerst en principieel de verzameling van gelovigen.¹⁹¹ Ook dit is een direct gevolg van Luthers ontdekking. De kerk vormt zich daar waar mensen het evangelie horen en tot geloof komen, aldus de *Confessio Augustana*.¹⁹² In deze geloofsbelijdenis van de reformatorische beweging ligt de focus op 'de betrouwbaarheid' van de toezegging van het heil. Waar het evangelie op juiste wijze wordt gepredikt, kan de gelovige op de toezegging van het heil vertrouwen. Die betrouwbaarheid berust op de juiste prediking, niet op de formele wijding van de verkondiger door de bisschop van Rome. Ook voor de toegang tot Christus heeft de gelovige geen speciale bemiddeling nodig van gewijde priesters die in apostolische successie op Christus zelf teruggaan. De gelovigen zijn, in de verzameling van gelovigen waarin zij het evangelie horen, leden van het lichaam van Christus die rechtstreeks verbonden zijn met Christus. De gemeente heeft aldus voortdurend en direct toegang tot Christus die in haar aanwezig is en haar door de Geest leidt. In de fundamentele, reformatorische definitie van wat de kerk is worden de ambten daarom niet genoemd. Pas als afgeleide van de gemeenschap van gelovigen worden er in die gemeenschap ambtsdragers geroepen en gekozen om het Woord te verkondigen en de sacramenten te bedienen. Daarmee wordt, ten opzichte van de middeleeuwse kerk, opnieuw een wissel omgezet.

189. Latijn: *sacerdos*. Dat wil zeggen: degene die aan God gegeven/gewijd is.

190. In onze protestantse traditie: het avondmaal.

191. De Nederlandse Geloofsbelijdenis (NGB 27) is een goed voorbeeld, al focust die sterker op de persoon en het geloof van de gelovigen die 'al hun zaligheid verwachten in Jezus Christus'.

192 CA V.

In de middeleeuwen bepaalt de institutionele kerk met haar gewijde ambtsdragers (die dragers van het heil zijn) wat 'de kerk' is. Gewone gelovigen, de zogenaamde leken, zijn voor hun toegang tot Christus van dat instituut en de gewijde ambtsdragers afhankelijk. Zo wordt de kerk verstaan *vanuit* het ambt. Je zou kunnen zeggen dat het gewijde ambt de ruggengraat van de kerk vormt en haar structuur bepaalt.¹⁹³ Deze wijding van ambtsdragers werd door de eeuwen heen steeds meer voorgesteld als een verandering van de 'zijns-kwaliteit', van de 'essentie' van de persoon. De wijding verbond alle ambtsdragers met elkaar via de zogenaamde 'apostolische successie': door een heel tastbare ketting van wijdingen gaat de wijding van een individu uiteindelijk terug op de apostelen zelf. Daarom wordt er in het credo (de Apostolische Geloofsbelijdenis) gesproken over 'één heilige, algemene, apostolische kerk'. De kerk is daar waar zich een gemeente verzamelt rond een bisschop, die via zijn wijding garant staat voor het apostolische karakter van de kerk.

In de Reformatie ging men het apostolische karakter van de kerk zien als een proces met het doel: vasthouden aan de apostolische leer. Het punt van de Reformatie was: mooi, zo'n ketting, maar er is geen enkele garantie dat de ketting van wijdingen ook inhoudelijk een band met de apostelen oplevert. Daarvoor heb je de overeenstemming met de apostolische leer nodig. Het rooms-katholieke punt daarentegen is dat het inhoudelijk vasthouden van de apostolische leer niet kan zonder daadwerkelijk deel uit te maken van de ene katholieke gemeenschap die via fysieke successie van wijdingen verbonden is (of wordt verondersteld te zijn) met de eerste 'gewijde' apostelen.

De Reformatie maakt de toegang tot Christus juist *onafhankelijk* van het kerkelijke instituut met zijn ambten. Het fundamentele onderscheid tussen de clerus en de leken werd afgewezen. Zo brak de Reformatie onder meer met de macht van de kerkelijke hiërarchie over het gewone volk. In principe is alle gelovigen priesterlijke waardigheid gegeven: een ieder kan zich in gebed direct tot God richten en de gemeenschap met God zoeken in persoonlijke vroomheid, huiselijke leer, onderlinge pastorale relaties (tot en met het horen van de biecht) en in het doen van voorbede voor anderen. Door de doop wordt dit algemeen priesterschap een mens toegezegd; in het geloof wordt deze toezegging aanvaard.¹⁹⁴

In de lutherse traditie is dit algemeen priesterschap van alle gelovigen ook bepalend voor het verstaan van het ambt. Alle gelovigen zijn waardig het algemene 'ambt van de verkondiging' (het predikambt in Woord en sacrament) te vervullen. Gelovigen kunnen dat ambt echter niet allemaal tegelijkertijd uitoefenen. Dit zou wellicht tot oneigenlijke concurrentie en verwarring kunnen leiden en afbreuk doen aan de getuigenis.¹⁹⁵ Ook in het uitdragen van dat predikambt in Woord en sacrament naar buiten toe, ten opzichte van de wereld, zou het verwarring stichten als onduidelijk zou zijn wie namens de kerk spreekt of wie enkel van zijn persoonlijk geloof getuigt. Het ambt van de hele gemeente uit zich daarom in een verantwoordelijkheid van de gemeente: de gemeente moet ervoor zorgdragen dat de wereld kan weten wie namens hen (i.e. namens de kerk) het Woord bedient en aanzegt.¹⁹⁶ De dienst aan het Woord wordt daarom als roeping (Latijn: *vocatio*) opgedragen aan enkelen¹⁹⁷ en door ordening

193. Binnen de heilige groep van gewijden was sprake van een hiërarchische verhouding. Er bestonden verschillende 'trappen' van wijding: diaken, presbyter-priester, bisschop. Ook was er sprake van een juridische gezagsdifferentiatie: bisschop, (later: kardinaal) en paus.

194. Nota bene: dit algemeen priesterschap is te onderscheiden van het in *Lumen Gentium 10* genoemde (rooms-katholieke) concept van het 'gemeenschappelijke priesterschap'. Want dit laatste is slechts 'medewerking aan de dienst van het gewijd priesterschap, dat naar zijn wezen onderscheiden is van het gemeenschappelijk priesterschap'.

195. Luther zegt hierover op een gegeven moment dat als allen tegelijk een dopeling zouden willen dopen, deze dopeling dan gevaar loopt te worden verzopen in plaats van gedoopt.

196. Preek van Luther bij de inwijding van de Slotkerk te Torgau (1544): 'Want dat ik, zo als wij in de gemeente bij elkaar komen, preek, dat is niet mijn woord noch mijn eigen handelen. Dit geschiedt omwille van jullie en vanwege de hele kerk. Er moet er gewoon een zijn die spreekt en het Woord bedient op bevel en wil van de andere. Deze horen de prediking, bekennen het Woord en zorgen er zo voor dat ook andere het leren kennen.' (WA 49, 600,11-16)

197. 'Want de troep in haar geheel kan dat niet doen, maar ze moeten er een bevelen dit te doen of laten bevelen.' (WA 50, 633,6)

(ordinatie) liturgisch bevestigd in het van Godswege gegeven predikambt. Zo weet de gemeenschap en zo weet de wereld: deze persoon spreekt namens de kerk.¹⁹⁸ Ook werkt het als bemoedigend teken voor de ambtsdrager in tijden van persoonlijke aanvechting. De roeping van de enkeling om namens de kerk (en daarmee namens Christus) te spreken en handelen in de bediening van het Woord beschermt het algemeen priesterschap.¹⁹⁹ Ze voorkomt dat enkelen hun priesterschap ten koste van anderen uitoefenen.²⁰⁰

De Reformatie maakt de toegang tot Christus onafhankelijk van het kerkelijke instituut met haar ambten. Het fundamentele onderscheid tussen de clerus en de leken werd afgewezen.

3.3 Spanning en ambiguïteit in de reformatorische omgang met het ambt

De Reformatie richtte zich niet alleen tegen de Rooms-Katholieke Kerk. Gaandeweg de Reformatie ontwikkelt zich ook een strijd tegen de dopers. Om de plaats van het geordineerde ambt in de reformatorische kerk goed te kunnen begrijpen, is

ook dit conflict met de dopers van belang. In de doperse beweging zit een omgekeerde neiging vergeleken met die in de Rooms-Katholieke Kerk: in de doperse beweging, vaak 'radicale Reformatie' genoemd, mocht iedereen dopen, preken en voorgaan in de dienst aan de tafel. Hoewel er veel verschillen zijn tussen toen en nu zou je vanuit dat perspectief de doperse beweging kunnen vergelijken met de evangelische of vrij-kerkelijke beweging van nu.

De strijd tegen de dopers

Voor de lutherse en gereformeerde stromen van de Reformatie was het enerzijds belangrijk te markeren dat niemand Gods heilshandelen in zijn dienst of bediening méér present stelt dan iemand anders. Anderzijds wilde diezelfde lutherse en gereformeerde Reformatie zich afgrenzen van hen die elke vorm van onderscheiden ambt wilden afschaffen. Ze verzette zich tegen een gemeenschap waarin een ieder, onder verwijzing naar een persoonlijk ervaren roeping door de Geest, de 'broederschap' kon voorgaan in de viering en het verkondigen van het evangelie. Aan dat verzet tegen die radicaal reformatorische 'optie' lagen allerlei overwegingen ten grondslag, zowel praktische, politieke als ook theologische.

198. In dat opzicht is het openbare ambt ook verbonden met de katholiciteit en de apostoliciteit van de kerk. In het 'openbaar', dat wil zeggen tegenover de wereld, getuigt het van de verbondenheid met de kerk in alle plaatsen en van alle tijden.

199. In een paaspreek van Luther in 1529 (WA 28,469. 29-37) klinkt dit zo: 'Wanneer je predikant je vanuit zijn ambt toespreekt, je vermaant, troost, [...] vrijspreekt, van de gemeenschap uitsluit in overeenstemming met Christus' Woord en opdracht, dan zul je dit moeten aanvaarden [...] want het is het ambt en werk van de Heilige Geest. Maar als hij dit doet in tegenstelling tot zijn ambt, zonder Gods Woord en opdracht en in misbruik van zijn ambt, zeg dan: "Beste predikant, ik laat je me rustig excommuniceren, maar ik maak me totaal niet ongerust over jouw excommunicatie, want je sluit me niet uit vanwege je ambt noch volgens de ordening van de Heilige Schrift, maar vanuit je persoon en vanwege je eigen twijfelachtige bevlieving.'" – Vgl. (WA28, 470.28-471.4): 'Wij zouden [...] zo moeten spreken: Iedereen die tot het predikambt geroepen is heeft macht en geweld om te prediken, te dopen en vrij te spreken, en wij zouden erkennen dat dit ambt niet een menselijk ambt is, maar het ambt van Christus de Heer, die hier dit ambt inzet en ordent en het mensen aandraagt. Dus als iemand die geroepen is tot het predikambt ook handelt in overeenstemming met dat ambt, dan is de Heilige Geest zeker erbij. Maar wanneer deze uit het ambt stapt, een ander Evangelie verkondigt, een nieuwe doop bedient, dan is de Heilige Geest niet erbij. Daarom zeg tegen deze prediker: Hier zal ik niet luisteren en opvolgen, want je beweegt je buiten het ambt in je eigen persoon en twijfelachtige bevlieving. Dit houdt geen stand.'

200. In de ordentelijke roeping en ordinatie van enkelen door de kerk zit daarmee een dubbele spits: ze richt zich tegen geestgedreven 'zwermgeesten' binnen de reformatorische beweging, die zich met beroep op de eigen geestervaring als verkondigers van het ware evangelie opwerpen; en ze richt zich tegen de kerk in de lijn van Rome, die de reformatorische dienaren van het Woord de ambtsautoriteit ontzeggen. De geordineerde dienaar van het Woord moet zich wat de inhoud van zijn prediking en ambtsuitoefening betreft verantwoorden voor de mondige gemeente. Deze heeft op basis van haar priesterlijk recht (het priesterschap van alle gedoopten) de taak om de verkondiging van de ambtsdrager te meten aan de Schrift. Zo wordt veilig gesteld dat de verkondiging niet aan de eigenmachtigheid van de ambtsdrager ten prooi valt. Het ambt rust op het Woord, dat is de getuigenis van het evangelie in Jezus Christus.

Men vreesde, allereerst, chaos. Ook politiek gezien was het voor vorsten in die tijd bepaald niet aantrekkelijk om groepen in de samenleving te hebben die door geen enkele institutie waren gebonden. De boerenopstanden in de vroege Reformatie legden daar getuigenis van af. Gelovige vrijheid kon zomaar omslaan in een behoefte aan radicale politieke vrijheid en afschaffing van de feodale maatschappij.²⁰¹ Bovendien was de lutherse en gereformeerde Reformatie sceptisch over de ongebroken goedheid van de mens, die in het vrijheidsbeeld van de dopers tot uitdrukking kwam. Ook gelovigen zijn en blijven feilbare mensen en 'geneigd tot alle kwaad', die orde en gezag nodig hebben. Die orde en dat gezag komt weliswaar niet een hiërarchisch georganiseerde clerus toe, maar moest ter wille van de vrijheid van leven en geloven wel worden gewaarborgd.

Zoals er orde en gezag in de samenleving nodig was om leven mogelijk te maken en dit niet aan het vrije spel der krachten kon worden overgelaten, hield de lutherse en gereformeerde Reformatie ook vast aan het ambt als een vorm van geestelijk gezag. Dat gezag staat echter niet op zichzelf, maar is altijd gebonden aan en moet zich verantwoorden tegenover het Woord in de Schrift (*sola scriptura*). De lutherse en gereformeerde Reformatie investeert daarom in de opleiding van predikanten en in het onderwijs aan gemeenteleden. Ook de gemeente moet onderwezen worden om verantwoord en zelfstandig Gods Woord in de Schrift te horen en te verstaan, en niet in allerlei wind van leer te verdwalen. Immers: de gemeente zelf kan en moet kritische stem kunnen zijn ook, indien nodig, tegenover het geestelijk gezag van het ambt. De gereformeerde Reformatie brengt nog een andere kritische waarborg in voor een al te solistisch en hiërarchisch optreden van het geordineerde ambt: ze positioneert de ouderlingen naast de predikant in de kerkenraad. In de gereformeerde Reformatie

komen de drie ambten van predikant, ouderling en diaken veel meer naast elkaar te staan, in plaats van onder elkaar.

De lutherse en gereformeerde Reformatie behoudt op deze manier structurelementen uit de vroegkerkelijke en middeleeuwse ambtstheologie. Ze transformeert die wel en past ze in een reformatorisch kader in. Niet altijd lukt dat helemaal. Er is in de protestantse ambtstheologie altijd een aanzienlijke mate van ambiguïteit blijven bestaan in de omgang met de ambten: enerzijds geldt dat niemand het heil van Godswege met meer gezag toezegt dan iemand anders. Een ambtsdrager kan als dienaar van het Woord de vergeving van zonden niet op een andere manier aanzeggen dan elke andere gelovige. Anderzijds is de bediening van het Woord en de sacramenten voorbehouden aan wie uitdrukkelijk daarvoor zijn aangewezen en in Christus' naam geordineerd zijn.

De Reformatie wilde zich afgrenzen van de dopers die elke vorm van onderscheiden ambt wilden afschaffen.

De verhouding tussen de ambten

Die ambiguïteit in de ambtsvisie van de lutherse en gereformeerde reformatie leidt in de Reformatie tot verschillende modellen voor de verhouding tussen de ambten. In de lutherse Reformatie worden alle kaarten op het ene openbare ambt van Woord en sacrament²⁰² gezet. Daaromheen is sprake van ambtsdragers die 'bijstand verlenen' aan dat ene ambt van Woord en sacrament. In de gereformeerde traditie (die zich hiervoor beroept op Bucer) is sprake van een viervoudig (later drievoudig) ambt van predikant, leraar, ouderling en diaken. Het verbijzonderde leerambt schuift op een later moment in het ambt van predikant. De drieslag van het ambt sluit aan bij de oude terminologie van de *episkopos*, de *presbuteros* en de *diakonos*. Met

201. Luther beschouwde het opheffen van de bestaande orde van kerk en samenleving als een terugval in de chaos, die God in de scheppingsordening juist ten behoeve van de leefbaarheid van de wereld had ingeperkt. In de nadruk op de doop met de Geest (uitgevoerd als herdoop) zag Luther een beweging waarbij het individu en diens geloofservaring zich in de doop eigenmachtig liet gelden tegenover Gods heilshandelen in de doop.

202. Consequent denkend vanuit twee regimenten, twee onderscheiden domeinen van verantwoordelijkheid, wordt een groot deel van de ordenende organisatorische taken bij de wereldlijke overheid neergelegd. Zo wordt deze onder meer geacht sociale (ook financiële) zorg te verlenen voor wie in nood verkeren. Tot deze taak kan en zal die wereldlijke overheid door de kerk worden opgeroepen en gemaand vanuit de ethische principes van het evangelie. Ook financiële bijdragen vanuit de kerkelijke gemeenten komen in principe via de wereldlijke aalmoezenier aan de behoeftigen ten goede. Pas veel later ontstaan ook eigen diaconale kerkelijke structuren.

een beroep op het Nieuwe Testament worden deze begrippen echter opnieuw ingevuld. De *episkopos* wordt ingevuld als de gereformeerde predikant aan wie behalve de bediening van het Woord ook de bediening van de sacramenten is voorbehouden. De *presbuteros* wordt de ouderling, die in pastoraat en leidinggeven aan de gemeente actief is, maar in de liturgie nauwelijks een rol speelt. De *diakonos* wordt ingevuld als een rol die speciaal op de zorg voor de armen gericht is. Hiervoor wordt teruggegrepen op de zeven mannen die in Handelingen 6 de zorg voor de Griekstalige weduwen toegewezen kregen. De rol van de bovenplaatselijke bisschop valt ertussenuit, hoewel in bijvoorbeeld de Hongaars-gereformeerde Reformatie de bisschop wel behouden blijft. Geheel in lijn met de anti-hiërarchische tendens in de Reformatie wordt de hiërarchische verhouding tussen de ambten nadrukkelijk afgewezen. Met deze nieuwe invulling van het ambt in de gereformeerde traditie wint ze iets terug dat in de vroege kerk al snel verloren ging: de verbinding tussen de ambten en de verschillende geestesgaven die bij Paulus heel duidelijk aanwezig is, zoals we in het vorige hoofdstuk hebben gezien.

Daarmee houdt de ambiguïteit in de gereformeerde ambts-theologie nog niet op: er bestaan vanaf het begin ook verschillende visies op de rol van de predikant. In de Zwitserse Reformatie ontwikkelt zich een visie waarbij de predikant een grote gezagsfunctie heeft. De predikant is vooral een 'tegenover' voor de gemeente. In de gereformeerde Londense en Nederlandse Reformatie vormt de predikant eerder onderdeel van de gemeente en is het een ambt dat uit de gemeente opkomt. Eenzelfde variëteit, en soms spanning, in het ambt ontwikkelt zich rond de bovenplaatselijke vergaderingen: de presbyterianen kenden een sterkere synodale gezagsstructuur dan de congregationalisten.

Met de nieuwe invulling van het ambt in de gereformeerde traditie wint ze iets terug dat in de vroege kerk al snel verloren ging: de verbinding tussen de ambten en de verschillende geestesgaven.

Deze variëteiten en ambiguïteiten zijn altijd aanwezig gebleven in de protestantse traditie. Ze zitten in het DNA van onze kerken. Ze kregen een extra accent toen in de 19e eeuw de Hervormde en Gereformeerde Kerken uit elkaar gingen tijdens de Afscheiding (1834) en de Doleantie (1886). Abraham Kuyper was onder de indruk van de

democratiseringsbewegingen uit de 19e en 20e eeuw. Daarom ook koos hij in zijn kerkvisie voor een lijn uit de Reformatie die de zelfstandigheid van de plaatselijke gemeente sterk benadrukte. In de Gereformeerde Kerken was de predikant daarom eerder onderdeel van de gemeente. Hij was in dienst van de plaatselijke gemeente en werd door die gemeente betaald. In de hervormde traditie daarentegen lag dat anders. Mede door de nauwe verbondenheid met de burgerlijke overheid kende deze traditie een sterker bovenplaatselijk gezag, ook binnen de kerkstructuren. Predikanten waren predikanten van de kerk als geheel, werkzaam ten behoeve van de lokale gemeente. Ook in de Evangelisch-Lutherse Kerk in het Koninkrijk der Nederlanden was sprake van een model waarbij de predikanten primair predikanten van de kerk waren en pas van daaruit werkzaam in de gemeente. Daarbij werd 'kerk', in ieder geval vanaf het ontstaan van de Lutherse Wereld Federatie waarvan de Nederlandse lutheranen medeoprichters waren, ook altijd als bovennationaal ervaren.

Het 'enerzijds-anderzijds' van de protestantse ambts-theologie

Al die aspecten uit de geschiedenis van onze kerken, theologische en niet-theologische, spelen mee in de discussie die we nu voeren over de ambts-theologie. Lang niet altijd zijn we ons daarvan bewust. Al gauw denk je in termen van 'dat is toch gewoon zo' en realiseer je je niet dat wat voor jou vanzelfsprekend is voor iemand anders helemaal niet vanzelfsprekend is. Het 'enerzijds-anderzijds' van de protestantse ambts-theologie ten aanzien van de predikant houdt hierdoor iets ongemakkelijks. Het leidt ook tot een andere fundering van het ambt. Immers, als het ambt geen specifieke rol heeft in de huishouding van het Koninkrijk van God wordt het al gauw een functionele afgeleide van wat God aan de hele gemeente heeft gegeven. De enige reden die je dan nog kunt geven om sommigen wel en anderen niet te laten voorgaan in de bediening van Woord en sacrament, is dat de een er meer voor heeft geleerd of er geschikter voor is dan de ander. Ambt raakt in zo'n geval gaandeweg afhankelijk van en gebaseerd op opleiding in plaats van andersom.

Later in dit rapport zullen wij een pleidooi voeren voor het corrigeren van die gedachte. Gesteund door de oecumenische ontwikkelingen van de afgelopen eeuw betogen wij dat we over de opleiding en bekwaming van geordineerde ambtsdrager alleen goed kunnen nadenken vanuit de passende plaats van het geordineerde ambt in de huishouding van het Koninkrijk van God. Met een beroep op de Schrift en

met behulp van de oecumenische beweging denken wij dat er een tussenweg is tussen de middeleeuwse gedachte dat Christus alleen bereikbaar is via het gewijde ambt en de reformatorische gedachte dat het ambt zonder meer gegeven is aan de gemeenschap, die dan zelf de enige toegang tot Christus is. Die zeer specifieke tussenweg is voor ons als Protestantse Kerk nodig om de dubbelzinnigheden in onze protestantse omgang met het ambt te boven te komen.

Het 'enerzijds-anderzijds' van de protestantse ambtstheologie ten aanzien van de predikant houdt iets ongemakkelijks. Het ambt wordt al gauw een functionele afgeleide van wat God aan de hele gemeente heeft gegeven.

Hoofdstuk 4. Een protestants verstaan van de ambten

Inleiding

In dit rapport hebben we de theologie van het ambt verkend vanuit de praktijk (**Hoofdstuk 1. De kerkelijke ambtspraktijk gelovig waarnemen**), vanuit de Bijbel (**Hoofdstuk 2. Bijbelse en vroegkerkelijke bronnen voor revitalisatie van ambt en gaven**) en vanuit de theologiegeschiedenis (**Hoofdstuk 3. De invloedrijke wending van de Reformatie**). In dit hoofdstuk brengen we de verschillende lijnen bij elkaar. We maken allereerst de balans op en vragen ons vervolgens af hoe we in onze kerk en in onze tijd het ambt kunnen en mogen verstaan.

4.1 Terugblik op de hoofdstukken 1, 2 en 3

Als we terugblikken op hoofdstuk 1 zien we hoe moeilijk het is om in onze tijd betekenisvol over het ambt als institutioneel gegeven te blijven spreken. Het is niet anders. We zullen het ermee moeten doen. In plaats van ons te vertillen aan het oplossen van alle cultureel-ambtelijke dilemma's stellen we voor dat we ons richten op de zaak waar het om gaat: Christus roept mensen in zijn dienst om zijn werk op aarde te doen. Door het ambt te vullen vanuit de roeping door Christus heeft het ambt ook in onze tijd veel te bieden en kan het zelfs aan zeggingskracht winnen. De aandacht voor roeping en roepingsbesef van (geordineerde) ambtsdragers en voor het onderhouden van een (gezamenlijke) ambtsspiritualiteit zouden daarom best wat steviger aangezet mogen worden in onze kerk. Daarnaast moeten we ons als kerk continu blijven afvragen hoe we onze ambtelijke structuren zo kunnen inrichten dat zijn werk – in roeping en zending van mensen, in onze kerk en in onze tijd – er optimaal mee gediend wordt.

Hoofdstuk 2 laat zien dat in het nieuwtestamentisch Schriftgetuigenis meerdere lijnen oplichten waarlangs God mensen inschakelt omwille van de verkondiging van het evangelie aan alle volken. Jezus kiest bepaalde mensen uit om zijn dienaren te zijn. De zending van de apostelen gaat samen met het ontstaan van 'de gemeente'. De lijn van het apostolische ambt wordt met name in de vroege kerk verder uitgewerkt in een drievoudige en hiërarchische schakering van het

ambt. Anderzijds zien we met name bij Paulus een waaier aan gaven die aan de gemeente worden gegeven, waarvan sommige gaven een permanente rol vervullen omdat ze voor het leven van de gemeente onmisbaar zijn. Deze lijn is met name in de gereformeerde Reformatie uitgewerkt en leidt tot de drieslag van predikant, ouderling en diaken, elk met een eigen taak en in hun verhouding tot elkaar collegiaal. De vraag voor onze tijd is nu: hoe kunnen we vanuit dit nieuwtestamentisch getuigenis onze ambtelijke structuren met nieuwe betekenissen vullen? Kunnen deze bronnen ons verder helpen in de vragen die er liggen rond de duiding van het geordineerde ambt, de gemeenteamtten en de positie van kerkelijk werker?

In hoofdstuk 3 wordt duidelijk dat onze gevoeligheden rond het ambt niet enkel cultureel-maatschappelijk verstaan moeten worden, maar ook voor een groot deel wortelen in de Reformatie. De nalatenschap van de gereformeerde traditie vertaalt zich in allergie voor kerkelijke hiërarchie en een ambtsopvatting van de rol van predikanten die nauwelijks boven het functionele uitreikt. Reeds vroeg in de geschiedenis van de kerk kwam het gewijde ambt namelijk tegenover de gemeente te staan, waarbij de gemeente afhankelijk was van het gewijde ambt (van de *clerus*) voor de toegang tot Christus. De Reformatie verzette zich daartegen: er is maar één middelaar tussen God en mensen en dat is Christus. Vooral in de gereformeerde tak van de Reformatie is als gevolg daarvan het 'bijzondere' van het geordineerde ambt steeds sterker onder druk komen te staan. Een predikant is toch ook maar een gewoon mens? Zij of hij is niet meer dan iemand die vanuit de gemeente wordt aangesteld om voor te gaan. Dit schuurt echter met zowel de waarneming van de praktijk (hoofdstuk 1) als het Schriftgetuigenis (hoofdstuk 2). Het roept de vraag op hoe we het 'eigene' van het geordineerde ambt dan wel kunnen duiden en hoe we de relatie van dit ambt tot de gemeente moeten verstaan.

In dit hoofdstuk 4 bespreken we de genoemde vraagstukken en proberen ten opzichte van wat in onze protestantse traditie langs verschillende lijnen is gegroeid, in gesprek met het nieuwtestamentische getuigenis, een stap verder te komen. Hoe moeten we de verhouding van het

geordineerde ambt tot de gemeente nu verstaan? (§4.2 De 'tweesporigheid' van ambt en gemeente) Wat is, ondanks de reformatorische terughoudendheid, het 'speciale' aan het geordineerde ambt? (§4.3 Het eigene van het geordineerde ambt) Hoe gaan we vervolgens om met de meervoudige ambtsstructuur die onze kerk vanuit de Reformatie eigen is? (§4.4 De meerwaarde van de gemeenteamtten) Hoe kunnen we in dit geheel, ten slotte, de positie van kerkelijk werkers en pioniers opnieuw doordenken en hen een volwaardige plek in ons kerkelijke leven geven? (§4.5 De (ambtelijke) positie van kerkelijk werkers en pioniers)

Hoe kunnen we het 'eigene' van het geordineerde ambt duiden en hoe moeten we de relatie van dit ambt tot de gemeente verstaan?

4.2 De 'tweesporigheid' van ambt en gemeente

Met dank aan de (gereformeerde traditie van de) Reformatie kenmerkt de protestantse ambts-theologie zich door de reflex om de ambten geheel af te leiden uit de gemeente. 'Het ambt' is aan de gemeente als geheel gegeven. Uitgangspunt voor dit denken over het ambt vormt het algemeen priesterschap. De ambten vormen daar een verbijzondering van. Ook het predikantsambt is daarvan weliswaar een afgeleide en verbijzondering, maar uiteindelijk is de dominee niet meer dan enig ander gemeentelid. Deze reflex heeft de tegenovergestelde tendens nooit helemaal laten verdwijnen, die zich eveneens in de protestantse ambts-theologie en -praktijk heeft doen gelden: de neiging om (met name) het predikantsambt een zelfstandige rol te geven en tegenover de gemeente te plaatsen. Denk bijvoorbeeld aan het feit dat predikanten ook in de Protestantse Kerk bewust niet 'in dienst van de gemeente' zijn. Daarmee wordt hun positie als onafhankelijk tegenover van de gemeente onderstreept. De dominee moet immers ook zo kunnen prediken dat dit de gemeentelijke praktijk kritisch ter discussie stelt. Bovendien is zij of hij voor dit ambt speciaal opgeleid; zij of hij mag het dus zeggen (of had het in de praktijk voor het zeggen). Dit is een functionele vertaling van de

rooms-katholieke houding waarbij de rol van de gewijde ambtsdrager beslist meer is dan een rol. De gewijde ambtsdrager staat daar immers duidelijk tegenover de 'leken' en vertegenwoordigt vanuit die 'andere waardigheid' God bij de gemeente.

Beide uitersten helpen ons echter niet verder waar het gaat om de duiding van het ambt van de dienaren van Christus. Het past niet goed bij de manier waarop God dit bijzondere ambt door de geschiedenis heen heeft laten functioneren en nog steeds laat functioneren, ook in de ambtspraktijk van de Protestantse Kerk in Nederland (zie hoofdstuk 1). De doorgaande lijn in het Nieuwe Testament is dat zowel de gemeente alsook het geordineerde ambt teruggaan op Christus. In het nieuwtestamentisch spreken is sprake van de 'gelijkoorspronkelijkheid' van ambt en gemeente: het geordineerde ambt en de gemeente gaan beide terug op Christus. Het een is geen afgeleide van het ander; ze zijn er allebei vanaf het begin. Het eerste wat Christus doet op zijn rondgang door Galilea is een aantal volgelingen uitkiezen die na zijn opstanding als apostelen uitgezonden worden om het evangelie te verkondigen.²⁰³ In die zin gaat de roeping en later de zending van de discipelen vooraf aan de roeping van de gemeente. Hun roeping is onderscheiden van de rol van de menigte, maar er is geen scheidingslijn tussen Christus en de schare. Zodra de discipelen de toegang van de kinderen tot Christus dreigen te blokkeren, wijst Christus hen terecht. Anderzijds worden aan de discipelen de geheimen van het Koninkrijk geopenbaard, terwijl de schare alleen in gelijkenissen onderricht ontvangt.²⁰⁴

Zou het denken vanuit deze Bijbelse lijn van de gelijkoorspronkelijkheid en tweesporigheid van ambt en gemeente kunnen helpen in ons denken over het ambt? Wanneer wij het geordineerde ambt een eigen rol in het Koninkrijk van God toekennen, betekent dit dat het predikantsambt een substantiëlere rol toekomt dan de predikant in de geschiedenis van het Protestantisme doorgaans kreeg. We corrigeren daarmee de opvatting dat het ambt van de dienaren van Christus niets anders zou zijn dan een verbijzondering van het ambt dat aan de gemeente als geheel gegeven is.²⁰⁵ Eerder

203. Marcus 1:16-20 en Marcus 16:15, ook Matteüs 28:16-20.

204. Marcus 4.

205. Juist wanneer het geordineerde ambt geldt als 'verbijzondering' van het ambt algemeen priesterschap van alle gelovigen maakt dat de drager van dat ambt al snel tot *primus inter pares*.

zijn gemeente en geordineerd ambt aan elkaar gegeven. Tegelijkertijd vermijden we ook de valkuil waar de Reformatie terecht tegen waarschuwde: de gemeente heeft niet alleen toegang tot Christus via het gewijde ambt, maar zij is zelf lichaam van Christus en daarom ook tegenover voor het geordineerde ambt. Beide behouden daarbij hun eigen waarde: Jezus Christus roept mensen in zijn dienst om zijn werk op aarde te doen én tegelijkertijd schakelt God in zijn beweging van liefde naar de wereld toe ook de kerk in. Als lichaam van Christus zijn alle gelovigen geroepen 'een heilige priesterschap te vormen' voor God, en in de wereld zijn 'grote daden te verkondigen'.²⁰⁶ Het 'ambt' van alle gelovigen betreft dus eerder een roeping in de wereld dan een algemeen ambt van eenieder in de kerk.²⁰⁷

Vanuit de gedachte van de tweesporigheid hebben ambt en gemeente beide zelfstandig toegang tot Christus, maar zijn ook voortdurend op elkaar aangewezen. De een kan niet zonder de ander. In een gemeente zonder dienaar van Christus ontbreekt een herder, zoals ook de geordineerde ambtsdrager zonder kerk of gemeente een herder is zonder kudde.²⁰⁸

Tweesporigheid betekent: Jezus Christus roept mensen in zijn dienst om zijn werk op aarde te doen, en tegelijkertijd schakelt God in zijn beweging van liefde naar de wereld toe ook de kerk in.

In de praktijk is deze tweesporigheid van ambt en gemeente en hun betrokkenheid op elkaar goed zichtbaar wanneer bijvoorbeeld een geordineerd ambtsdrager-pionier door een gemeenschap uitgezonden wordt om een nieuwe gemeenschap te stichten. Haar of zijn opdracht past heel goed bij het geordineerde ambt en uiteraard is haar of zijn

zending niet los te zien van de bredere, zendende gemeenschap. Tegelijk komt haar of zijn roeping en zending niet geheel uit deze gemeente op. Ze is nauw verbonden met de persoonlijke roeping door Christus. Een ambtsdrager is in veel gevallen iemand die al een dergelijke roeping en een zending heeft onderkend *alvorens* zij of hij aan een gemeenschap wordt verbonden. De roeping vanuit de gemeenschap is inderdaad van groot belang, maar is niet de enige noch de bepalende roeping voor het ambt van dienaar van Christus.

4.3 Het eigene van het geordineerde ambt

De gelijk-oorspronkelijkheid (en daarmee tweesporigheid) van geordineerd ambt en gemeente biedt ruimte om ook te spreken en na te denken over de eigen verhouding die Christus heeft tot het geordineerde ambt. Met de eenzijdige reformatorische focus op het priesterschap van alle gelovigen als basis voor het ambt is iets van die lijn verloren gegaan. Hier ligt de crux van de protestantse problematiek rond het ambt. De Reformatie wist goed wat ze *niet* wilde, namelijk een exclusieve toegang tot Christus via het gewijde ambt en de macht van de ambtsdrager, en daarmee via de kerk als instituut. Minder goed wist ze wat ze wel wilde en waarom. Wat is het eigene van degene die dan toch maar dominee is?!

De eigen verhouding die Christus heeft tot dit ambt komt reeds tot uiting in het spreken van het *geordineerde* ambt.²⁰⁹ Een dergelijke duiding van het ambt is in onze, in meerderheid gereformeerd gevormde, context niet geheel vanzelfsprekend, maar in de oecumene inmiddels wel. Sinds het verschijnen van het Lima rapport (BEM)²¹⁰ in 1982 spreken internationale studies en officiële verklaringen die betrekking hebben op het

206. 1 Petrus 2:5 en 9.

207. Of zoals Van Ruler zich afvraagt en onomwonden stelt: 'Is het wel juist, van een ambt der gelovigen als *ambt* in de kerk te spreken? [...] Van het 'algemene' ambt *in de kerk* te spreken, heeft mijns inziens iets zinloos en verwarrend. De notie 'ambt' heeft intrinsiek het bijzondere aan zich.' Van Ruler, A.A., *Bijzonder en algemeen ambt*, 1952, in *Verzameld werk. Deel V-B. Kerkorde, Kerkrecht, ambt* (Utrecht: KokBoekencentrum Uitgevers, 2018), pp. 618-725, pp. 643-644.

208. Van Ruler sprak van een 'driehoek': 'De lijn: Christus – de gemeente – het ambt (dat dan 'alleen maar' dienst is) is even eenzijdig en verwerpelijk als de lijn: Christus – het ambt (dat dan vooral aan het sacrament gekoppeld wordt; dus nu niet ethisch maar sacramenteel wordt verstaan) – de gemeente. Men zal hier nooit met één lijn uitkomen, maar op de wijze van de driehoek *drie* rechtstreekse verbindingslijnen moeten trekken: van Christus naar de gemeente; van Christus naar het ambt; en – een heen en weer gaande lijn! – tussen het ambt en de gemeente en de gemeente en het ambt.' Van Ruler, A.A., *Bijzonder en algemeen ambt*, 1952, in *Verzameld Werk. Deel V-B*, p. 657.

209. Zie de korte aanduiding van de theologische kaders van [Geroepen en gezonden](#) in: Opdracht en werkwijze.

210. [Baptism, Eucharist and Ministry](#), WCC, Faith and Order Paper no. 111, 1982.

gemeenschappelijk gesprek tussen protestanten en rooms-katholieken doorgaans over 'the ordained ministry'.²¹¹

Wat is het eigene van degene die dan toch maar dominee is?!

Zending en apostoliciteit

Uitgangspunt voor de duiding van het geordineerde ambt is dat Christus mensen roept in zijn dienst. Zij delen op een wonderlijke manier in Gods missie met deze wereld.²¹² Dit bijzondere ambt ontleent zijn bestaansrecht aan Christus zelf. Geroepen en gezonden dienaren van Christus, daar gaat het dus om bij het geordineerde ambt.

We markeren dat zij die geroepen zijn de Roepende hebben ontmoet.²¹³ Deze ontmoeting maakt deel uit van het getuigenis dat zij verkondigen. In Johannes 20 is de boodschap die Maria de leerlingen brengt: 'Ik heb de Heer gezien!'²¹⁴ De eerste Johannesbrief gaat over 'wat wij met eigen ogen gezien en aanschouwd hebben, wat onze handen hebben aangeraakt, dat verkondigen wij.'²¹⁵ Dat geldt nog steeds voor allen die in het ambt van dienaar van Christus worden geordineerd. Het Woord dat zij brengen, wortelt in deze ontmoeting met de Levende. Ook zonder persoonlijke ervaringsverhalen is de zondagse verkondiging – om maar een concreet voorbeeld te noemen van het Woord dat zij brengen – een kwetsbaar waagstuk dat raakt aan hun existentie.

Hun roeping en zending markeert de verbondenheid met het apostolische karakter van de kerk. Zij worden gezonden zoals de apostelen gezonden werden.²¹⁶ Naast de verbondenheid met de verkondiging van de eerste apostelen drukt het woord 'apostoliciteit' ook een voorwaarts gerichte beweging uit. (Niet voor niets is het woord 'apostel' afgeleid van het woord 'zenden'.) De geroepen dienaren van Christus worden de wereld in gezonden om het evangelie te verkondigen en de volken tot

discipelen te maken. 'Apostoliciteit' zou je dan ook kunnen omschrijven als: een kritisch verantwoorde relatie met de oorsprong van het Woord (in de verkondiging van Jezus) en met de gelijktijdige verkondiging van andere dienaren des Woord.

Met die verbinding tussen het geordineerde ambt en de apostolische rol van de kerk is ook iets anders gemarkeerd. Deel hebben aan de zending van God in deze wereld is ook een vorm van afgezonderd zijn. Het is een van de dimensies waarin het geordineerde ambt, gedacht vanuit de zending, een 'tegenover' voor de gemeente vormt.²¹⁷ Omwille van de roeping tot dit bijzondere ambt bestaat er tussen de geroepen dienaren van Christus een bijzondere verwantschap. Zij oefenen hun ambt principieel collegiaal uit. Ze weten dat ze onderling op elkaar aangewezen zijn om de taak van de verkondiging van het Woord betrouwbaar en herkenbaar gestalte te geven. Ze zijn dus deel van de collegiale gemeenschap van dienaren van het Woord, het 'ministerium verbi divini ministri' – in de Protestantse Kerk: de werkgemeenschap.

Deel hebben aan de zending van God in deze wereld is ook een vorm van afgezonderd zijn.

Sacramentele aspecten van het ambt

De roeping door de levende Heer doet iets met en door de persoon. Het vormt haar of hem tot dienaar van de Heer die de Heer in haar of zijn dienst present stelt. Of anders gezegd: de geroepen dienaar verwijst 24/7 naar de Heer die haar of hem geroepen heeft. Dit zouden we het 'priesterlijke' van het geordineerde ambt kunnen noemen. Met begrip voor de reformatorische aarzeling bij het priesterlijke van het gewijde ambt is het toch, in het licht van de Schriften, de traditie en ontwikkelingen in onze cultuur, nodig om deze kant van het ambt weer meer op de voorgrond te stellen. Het geordineerde ambt heeft een sacramentele dimensie.

211. Bijvoorbeeld: Rush/Gros (eds.), *Priesthood. A History of the Ordained Ministry in the Roman Catholic Church* (New Jersey: 1988); in gereformeerde context: <https://www.rca.org/become-a-minister/>.

212. Zie o.a. de openingswoorden van dit rapport: Christus roept.

213. Zie: §1.1 Geroepen(e) worden.

214. Johannes 20:18.

215. 1 Johannes 1:1.

216. Johannes 20:21.

217. De geordineerde ambtsdrager wordt in de grote meerderheid van de gevallen dan ook gezonden naar een plek waar zij of hij niet 'thuis' is en ook niet voor altijd verblijft. Zij of hij is daarom een 'tegenover' voor de gemeente zoals andere ambtsdragers dat niet zullen zijn.

Nog afgezien van de vraag of de geordineerde ambtsdrager zichzelf als representant van Christus ziet, wordt zij of hij als zodanig waargenomen door gemeenteleden of buitenstaanders. Als geordineerd ambtsdrager verwijst je naar en vertegenwoordigt je in deze wereld en in de kerk het perspectief van God en van de kerk. Die representeer je; daartoe ben je geroepen en gezonden ver voorbij wat je zegt, hoe je je voelt of hoe er in officiële documenten over je wordt gesproken. Zo vormt het ambt je als persoon en in je professie. Het is dan ook heel begrijpelijk dat het geordineerde ambt iets met een levensbeslissing en een levenslange verbintenis te maken heeft. Dat sluit de tragiek van het eventueel niet langer gevolg kunnen geven aan deze roeping, vanwege de omstandigheden waarin je als mens terecht komt, niet uit.

Ook deze dimensie van het geordineerde ambt roept een gemeenschap op van hen die in dezelfde roeping delen. Zoals de enkele mens nooit losgemaakt kan worden van een gemeenschap kan ook de ambtsdrager nooit worden losgemaakt uit de gemeenschap van ambtsdragers, zowel de nu levenden als degenen die hen in het ambt zijn voorgedaan en aan hen het ambt hebben overgedragen.

De geroepen dienaar verwijst 24/7 naar de Heer die haar of hem geroepen heeft.

Priesterlijke en profetische zending

Het bijzondere ambt heeft dus te maken met *wie je bent*, namelijk: geroepen dienaar van Christus. Dat is vervolgens bepalend voor het *werk dat je in concreto doet*. De dienaar van Christus is geroepen tot dienst aan Christus, het Woord, tot dienst aan het evangelie en de verkondiging daarvan. Die dienst kan gestalte krijgen binnen een geloofsgemeenschap in de bediening van Woord en sacrament en het voorgaan in de liturgie, maar ook in de verkondiging van het evangelie op een plek waar (nog) geen gemeenschap is. De dienst aan het evangelie kan niet beperkt worden tot de grenzen van de bestaande kerk. Het is een dienst in de wereld en aan de wereld. Dit kan ook de vorm aannemen van een dienst vanuit een geloofsgemeenschap aan anderen, zoals in het categoriaal pastoraat, in de diaconale dienst van omzien naar mensen (als praktische en tastbare

vormen van verkondiging) en in de profetische dienst als *advocacy* voor wie anders geen helper of voorspreker heeft.

Dat wat de ambtsdrager doet, hoort dus voluit bij het geordineerde ambt. Het priesterlijke en profetische van het geordineerde ambt gaan daarbij hand in hand. Wie geroepen is om Christus present te stellen in Woord en sacrament heeft ook de profetische taak om de gemeente bij dit heil in Christus 'te bepalen en de gemeente bij haar roeping in de wereld te bewaren'.²¹⁸ Deze taak van het 'bepalen en bewaren' omvat het verdiepen van het geloof van de gemeente vanuit Schrift en met kennis van de traditie, het bewaren van de gemeente bij Woord en sacrament, het duiden van de tijden, het aansturen en geestelijk leidinggeven aan de kerkenraad en gemeente. De profetische zending van de dienaren van Christus maakt hen tot gids voor hen die aan hun herderlijke zorg zijn toevertrouwd of waar dan ook maar op hun weg komen.

De taken van de geordineerde ambtsdrager zullen enkel goed uit de verf komen wanneer de dienaar van Christus met Christus leeft: in gebed, in het doorvorsen van de Schriften, in gemeenschap met het voorgeslacht.

Omdat deze taken voluit verweven zijn met wie de ambtsdrager is, zullen ze enkel goed uit de verf komen wanneer de dienaar van Christus met Christus leeft in gebed, in het doorvorsen van de Schriften, in gemeenschap met het voorgeslacht om zo te horen wat de Geest tot de gemeenten zegt. Dat betekent ook dat de dominee niet slechts studeert omdat zij of hij op zondag moet voorgaan, maar omdat studeren inhoudt: gemeenschap oefenen met Christus door het onderzoeken van Schrift en traditie, overtuigingen en praktijken. Het theoloog-zijn van de geordineerde dienaar van Christus is daarmee onlosmakelijk onderdeel van het ambt. Echter, niet alleen als een vereiste kwalificatie voor het uitoefenen van een professie. Het gaat om een levenslang doorvorsen van 'de lengte en de breedte, de hoogte en de diepte' van de liefde van Christus.²¹⁹ Aldus kan ook de opleiding en theologische vorming die voorbereidt op het geordineerde ambt niet eindigen op het moment

218. KO Art. V-1.

219. Efeziërs 3:18.

van ordinatie. De permanente educatie vindt haar theologische grond in deze voortdurende theologische vorming van geordineerde ambtsdragers die, in gemeenschap met de Geest en met elkaar, hun theologische wijsheid en wetenschap verdiepen.

4.4 De meerwaarde van de gemeenteambten

De nadruk op (het eigene van) het geordineerde ambt sluit aan bij de lijn in het rapport *Geroepen en gezonden* en bij de oecumene. Het biedt een nieuw verstaan van het ambt in de protestantse traditie van onze kerk die het ambt van de dienaren van het Woord vult met zeggingskracht, zowel binnen de kerk als in de wereld en naar de toekomst toe. Dit verstaan van het ambt lijkt een onbevredigende onbalans te vertonen ten aanzien van de typisch gereformeerde ambten van ouderling en diaken. Daarbij dient verder opgemerkt te worden dat de oecumenische lijn van gesprek rond het geordineerde ambt soms iets te veel neigt, zo zou je kunnen zeggen, naar het katholieke model en dat is net zo min als het gereformeerde model helemaal Bijbels te verankeren. Hoewel ook de (gereformeerde) reformatorische indeling in dominee, ouderling en diaken niet rechtstreeks tot het Nieuwe Testament te herleiden is, heeft deze drieslag veel te bieden.

Communaal en collegiaal leiderschap

De toegevoegde waarde van het gereformeerde model is als eerste het evenwicht tussen de ambten in het leidinggeven aan het leven en werken van de gemeente. De ambten van ouderling en diaken onderscheiden zich van het geordineerde ambt doordat het gemeenteambten zijn. Ouderling of diaken word je in jouw gemeente, vanuit jouw gemeente. Dit communale leiderschap is van waarde op zich. Ouderlingen en diakenen kennen de gemeente van binnenuit. Als vertegenwoordigers van de plaatselijke gemeente vormen ze ook een 'tegenover' voor de geordineerde ambtsdrager. Zo dragen ze niet enkel inhoudelijk maar ook structureel bij aan collegialiteit in het leidinggeven aan het leven en werken van de kerk op alle niveaus. Zowel plaatselijk als bovenplaatselijk is die leiding dan ook in handen van de drie ambten gezamenlijk, die daarbij alle drie een gelijke

stem hebben. Het Nieuwe Testament biedt daar alle aanleiding toe. Denk aan de aanstelling van oudsten in elke gemeente door de apostelen tijdens hun zendingsreizen²²⁰ en de gezamenlijke besluitvorming tijdens het apostelconvent.²²¹

In dit licht heeft ook de tijdelijkheid van ambtstermijnen van ouderling en diaken een duidelijke functie. Bij deze ambten is namelijk sprake van het tijdelijk op je nemen van een bepaalde taak als ouderling of diaken, terwijl het in het geordineerde ambt gaat om een met de persoon verbonden roeping tot een levenslange rol. Er zit echter een risico aan ambtsdragers die te lang blijven zitten, gezien de dominantie van één of enkele die dan ontstaat in het leidinggeven aan de gemeente. Maximumtermijnen zijn niet alleen praktisch maar ook theologisch gemotiveerd.

De gemeenteambten dragen zowel inhoudelijk als structureel bij aan collegialiteit in het leidinggeven aan het leven en werken van de kerk op alle niveaus.

Zending en gaven van de Geest

De toegevoegde waarde van het gereformeerde verstaan van het ambt is als tweede het oog dat men heeft voor verschillende, eigensoortige rollen van de ambten. Hoe die ambten in een bepaalde traditie precies worden ingevuld en hoeveel ambten dat zijn, hangt deels van de tijd en plaats af waarin die traditie ontstaat. De protestantse traditie in ons land heeft bij de invulling van de ambten van ouderling en diaken een beroep op de Schrift gedaan dat op zich niet onterecht was maar tegelijkertijd ook niet doorslaggevend. Het had ook anders gekund. Krachtig aan deze instelling is dat het opzicht en de pastorale zorg en de zorg voor mensen die gebrek lijden zo zeker gesteld zijn – beschermd zijn, zo zou je ook kunnen zeggen – in ambtelijke rollen van ouderling en diaken.

Het ambt van ouderling verankert een eigen rol voor leiding en opzicht over de gemeente vanuit de gemeente zelf en voor de pastorale zorg van gemeenteleden voor elkaar. Het omzien naar *elkaar* krijgt in hun ambt scherper gestalte dan in het ambt van de geordineerde ambtsdrager. De diaken staat garant voor de zorg voor de minderbedeelden. Die stem is onmisbaar. In het gemeentelven kan het

220. Handelingen 14:23, zie verder in §2.3: Apostelen, profeten en leraren.

221. Handelingen 15:6 en 22.

dagelijkse reilen en zeilen, en de ditjes en datjes van al wat het samenleven in de gemeente met zich meebrengt, alle aandacht en tijd opslokken. Juist het ambt van diaken, het institutionele ervan en daarom onmogelijk weg te poetsen of te negeren, is een *safeguard* voor de gemeente om continu betrokken te blijven op en voortgang te geven aan wat tot de kern van het leven van de gemeente behoort: de concrete liefde en zorg voor de naaste, vooral voor de minderbedeelden, binnen en buiten de kring van de gemeente.

Omdat de ambten van ouderling en diaken uit de gemeente opkomen, zijn ze inhoudelijk veel meer met die specifieke gemeente verbonden dan het geordineerde ambt. Meer dan het geordineerde ambt biedt dat de ruimte voor deze ambten om in verschillende contexten en tijden ook verschillende vormen aan te nemen: de ambten vormen zich naar de verschillende gaven die aan mensen in de gemeente geschonken zijn en naar de noden van de gemeente. De gemeenteamtten wortelen dus sterk in de vele gaven van de Geest die aan de gemeente zijn gegeven. Ze doen recht aan de twee lijnen in het Nieuwe Testament, waar de roeping en zending van de discipelen door Christus gelijk opgaat met de roeping van de gemeente en het geschenk van de gaven van de Geest aan het Lichaam van Christus. In die zin is er ook veel wijsheid in wat veel gemeenten hebben als onderscheid tussen verschillende ouderlingen. De ene ouderling heeft de gave van pastorale zorg, de andere eerder in het besturen van de gemeente, weer iemand anders in de omgang met jongeren of ouderen, enzovoort.

Krachtig aan de gereformeerde instelling van de eigensoortige ambten van ouderling en diaken is dat het opzicht en de pastorale zorg, en de zorg voor mensen die gebrek lijden, zo zeker gesteld zijn.

Verkozen door de gemeente, geroepen door God

Ambtsdragers in de gemeenteamtten zijn niet minder geroepen dan de dominee. De ouderling en de diaken worden niet alleen uit en door de gemeente geroepen, maar door Christus. Die roeping krijgt ook voluit erkenning in de eerste vraag die aan ambtsdragers bij hun bevestiging gesteld wordt: 'Geloofd u dat u in

uw verkiezing door deze gemeente door God zelf tot deze dienst bent geroepen?'²²² Het oude gereformeerde formulier zei het zo: 'wettig van Gods gemeente en mitsdien van God zelf'.²²³ Doorgaans is deze roeping tot een gemeenteamt geen roeping voor het leven, hoewel ook deze roeping je leven sterk kan stempelen. Soms is er ook een geleidelijke overgang van de ene roeping naar de andere, omdat je als ouderling of diaken ontdekt dat je je leven aan deze roeping zou willen wijden.

De gereformeerde, drievoudige ambtsvisie is weliswaar in de oecumene wat eigenaardig, maar dat maakt haar nog niet minder waardevol. Als we onze contextualiteit serieus nemen, kunnen we niet anders dan de eigen bijdrage van de Reformatie aan de oecumene serieus nemen. Aan ons, in onze traditie, is de drieslag van dominee, ouderling en diaken gegeven. Daar zien we de hand van God in. Aldus maken we onderscheid tussen geordineerde ambtsdragers die 'levenslang' hebben omdat ze door Christus geroepen zijn om zijn dienaar te zijn, en andere ambtsdragers die door Christus geroepen zijn zijn gemeente tijdelijk te dienen in functies waarin ze de hun geschonken gaven mogen inzetten en die verbonden zijn met de noden van de desbetreffende lokale gemeente. Dit onderscheid moet niet verward worden met hiërarchische ordening. Het geordineerde ambt en de andere ambten hebben andere functies en verantwoordelijkheden en zijn juist daardoor voor elkaar van waarde.

Aan ons, in onze traditie, is de drieslag van dominee, ouderling en diaken gegeven. Daar zien we de hand van God in.

Om de gemeente 'bij het heil te bepalen en bij haar roeping in de wereld te bewaren' kan het geordineerde ambt daarom niet zonder de andere ambten. De geordineerde ambtsdrager wordt in de meerderheid van de gevallen gezonden naar een plek waar zij of hij niet 'thuis' is en ook niet voor altijd verblijft. Zij of hij is een 'tegenover' voor de gemeente zoals andere ambtsdragers dat niet zullen zijn. Maar precies daarom zijn er ook ambtsdragers uit de gemeente nodig om stem te geven aan de gemeenschap, haar te vertegenwoordigen en haar te dienen vanuit de specifieke noden die de

222. *Dienstboek – Een proeve. Deel II. Leven – Zegen – Gemeenschap* (Zoetermeer: Boekencentrum 2004), p. 258.

223. Zie: 'Formulier van bevestiging der Ouderlingen en Diakenen,' in *De liturgie der Gereformeerde Kerken in Nederland*.

gemeente eigen zijn. Alle gelovigen hebben door de Geest geschonken gaven gekregen tot opbouw van de gemeente, welke zij mogen inzetten in verschillende ambten wanneer zij daartoe door Christus geroepen worden.

4.5 De (ambtelijke) positie van kerkelijk werkers en pioniers

Tot nu toe hebben we het gelovig waarnemen van de praktijk van het ambt in de Protestantse Kerk verbonden met de twee grote momenten uit de kerkgeschiedenis waarin het ambt een bepaalde vorm kreeg: met het Nieuwe Testament en de daaropvolgende vroege kerk, en vervolgens met de Reformatie. De Reformatie liet het Nieuwe Testament opnieuw spreken, maar slaagde er evenmin als de vroege kerk in om een uniform ambtsbegrip uit de Schrift af te leiden. Zowel de vroege kerk als de Reformatie pakten een bepaalde lijn uit de Bijbelse gegevens op en trekken die door op een wijze die specifiek is voor hun tijd en zeggingskracht heeft in hun omstandigheden. In later tijd – onze tijd – blijkt dan vervolgens dat die tradities ook belemmeringen opleveren omdat onze tijd weer anders is. Bovendien wordt een latere tijd vaak geconfronteerd met de gevolgen van eenzijdigheden in bepaalde tradities. Dat is precies waarom we ons niet in tradities moeten opsluiten, maar we ons in elke tijd en in elke context opnieuw de vraag moeten stellen wat de Geest tot de gemeente te zeggen heeft. Dat onderscheiden van de wil van God vindt altijd plaats in gesprek met de traditie, maar gaat er nooit in op.

Dat brengt ons bij de vragen: wat is er eigen aan onze tijd dat zich nog niet goed in de bestaande kaders laat vatten, en wat wordt in die omstandigheden van ons gevraagd? Als we die vragen stellen, komt onmiddellijk de rol van de kerkelijk werker en van de pionier in gedachten. We worstelen er in de kerk al jaren mee. In een tijd waarin professionalisering steeds sterker wordt, is in onze kerk de kerkelijk werker opgekomen en heeft de pionier een eigen plek in het landschap van kerkelijk werkers ingenomen. Kerkelijk werkers en pioniers vervullen vaak rollen die

gerelateerd zijn aan een specifieke doelgroepen: jongeren (jongerenwerker), ouderen (pastoraal ouderenwerker), buitenkerkelijken (pionier), doven (dovenpastor), enzovoort. Zij zijn hiervoor opgeleid en hebben zich gespecialiseerd met oog op deze doelgroep en/of hebben hier anderszins specifieke bekwaamheid voor. Soms zijn hun rollen niet allereerst gerelateerd aan een specifieke doelgroep, maar vervullen zij een deeltaak binnen het gemeentewerk, zoals de catechese of het pastorale werk.²²⁴ Ook hier blijkt de kerkelijk werker dus iemand te zijn met bekwaamheid op een specifiek terrein. Het recente onderzoek *Geroepen om te dienen* bevestigt dat kerkelijk werkers vaak in dienst worden genomen vanwege de behoefte aan specifieke expertise en professionele menskracht.²²⁵ Voor kerkelijk werkers wordt hun aanstelling en het werk dat zij in gemeenten doen ervaren als roeping.²²⁶

De vraag is nu of deze vorm van professionalisering die tot de inzet van kerkelijk werkers heeft geleid echt zo'n positief verschijnsel is dat we er in onze kerk een andere – meer volwaardige – plek aan zouden moeten geven. Niet alles wat gebeurt is tenslotte een toe te juichen verschijnsel. Het antwoord daarop moet ons inziens volmondig ja luiden. De kerk mag – en in de gegeven omstandigheden: *moet* – de kerkelijk werker met diens professionele expertise en opleiding omarmen als een zegen van de Heer in onze tijd.

Daar zijn meerdere redenen voor. De professionalisering en opleiding van kerkelijk werkers past bij brede maatschappelijke ontwikkelingen in onze samenleving. Onze samenleving is de afgelopen decennia steeds verder gedifferentieerd, en de differentiatie neemt nog altijd toe. In de maatschappij is oog voor de specifieke behoeftes en noden van jongeren of juist van ouderen, van mensen met ernstige beperkingen, voor mensen in situaties van rouw, voor studenten, enzovoort. Er is en wordt in de samenleving veel specifieke expertise opgebouwd in de omgang met deze groepen mensen. Het is enkel te waarderen als een zegen als die expertise vruchtbaar gemaakt wordt voor de communicatie van het evangelie. Daarbij is het mede een van de grote uitdagingen die in deze tijd aan het predikantschap

224. Onderzoek laat zien dat ongeveer de helft van de kerkelijk werkers werkzaam is in het pastoraat. Gemeenten hebben behoefte aan extra professionele menskracht op dit terrein, [Geroepen om te dienen](#), p. 6.

225. [Geroepen om te dienen](#), p. 6.

226. [Geroepen om te dienen](#), p. 8.

worden gesteld om al deze bestaande expertise en kennis te beheersen en te bezitten. In haar of zijn rol als 'generalist' is dat niet altijd mogelijk en ook niet per se wenselijk. Het is daarom goed dat er kerkelijk werkers zijn die deze expertise tot hun professie maken.

De kerkelijke praktijk van de laatste decennia heeft een aarzelende erkenning van de roeping van de kerkelijk werker laten zien, zoals onder meer blijkt uit het recente onderzoek *Geroepen om te dienen*. Theologisch wordt nu van ons als kerk gevraagd om die aarzeling achter ons te laten en de specifieke roeping van de kerkelijk werker te erkennen. Vervolgens heeft de kerk ook de taak om deze roeping te beschermen, aangezien de praktijk laat zien dat de aarzelende erkenning van de kerkelijk werker gemakkelijk tot misstanden kan leiden. In het volgende hoofdstuk werken we daarom de vraag uit wat de consequenties zijn van deze duiding van de rol van kerkelijk werkers voor het kerkelijke beleid. Op welke manier kunnen we hun specifieke rol in de kerk van Christus erkennen en recht doen?

De kerk mag – en in de gegeven omstandigheden: moet – de kerkelijk werker met diens professionele expertise en opleiding omarmen als een zegen van de Heer in onze tijd.

Hoofdstuk 5. Van theologie naar beleid

Inleiding

In de voorgaande hoofdstukken hebben we een zorgvuldig theologisch pad bewandeld, wat in hoofdstuk 4 uitmondde in een nieuw protestants verstaan van het ambt. Dit zou bij de lezer de indruk kunnen wekken: mooi allemaal, maar hoe helpt dit ons om de concrete beleidsvragen te beantwoorden waar de synode op dit moment voor staat? Het was een bewuste keuze om in onze bezinning op de ambtstheologie niet direct bij de specifieke, contextuele vragen naar de positie van kerkelijk werker of de noodzakelijkheid van een academische opleiding in te steken. Als je in je denken in een lastig parket terecht bent gekomen, werkt het zelden goed om bovenop het probleem te blijven zitten. Als de bestaande kaders geen oplossing bieden, hebben de problemen misschien wel te maken met de kaders waarbinnen je werkt en denkt. Om deze ter discussie te kunnen stellen, moet je afstand nemen en de kaders (in ons geval: het theologische kader) zelf in ogenschouw nemen. Vervolgens kun je, beredeneerd, opnieuw scherpstellen en kijken hoe en of de nieuwe focus helpt om de problematiek waarin je was vastgelopen, op te lossen.

De opdracht van de Werkgroep Vervolg Ambtstheologie is met name die van afstand nemen geweest. We hebben de bestaande ambtspraktijk en het denken over ambt in onze kerk en traditie in ogenschouw genomen, en getracht de ambtstheologie in de Protestantse Kerk in Nederland scherp te stellen. Het wordt tijd voor reflectie op de consequenties hiervan voor het kerkelijk beleid. In dit laatste hoofdstuk maken we deze aansluiting op kerkelijke vraagstukken als volwaardig onderdeel van de theologische bezinning. Theologische bezinning is immers geen louter Bijbels-exegetische exercitie. We lezen de kerkelijke en maatschappelijke context en stellen zo het gezichtspunt scherp van waaruit we Schrift en traditie bevragen. De bezinning op Schrift en traditie roept vervolgens om hernieuwde aansluiting op de praktijk en reflectie op de mogelijke gevolgen hiervoor.

In dit hoofdstuk zoeken we zorgvuldig naar deze aansluiting op de praktijk. Daarvoor brengen we allereerst de theologische principes voor beleid op formule (§5.1 Theologische ijkpunten voor

beleid). Vervolgens bespreken we de concrete synodevraagstukken rond differentiatie en hiërarchie binnen het geordineerde ambt (§5.2). Vanuit deze kaders kan vervolgens de vraag naar de (ambtelijke) positie van kerkelijk werkers besproken worden: §5.3 De kerkelijk werker en het geordineerde ambt, §5.4 De kerkelijk werker en een mogelijk vierde ambt, §5.5 Preekconsenten en sacramentsbevoegdheid. We zoomen vervolgens in op vragen rond bekwaamheid en opleiding. Wat valt er *theologisch* te zeggen over de *aard* van bekwaamheid van geordineerde ambtsdragers? (§5.5) We pleiten er ten slotte voor dat de kerk zal denken en handelen vanuit de nood van de tijd (§5.7). Onze complexe kennissamenleving, waarin een gezagscrisis voortwoekert, stelt hoge eisen aan werkers in de kerk. Zowel een academische opleiding als een hbo-opleiding hebben de kerk in deze tijd iets te bieden (§5.8 De waarde van academische scholing en §5.9 De waarde van de hbo-opleiding). Aldus biedt dit hoofdstuk theologisch verantwoorde denkrichtingen en handvatten voor te maken beleidskeuzes, waarmee andere werkgroepen – als eerste: de Werkgroep Beroepsprofielen – aan de slag kunnen.

5.1 Theologische ijkpunten voor beleid

Gedurende onze theologische bezinning op de praktijk, de Schrift en traditie heeft het (geordineerde) ambt invulling en kleur gekregen vanuit de roeping en zending door Christus. Vanuit dat centrum ontvouwt zich een principe voor kerkelijk beleid dat handvatten biedt voor de vraag wie de kerk ordineert en hoe. Dat principe of ijkpunt laat zich als volgt onder woorden brengen: *De kerk bekwaamt en roept, ordineert en zendt hen die door Christus tot het openbare ambt van dienaar van het Woord, verbi divini minister, zijn geroepen.*

Wij zien en erkennen dat er overal op de wereld mensen zijn die door Christus geroepen worden om het evangelie te verkondigen. Dat nemen wij niet enkel waar in de praktijk, maar ook in de Schrift en traditie. Deze roeping vormt de grond en inhoud van het ambt van dienaar van het Woord, ook in onze kerk. Met andere woorden: er zijn geen dominees, priesters of hoe ze ook maar mogen heten, omdat wij als kerk dat nu eenmaal 'prettig' of 'nuttig' vinden. Het geordineerde ambt bestaat niet

omdat wij als kerk dit een handige organisatievorm vinden voor het bestuur en de machtsverdeling in de kerk. Als Protestantse Kerk in Nederland 'creëren' we geen dominees, maar bekwamen en roepen, ordineren en zenden *hen die door Christus geroepen zijn* ten behoeve van de verkondiging van het evangelie. In dat hele proces van bekwamen en roepen, ordineren en zenden, erkennen we gelovig dat Christus deze mensen geroepen heeft tot de openbare positie van dienaar van het Woord.

Op een bepaalde manier is het dus heel simpel: Christus roept mensen tot de dienst aan het evangelie. Het is aan de Protestantse Kerk om die mensen bekwaam te maken, de roeping als beroep te bevestigen en in ordinatie en zending manifest te maken. Dat vraagt van de kerk dat zij de verantwoordelijkheid op zich neemt om de roeping van Christuswege en daarom ook de bekwaamheid van de geroepene voorafgaande aan de ordinatie te beproeven.²²⁷ Daarvoor is wijsheid en onderscheidingsvermogen nodig. Niet iedereen die zegt geroepen te zijn, is het ook zomaar.²²⁸ De roeping door Christus is een doelgerichte roeping: om het evangelie te verkondigen. Roeping heeft daarom niet enkel een persoonlijke en existentiële dimensie maar ook een functionele dimensie die om bekwaamheid vraagt. In dat proces van beproeven en bekwamen kan de kerk ook een verkeerde inschatting maken en een roeping miskennen. Dat is pijnlijk. Het kan werkelijk een aanvechting zijn voor hen die het betreft, omdat wat God in hun leven doet in twijfel wordt getrokken. Overigens zal dat God niet verhinderen om door die mensen toch het evangelie te brengen en hen tot zegen te laten zijn. Echter, hoezeer God zo'n persoon ook zou kunnen zegenen, het niet ordineren van hen zal de voortgang van het Koninkrijk van God eerder hinderen dan bevorderen.

Voor de andere ambten in de kerk geldt een vergelijkbaar theologisch principe als voor het geordineerde ambt. Telkens weer gaat het in de kerk om de principiële vraag naar iemands roeping. In de vervulling van kerkelijke taken, posities of ambten is de basisvraag altijd: waartoe zijn de verschillende leden van het lichaam van Christus geroepen? Vervolgens is de vraag of deze roeping

ook de institutionele inbedding van het ambt nodig heeft. In die afweging spelen meerdere zaken mee. Als eerste: is de positie dusdanig van belang voor het leven en werken van de kerk dat de kerk niet zonder kan? Door middel van een ambt wordt een specifieke rol met daarbij behorende kring van werkzaamheden institutioneel gezekerd. Er ontstaan dan ook vacatures bij het aftreden van ambtsdragers. De lege plekken vragen om hernieuwde invulling omwille van de opbouw van het Lichaam van Christus en de voortgang van het evangelie. Een tweede afweging die hier nauw bij aansluit, is: is deze specifieke rol of positie gebaat bij de bescherming en ondersteuning van het ambtelijke instituut? Niet elke rol die iemand vervult in de kerk hoeft tot ambt gemaakt te worden.

Wanneer we deze gedachtelijn formuleren vanuit de vraag waartoe de kerk ambten instelt, dan leidt dat tot het volgende principe: *Door middel van geïnstitueerde ambten erkent de kerk het belang van een specifieke rol waartoe Christus mensen roept en zendt, en beschermt de kerk hun rol opdat zij hun werk kunnen doen in overeenstemming met hun roeping.*

Op een bepaalde manier is het dus heel simpel: Christus roept mensen tot de dienst aan het evangelie.

5.2 Differentiatie en hiërarchie binnen het geordineerde ambt

Met de roeping en zending van Christuswege als uitgangspunt van het geordineerde ambt is differentiatie naar taken en verantwoordelijkheden binnen dat ambt geen enkel punt. Geroepen ambtsdragers worden in allerlei verschillende omstandigheden gezonden, waarmee (deels) verschillende taken samenhangen, die om (deels) verschillende bekwaamheid en opleiding vragen. Die differentiatie zien we in de Bijbel al.²²⁹ In de traditie is het niet anders. Wie erkent dat de roeping van Christuswege omwille van de verkondiging van het evangelie het vertrekpunt van het geordineerde ambt is, zal een breed werkveld aantreffen voor de geordineerde ambtsdrager.

227. En om deze bekwaamheid vervolgens blijvend te beproeven. Ook de luisterende gemeente heeft hierin een taak.

228. Zie uitgebreider in: §1.1 Geroepen(e) worden.

229. Zie hoofdstuk 2 voor de differentiatie in het Nieuwe Testament tussen bijvoorbeeld apostelen, profeten en leraren, zie: §2.3 Het spoor van het door de Geest geladen ambt.

Sommige dienaren van Christus worden door een gemeenschap geroepen om hun herder te zijn. Ze worden geroepen als begeleider en inspirator voor een bestaande gemeente, tot opbouw van die gemeente in en voor de samenleving (gemeentepredikant). Andere worden vanuit een gemeenschap geroepen en gezonden om nieuwe wegen te beproeven, om daar te werken waar wellicht (nog) van geen gemeente sprake is, en om daarbij wellicht ook nieuwe gemeenschappen te stichten (predikant-pionier). Weer andere worden door de landelijke kerk geroepen om nieuwe, geordineerde ambtsdragers te bekwaamen (hoogleraren aan de PThU). Hoe verschillend zij ook vormgeven aan de verkondiging van het evangelie, allen hebben zij deel aan het ene geordineerde ambt van dienaar van Christus. Voor sommige ambtelijke posities is een eigen opleiding vereist (de geestelijk verzorger kent een andere opleiding dan de gemeentepredikant), soms is een aanvullende opleiding vereist (bijvoorbeeld voor interim-predikant), voor andere functies speelt ervaring een belangrijke rol (zoals voor de classispredikant). Afhankelijk van hun werkveld en de verantwoordelijkheden en taken die daarbij horen, staan geordineerde ambtsdragers in verschillende verhoudingen tot de roepende gemeenschap. Passend bij het ene ambt van dienaar van het Woord vormen deze verschillende soorten dienaren overigens geen verschillende ambten binnen het geordineerde ambt.

Nauw verwant aan de vraag naar differentiatie is de vraag naar een mogelijke hiërarchie tussen de ambten en binnen het geordineerde ambt. Met name deze laatste vraag speelt op dit moment heel concreet in het gesprek over de mogelijkheid van meer differentiatie binnen het geordineerde ambt. Van verschillende kanten is geopperd om onderscheid te maken tussen senior en junior dienaren van het Woord, gerelateerd aan bijvoorbeeld verschil in opleiding of een verschillende mate van ervaring. Dat stuit vaak op het reformatorische verzet tegen het heersen van het ene ambt (of van de ene ambtsdrager) over het (de) andere. Dat verzet is met name terug te voeren op het zogenaamde 'Convent van Wezel' en de synode van Emden. Een sterk verzet tegen hiërarchie in de

ambtstheologie is ook terug te vinden in de latere gereformeerde theologie, met name in de traditie van het neocalvinisme. Ook vond het zijn weg in bijvoorbeeld de Nederlandse Geloofsbelijdenis²³⁰, de klassieke bevestigingsformulieren en de kerkorde van de Protestantse Kerk in Nederland.²³¹

Het verzet tegen een hiërarchisch geordend machtsinstituut als de laatmiddeleeuwse kerk is zeer begrijpelijk. Toch is de kritiek op het heersen van het ene ambt over het andere vanuit het Nieuwe Testament en vanuit de vroegste kerkgeschiedenis niet goed te onderbouwen. Het verzet tegen ambtelijke hiërarchie is sterker ingegeven door de kritiek op de laatmiddeleeuwse kerk dan door het lezen van de Bijbel of het volgen van de vroege kerk. Zelfs een beroep op de voor-Constantijnse kerk is in dit geval niet mogelijk. Al heel snel – zoals we gezien hebben: feitelijk al bij Paulus – treedt er een hiërarchische verhouding op tussen de verschillende ambten, met het ambt van apostel als hoogste ambt (later min of meer opgevolgd door het bisschopsambt). Het wordt gevolgd door lagere ambten: bij Paulus het ambt van profeet, in de vroege kerk het ambt van presbyter en nog weer daaronder de diaken.²³² Zonder te willen beweren dat een hiërarchische verhouding tussen ambtsdragers dan wel ambten als een gebod uit het Nieuwe Testament moet worden opgevat, kunnen we niet anders dan vaststellen dat ook het omgekeerde een hachelijke zaak is. De afwijzing van elke vorm van hiërarchie wordt niet door de Bijbel ondersteund, eerder het tegendeel.

Het gaat ons er dus niet om dat er hiërarchie *moet* zijn, maar of die er zou *mogen* zijn. In het licht van onze gereformeerde traditie en de huidige culturele context is er nog steeds veel voor te zeggen dat de verschillende ambten naast elkaar staan in het leidinggeven aan de kerk. Echter, met oog op de toenemende differentiatie van en binnen de ambten zou een zekere mate van hiërarchie ook helderheid, structuur en ruimere mogelijkheden voor differentiatie *kunnen* bieden.

In de kerk gaat het telkens weer om de vraag: waartoe zijn de verschillende leden van het lichaam van Christus geroepen?

230. Nederlandse Geloofsbelijdenis, artikel 31 (midden).

231. KO Art VI-1.

232. Zie: Hoofdstuk 2. Bijbelse en vroegkerkelijke bronnen voor revitalisatie van ambt en gaven.

5.3 De kerkelijk werker en het geordineerde ambt

Wat betekent dit nu voor de positie van kerkelijk werkers en pionier-kerkelijk werkers in onze kerk en hun relatie tot het geordineerde ambt? In zekere zin is dat zo ingewikkeld niet. Theologisch gezien is dezelfde principiële vraag ook hier leidend: weet een kerkelijk werker zich geroepen tot het ene geordineerde ambt en beaamt de kerk²³³ deze roeping? Zo ja, dan zal de kerk bereid moeten zijn hen te bekwaamen en, als die bekwaamheid bereikt en erkend is, hen daadwerkelijk te beroepen, te ordineren en te zenden. Zo nee, en dat kan in principe van kerkelijk werker tot kerkelijk werker verschillen, dan moet de kerk hen ook niet ordineren. De kerk zal naar andere wegen moeten zoeken waarop kerkelijk werkers en pioniers met hun roeping gezonden kunnen worden (zie de volgende paragraaf).

Dit theologische ijkpunt en de vraag naar roeping lijken regelmatig *afwezig* in het gesprek over de positie van kerkelijk werkers. De vraag naar hun positie wordt geframed als de vraag naar wat iemand 'mag' of 'niet mag'. Wat iemand wel of niet zou mogen wordt vervolgens verbonden met een inschatting van hoe moeilijk of makkelijk het is om bepaalde handelingen (bijvoorbeeld dopen of het brood van het avondmaal breken) uit te voeren. Dat leidt vervolgens tot conclusies als: 'Om te *kunnen* dopen, heb je toch zeker geen academische opleiding nodig!' Daarbij wordt soms ook nog verwezen naar het verleende preekconsent: 'Waarom zou deze kerkelijk werker de zegen niet mogen uitspreken? Zo moeilijk is dat niet! Zij of hij mag immers wel preken, en dat is toch veel moeilijker.'

De ambtsvraag is echter geen vraag naar wat iemand wel of niet 'mag'. Wanneer we spreken over ordinatie in het ambt van dienaar van het Woord gaat het niet allereerst om een (meer of minder willekeurige) verzameling taken die iemand wordt toevertrouwd. Het gaat om de gelovige erkenning van een (door Christus geschonken) *positie* die iemand wordt toevertrouwd. Daar ligt

het antwoord op bovengenoemde bezwaren. De zegen uitspreken, bijvoorbeeld, is geen kwestie van liturgische competentie of vaardigheid. De zegen is nou typisch iets wat de gemeente zichzelf niet kan geven. Net zomin als een mens zichzelf kan zegenen, kan een gemeente zichzelf zegenen. Ze heeft een 'tegenover' nodig die haar de zegen meegeeft. Het moet haar geschonken worden en wel van Godswege. De vraag van de gemeente van Christus luidt daarom: Wie vertrouwen we die *positie* toe om dat *namens* God te doen?²³⁴ Deze positie krijgt in onze kerk concreet gestalte in het geordineerde ambt. Wie in die positie van dienaar van Christus geordineerd is, spreekt en handelt in de gehele liturgie, in zegen, prediking en sacramenten van Godswege namens Christus. Dat betekent ook dat het theologisch niet houdbaar is dat iemand in de positie van dienaar van Christus wél het een maar niet het ander zou worden toevertrouwd.²³⁵

De ambtsvraag is geen vraag naar 'mag iemand dit of dat'. De principiële vraag luidt: weet een kerkelijk werker zich geroepen tot het ene geordineerde ambt en beaamt de kerk deze roeping?

Binnen dit kader kan nu ook de concrete situatie van kerkelijk werkers met sacramentsbevoegdheid worden geadresseerd.²³⁶ Voor zover kerkelijk werkers het werk van predikanten reeds doen – in die zin dat ze feitelijk als 'herder van de kudde' een gemeente leiden en daarbij Woord en sacramenten bedienen – is de kerk geroepen om hun bekwaamheid te beoordelen, hen indien nodig verder op te leiden en vervolgens te ordineren. Als deze werkers in de praktijk dezelfde roeping en rol hebben als de geordineerde ambtsdrager, zien we geen reden om een aparte ambtelijke rol binnen het ene ambt te creëren. Vervolgens rijst de vraag naar de opleiding van geordineerde ambtsdragers. Voor zover vanuit de theologie over de aard van die bekwaamheid en de benodigde opleiding daarvoor gesproken kan worden, gaan we daarop later in dit hoofdstuk in.

233. Denk aan wat in §5.1 gezegd is over de verantwoordelijkheid van de kerk om roeping en bekwaamheid te beproeven.

234. Deze vraag krijgt in de kerkelijke praktijk gestalte in de toetsing van de geschiktheid van proponenten door de geschiktheid- en colloquiumcommissies. De colloquiumcommissie beslist over hun toelating tot het geordineerde ambt, nadat de proponent bekwaamheid heeft bereikt en geschikt is bevonden.

235. Kerkordelijk gesproken is aan predikanten de 'bediening van Woord en sacramenten' toevertrouwd. Deze bediening van Woord en sacramenten geschiedt door de verkondiging van het Woord, het voorgaan in kerkdiensten, de bediening van de doop en de bediening van het avondmaal. Zie: KO Ord. 3-II Art. 9.1.

236. Deze groep kerkelijk werkers betreft een overgangssituatie, tenminste indien de synode zou besluiten sacramentsbevoegdheid en geordineerd ambt principieel bij elkaar te houden, zie: §5.5 Preekconsenten en sacramentsbevoegdheid.

5.4 De kerkelijk werker en een mogelijk vierde ambt

Wat nu met die kerkelijk werkers en die pionierkerkelijk werkers die niet geroepen worden tot het geordineerde ambt? Ook hier is de eerste vraag die naar roeping. Wat is de roeping van kerkelijk werkers en hoe kunnen we als kerk deze roeping tot haar recht laten komen? De vraag voor de kerk is dus niet allereerst een organisatorische vraag 'waar we onze kerkelijk werkers moeten onderbrengen' maar een theologische. De doorvertaling van de theologische denklijnen in dit rapport naar de kerk(ord)elijke praktijk is echter complex. Daarom willen wij vanuit de theologie op dit punt nu geen institutionele consequenties voorschrijven, maar alleen een aantal overwegingen geven.

Als kerk herkennen we (toenemend) in de aanwezigheid van kerkelijk werkers in de kerk, in hun roeping en zending, Gods geschenk aan onze kerk in onze tijd.²³⁷ Kerkelijk werkers zijn geroepen professionals met expertise voor specifieke groepen of specifieke taken, die van groot belang zijn voor de opbouw van gemeenten op een niveau dat aansluit bij onze gedifferentieerde kennismaatschappij. We zien tegelijk dat ze bij de uitvoering van hun werk regelmatig op obstakels stuiten vanwege onder meer een slecht geregelde rechtspositie. Dit laatste zou kunnen klinken alsof het hier dus toch om een organisatorische kwestie gaat. Waar het om gaat is dat de kerk de verantwoordelijkheid heeft – je kunt ook gerust zeggen: de roeping heeft – om ervoor te zorgen dat zij die door Christus geroepen en gezonden worden, hun werk optimaal kunnen doen.

We geven daarom de gedachte van een vierde ambt in overweging. Dat zou een inbedding kunnen bieden waardoor kerkelijk werkers hun werk kunnen doen in overeenstemming met hun roeping. Hun ambt is niet dat van 'herder en leraar' van een hele kudde, maar dat van kerkelijk specialist. Een vierde ambt van 'kerkelijk werker'²³⁸ maakt, naar goed protestants gebruik, deel uit van een waaier van ambten, gebaseerd op onderscheiden gaven die allemaal hun eigen rol vervullen, niet onder maar naast elkaar.

Kunnen we op deze manier niet zo'n beetje elke rol die iemand in de kerk vervult tot een ambt maken? Nee. In het ambt gaat het om een roeping van een groep mensen die door de kerk als een specifieke roeping wordt (h)erkend en die de bescherming van het ambt nodig heeft. Er zijn genoeg gaven te bedenken waarvoor die ambtelijke inbedding niet nodig is of die zelfs beter gedijen bij een informele structuur. Kan de rol van de kerkelijk werker dan niet makkelijker ondergebracht worden bij een van de bestaande ambten, zoals tot nu toe het geval is? De praktijk geeft al de nodige indicaties dat deze bestaande structuur een jas is die niet past. Kerkelijk werkers werken niet voor niets veelvuldig *zonder* ambt. Er zijn belangrijke structuurverschillen in de roeping en rol van kerkelijk werkers ten opzichte van de bestaande ambten. De kerkelijk werker vervult een rol die niet vanuit de gemeente opkomt (uitzonderingen daargelaten). De kerkelijk werker komt 'van buiten' de gemeente en werkt vaak ook in meerdere gemeenten naast elkaar²³⁹ of na elkaar. De kerkelijk werker is doorgaans een professionele kracht die daarvoor betaald wordt, terwijl de ouderling nu juist bij uitstek vrijwilliger is vanuit de eigen gemeente. De roeping en rol van de kerkelijk werker valt ook niet samen met die van de predikant (zie hierboven reeds).

Aldus zien we de kerkelijk werker als een nieuwe groep die aan onze kerk gegeven is en duidelijk in een behoefte voorziet, maar die buiten onze ambtsstructuur is gevallen. Via een 'vierde ambt' (en die vrijheid hebben we zoals ook de Reformatie die vrijheid had) zouden we theologisch en institutioneel de eigen rol van kerkelijk werkers in de kerk erkennen. We kunnen die dan ook zorgvuldig vormgeven om daarmee de misstanden in te dammen die er nu zijn.

Er zijn belangrijke structuurverschillen in de roeping en rol van kerkelijk werkers ten opzichte van de bestaande ambten. Via een 'vierde ambt' zouden we theologisch en institutioneel hun eigen rol in de kerk kunnen erkennen.

237. Zie hoofdstuk 4.4.

238. Vanzelfsprekend kan over een andere benaming voor een dergelijk vierde ambt nog verder gesproken worden. Omdat het begrip 'kerkelijk werker' inmiddels breed bekend is, zou ervoor gekozen kunnen worden om aan deze benaming vast te houden. Andere genoemde mogelijkheden zijn die van 'kerkbouwer' of 'gemeentedienaar'.

239. Ook de wijze waarop preekconsenten nu geregeld zijn (gekoppeld aan werkplek) levert daarom regelmatig de nodige frustratie op. Het is mogelijk (en gebeurt ook) dat kerkelijk werkers in de ene gemeente waar ze werken wel mogen voorgaan en in de andere gemeente waar ze werken niet.

5.5 Preekconsenten en sacramentsbevoegdheid

Een prangend vraagstuk voor kerkelijk werkers en pioniers is dat van de preekconsenten en sacramentsbevoegdheid. Op dit moment gelden preekconsenten en sacramentsbevoegdheid voor kerkelijk werkers in de Protestantse Kerk als noodvoorziening. Ze worden verleend, na aanvullende homiletische en liturgische vorming, daar waar geen mogelijkheid is om op andere wijze in voldoende mate te voorzien in het voorgaan in de kerkdiensten in de gemeente die het consent aanvraagt.²⁴⁰ Preekconsenten en sacramentsbevoegdheid zijn zowel tijdelijk als gekoppeld aan werkplek. Sacramentsbevoegdheid wordt enkel verleend onder handoplegging aan een ouderling of diaken.

Volgens ons zou het denken vanuit de gaven van de Geest en de roeping door Christus hier meer behulpzaam zijn dan het denken vanuit het ontbreken van een predikant. Een gemeentelid kan de gave van het spreken hebben zonder zich geroepen te weten tot het geordineerde ambt. Omdat een preekconsent taakgericht is, kan het worden gegeven op basis van gave en beproefde competentie, waarbij de inhoud getoetst wordt aan de Schrift en het belijden van de kerk. Dit toetsen gebeurt voorafgaande aan het verlenen van het consent en daarna in principe door de verzamelde gemeente in elke dienst. In het kader van de opleiding van toekomstig predikanten is de tijdelijkheid van hun preekconsent wel verdedigbaar. Maar in het kader van een kerkelijk werker is het plaatsgebonden en tijdelijke karakter van preekconsenten minder navolgbaar, tenminste indien het preekconsent op basis van gave en bekwaamheid aan de kerkelijk werker afgegeven zou worden. Voor het bedienen van de sacramenten ligt een dergelijk consent minder voor de hand: het bedienen van de sacramenten is, zoals hierboven beschreven, immers geen kwestie van gave en competentie²⁴¹, maar veronderstelt de positie van dienaar van Christus. Dat is een positie die de kerk toevertrouwt aan hen in wie zij de Levende herkennen en die tot zijn dienst geroepen zijn.

Leidt dit nu tot de conclusie dat allen die in het vierde ambt bevestigd worden 'automatisch' preekbevoegdheid zouden moeten krijgen? Niet perse: kerkelijk werkers zijn gespecialiseerd en opgeleid

voor een specifieke taak in het gemeentewerk en die taak is niet de verkondiging. Ook nu al is daarom een aanvullende homiletische en liturgische vorming vereist en een vorm van supervisie door een predikant. Preken is een vak apart. Tegelijk zou het voor de kerk zegenrijk kunnen zijn als een kerkelijk werker in het kader van haar of zijn expertise en vanwege haar of zijn affiniteit met bijvoorbeeld jongeren of ouderen zou voorgaan in erediensten. Afhankelijk van het precieze profiel zoals dat voor het vierde ambt zou moeten worden uitgewerkt, zou daarom gedacht kunnen worden aan een profiel inclusief preekbevoegdheid. Dit veronderstelt dan wel dat in de opleiding de bekwaamheid voor preken ingebouwd wordt.

Ten slotte, een veel gehoord geluid is dat Woord en sacrament bij elkaar horen en dat daarom eenieder die preekbevoegdheid heeft voor alles bevoegd zou moeten zijn. Voor degene die in de positie van dienaar des Woords geordineerd is, geldt dat zonder meer. Toch kent de kerk wereldwijd een gelaagdheid in de ambten, met daarbij een 'laag' van ambtsdragers die wel preekbevoegdheid heeft maar niet de sacramenten bedient. De Rooms-Katholieke Kerk kent deze in de vorm van de diakenwijding. Als zodanig gaat die al terug op de eerste eeuwen christendom. De lutherse traditie kent een soortgelijke rol. In onze kerken komt hij ook in die zin voor dat aan studenten die zich voorbereiden op de het ambt van dienaar van het Woord wel het voorgaan in de eredienst en de verkondiging van het Woord worden toevertrouwd, maar niet de bediening van Woord en sacrament. Kennelijk is een dergelijke figuur iets dat al bijna tweeduizend jaar een breed erkende praktijk is.

Voor preekconsenten zou het denken vanuit de gaven van de Geest en de roeping door Christus behulpzaam zijn.

5.6 De aard van de bekwaamheid van geordineerde ambtsdragers

In onze kerkelijke context is de vraag naar de bekwaamheid van geordineerde ambtsdragers een prangende vraag geworden. Moet dat een wetenschappelijke opleiding zijn of kan het ook een hbo-opleiding zijn? Uiteraard staat er nergens in

240. Zie: KO Ord. 5-5-2, Generale Regeling 10 en [procedures preekconsenten](#).

241. Bijvoorbeeld: de 'gave van het dopen' bestaat niet.

het Nieuwe Testament of je een wetenschappelijke of een hbo-opleiding nodig hebt om geordineerd ambtsdrager te kunnen worden, laat staan hoeveel punten Hebreeuws of Grieks je zou moeten hebben behaald. Dat wil niet zeggen dat er vanuit een theologisch perspectief niets zinnigs te zeggen is over de bekwaamheid die bij een dienaar van Christus hoort. Naar de aard van het geordineerde ambt mag van een dienaar van Christus verondersteld worden dat zij of hij Christus kent en bekwaam is om mensen bij Christus te brengen en hen Christus breder en dieper te laten leren kennen. De aard van het geordineerde ambt veronderstelt een bekwaamheid van geordineerde ambtsdragers waarin spiritualiteit, theologische bekwaamheid en professionele competentie samengaan en Christus centraal staat. Een dienaar van Christus dient Christus in doen en laten en in zijn.

Naar het belijden van de Protestantse Kerk is Christus de levende Heer die in de kerk present is door zijn Geest en aanwezig is in Woord en sacrament. Tegelijkertijd is Hij die ene Heer die uit Maria is geboren in de eerste eeuw van onze jaartelling, onder Pontius Pilatus is gekruisigd, gestorven en begraven, en opgestaan op de derde dag. Het christelijk geloof legt een verbinding tussen het heil dat mensen in de kerk en in de wereld aangezegd en toegezegd wordt en heel specifieke, historische gebeurtenissen die het karakter van dat heil bepalen. De vereiste bekwaamheid van de geordineerde ambtsdrager in de christelijke kerk kan niet los gezien worden van dit historische karakter van het christelijk geloof. De (blijvende) studie van de Schriften is voor elke geordineerde dienaar van het Woord onmisbaar. Zonder dat kan zij of hij niet dat *doen* (het Woord dienen) wat zij of hij naar het ambt is (dienaar van het Woord). In dat studeren vindt verdieping en verheldering plaats van wat dat Woord betekent, ook in existentiële zin, ook in de existentie van de dienaar van dat Woord zelf. In het algemeen geldt: des te belangrijker het voor de kerk is om (in het geloof en in de gemeente) trouw te zijn aan het unieke gebeuren van God in de geschiedenis van Israël en bij uitstek in Jezus Christus, hoe belangrijker de scholing van predikanten in het lezen en interpreteren van Schrift en traditie voor de kerk zal zijn. Theologisch gezien vraagt de betrouwbaarheid van het ambt dat naar Christus verwijst allereerst om een grondige kennis van Christus en de Schriften.

De vereiste bekwaamheid van de geordineerde ambtsdrager in de christelijke kerk kan niet los gezien worden van het historische karakter van het christelijk geloof.

De bekwaamheid die van een geordineerde ambtsdrager verwacht mag worden, wordt daarnaast mede bepaald door de ruimte die er binnen het geordineerde ambt is voor differentiatie. Een predikant die werkzaam is als geestelijk begeleider en verzorger zal andere competenties nodig hebben dan een predikant die zich erop toelegt de gemeente in te wijden in de waarheid van het evangelie. Een predikant-pionier die mensen mee moet kunnen nemen in gezamenlijke projecten die vanuit het geloof voortkomen heeft een andere focus in de opleiding nodig dan een predikant wiens eerste taak in de zondagse eredienst ligt.

5.7 De nood van de tijd

Bij de vraag naar de bekwaming van geordineerde ambtsdragers is de aard van het geordineerde ambt leidend (een dienaar van Christus moet Christus en de Schriften grondig kennen, zie hierboven) en vervolgens de nood van de tijd. De dienaren van Christus zijn geroepen om Christus bij de mensen te brengen en hen met Christus te verbinden. Dat vraagt van geordineerde ambtsdragers dat zij de mensen, hun leefwereld en hun vragen serieus nemen, kennen en er op vruchtbare en verantwoorde wijze mee om kunnen gaan. Juist in dat opzicht is sprake van nood. De missie van de ambtsdrager in de hedendaagse christelijke gemeente en samenleving is toenemend complex te noemen. In hoofdstuk 1 is daar reeds het nodige over gezegd.²⁴² Hier lichten we er twee dimensies uit die directe consequenties hebben voor ons denken over de opleiding van werkers in de kerk.

We bevinden ons in een *informatiesamenleving*. Nog niet eerder was er een samenleving waarin zo veel informatie altijd en overal aangeboden wordt. Die informatiesamenleving gaat samen op met de *kennissamenleving*. Op heel veel plekken in onze cultuur wordt met een enorme *drive* en tot in een enorm detail geleerd, zowel door ouderen als door jongeren. Het gemiddelde opleidingsniveau is nog nooit zo hoog geweest. Niet alleen in een professionele maar ook in een vrijetijdsetting

242. Zie: §1.4 De dubbelzinnigheid van het ambt in onze tijd en cultuur.

wordt enorm veel kennis verworven. Er worden documentaires verslonden, historische romans en biografieën van honderden pagina's worden in één ruk uitgelezen, er worden urenlange podcasts beluisterd en YouTube-filmpjes bekeken.

De informatie- en kennissamenleving bieden kansen voor het christelijk geloof en voor bekwame, geordineerde ambtsdragers: er is immers geen reden waarom de laatmoderne mens speciaal in verband met zijn geloof geen interesse in kennis meer zou hebben. Tegelijk stempelt de samenleving de geloofsgemeenschappen op een manier die het eigene van het werken in de kerk soms makkelijk vertroebelt. Gemeenteleden kunnen zelf vanuit een stevig opleidingsniveau een goed verhaal neerzetten en misschien wel een flitsend verhaal vertellen. Ze zijn in staat andere mensen te coachen – gemeenteleden, maar mogelijk ook de predikant of de kerkelijk werker –, een langetermijnvisie voor de gemeente te schrijven, een voorstelling te creëren, films te maken, de kerkenraad aan te sturen, enzovoort.²⁴³ Het eigene van het werken in de kerk van Christus gaat in dat alles soms gemakkelijk verloren: alles wat we in de kerk van Christus doen lijkt weliswaar overeen te komen met wat gedaan wordt in professionele domeinen die we van elders uit de samenleving kennen, maar de aard van wat we in de kerk doen is niet hetzelfde. De missie van God maakt het anders. De gevoeligheid daarvoor, het theologische en daarmee samenhangende kerkelijk denken en werken, is lang niet alle gemeenteleden eigen.

Het is een serieuze maar ook mooie uitdaging voor de geordineerde ambtsdrager om hier sturing aan te geven. Echter, wil de sturing en wil het handelen van de predikant op (al) deze domeinen in de gemeente en de samenleving als 'professioneel en verantwoord' worden ervaren, dan zal de predikant zich op al deze gebieden moeten bekwamen. Wanneer de bestuurskracht en inzet van bekwame vrijwilligers ontbreekt en alle werk op de predikant neerkomt, komt daar ook nog de noodzaak van bestuurlijke expertise bij. Het maakt de eigen en onmisbare waarde van kerkelijk specialisten voor verschillende 'domeinen' in het gemeentelven direct inzichtelijk, maar onderstreept ook de

noodzaak van hun theologische vorming. Het is te verwachten dat predikanten en kerkelijk werkers gezamenlijk de uitdaging beter kunnen *handelen* om het werk in de kerk zowel professioneel als theologisch verantwoord vorm te geven.

In onze ver doorontwikkelde kennismaatschappij woekert daarnaast een *gezagscrisis*. Niets wordt zomaar voor lief aangenomen. (Hoewel sommige onbetrouwbare kennis daarentegen enorm gemakkelijk omarmd wordt.) Ook in onze kerken hebben we te maken met een groot verlies aan gezag, niet alleen van personen, ook van tradities. Elke traditie en elke persoon moet van moment tot moment opnieuw haar relevantie bewijzen. Het positieve daaraan is dat vanzelfsprekendheden voortdurend kritisch bevestigd worden en op hun toekomstbestendigheid beproefd worden. Echter, dit gaat in onze kerk gepaard met een fundamentele erosie van de kennis van en het vertrouwen in de traditie waarin het geloof wordt overgedragen. Alle grote bouwstenen onder het geloof staan ter discussie. In die discussie geldt alles als relevant: de persoonlijke overtuigingen en ervaringen van gemeenteleden, maar ook de inbreng van praktijken en tradities uit de bredere cultuur. Vaak worden die ter sprake gebracht met een beroep op hun effectiviteit: kijk eens wat voor geweldige vorm, geweldige traditie, geweldige ervaring ik hier heb! Is dat niet ook iets voor de kerk?!

Voor de dienaar van het Woord wordt de context waarin zij of hij werkt er niet bepaald eenvoudiger op. Het vraagt toenemend om een complexe, theologische argumentatie van de geordineerde ambtsdrager om met onderlegde en mondige gemeenteleden op een vruchtbare manier in gesprek te zijn en aan het leven van de gemeente richting te geven. Een direct beroep op de Bijbel of de belijdenis is vaak niet meer waar het om draait. Wat waar is, wordt steeds minder belangrijk. Wat ertoe doet is wat werkt of wat goed voelt: een fijne dienst! Het vraagt van de geordineerde ambtsdrager een hoge mate van communicatieve competentie om het christelijke geloof over te brengen, de mensen bij Christus te bepalen en het kerkelijk werk vanuit Gods missie gestalte te geven. De effectiviteit en vruchtbaarheid van die communicatie hangt in

243. Daarbij komt nog het probleem dat niet enkel de kerk maar ook de maatschappij een beroep doet op de kennis en kwaliteiten van mensen in tal van vrijwilligersorganisaties. Dat brengt de kerk in een concurrentiepositie met sportclubs of politieke partijen om de tijd van de vrijwilliger. Daarnaast kampen tal van gemeenten in Nederland met een tekort aan bestuurskracht, vanwege demografische redenen en afnemende ledentallen.

toenemende mate af in hoeverre de geordineerde ambtsdrager betrouwbaar en authentiek wordt geacht.

De ambtsdrager moet daarbij tevens het vermogen bezitten om culturele ontwikkelingen en thema's zinvol met de Schrift in gesprek te brengen. Predikanten zijn als gevolg daarvan soms drukker met alle ontwikkelingen in de cultuur en de samenleving waar ze mee om moeten gaan of een antwoord op moeten hebben dan met de uitleg van de Schriften. (En, eerlijk is eerlijk, soms zijn gemeentelieden daar ook niet eens meer in geïnteresseerd.) Wat binnen de kerk realiteit is, geldt in nog hogere mate in het gesprek met de samenleving als geheel. Daar heeft het geordineerd ambt een missionaire en apologetische taak liggen, ten overstaan van een samenleving waar de kennis en taal van het geloof geheel verloren zijn gegaan.

Alles wat we in de kerk van Christus doen, lijkt weliswaar op wat we vanuit professionele domeinen elders in de samenleving kennen. Maar de aard van wat we in de kerk doen, is niet dezelfde.

5.8 De waarde van academische scholing

De academische scholing van de geordineerde ambtsdrager is een karakteristiek product van de Reformatie. De Reformatie zette in op de bewuste gelovigheid van de gemeente en de persoon van de gelovige. Het gezag van de Schrift werd naar voren gebracht als beslissend. Het werd afgezet tegen het formele leergezag van de kerk en haar instituten en ontnam zo de kerk het heilsmonopolie. Deze beweging maakte voortdurende voeding van de gemeente vanuit de Schriften noodzakelijk. Daarvoor was een voorganger nodig die in de oorspronkelijke talen (en bijbehorende denkstructuren) van de Schrift was geschoold. Zo kon hij uit eerste hand de gemeente in de kennis van de Schriften en de waarheid van het geloof voorgaan.

In onze moderne en postmoderne tijd is niet elke reden die in de 16e eeuw voor de academische opleiding van de predikant gold nog steeds van doorslaggevend belang. Wel is de geordineerde ambtsdrager nog steeds geroepen om de gemeente te bepalen bij het heil in Christus, waarvan de Schriften beslissend getuigenis afleggen. Het gezag van de Schrift heeft in de context van onze tijd deels een ander karakter gekregen. We zijn ons meer

bewust van het verschil tussen de oorspronkelijke context en onze toe-eigening daarvan in het heden. Dat vraagt des te meer om bekwaamheid van geordineerde ambtsdragers om de vertaalslag tussen tekst en lezer op een verantwoorde manier te maken. De scholing van predikanten in het lezen en interpreteren van de Schrift blijft daarvoor onverminderd van belang, juist ook om weerstand te bieden aan de neiging om vanuit elk willekeurig gekozen perspectief een ons welgevallige betekenis aan de tekst te ontleen. De toegevoegde waarde om dit vanuit de grondtalen te kunnen doen, is groot. Ze is van belang om de vreemdheid van de teksten voldoende te kunnen peilen.

In onze context treden ook nieuwe redenen naar voren om de academische opleiding van de geordineerde ambtsdrager te waarderen. Het gaat dan om het vermogen om het heil in Christus op een theologisch steekhoudende manier in gesprek te brengen met ervaringen, praktijken en tradities in kerk en cultuur. Van de laatmoderne geordineerde ambtsdrager wordt bij uitstek gevraagd om *out of the box* te kunnen denken en in dat creatieve proces tegelijkertijd de gezaghebbende stemmen van Schrift en traditie te horen en te gehoorzamen. Voor dergelijk gezaghebbend spreken is bij uitstek het reflectieniveau nodig dat gevormd wordt in een academische scholing.

Vanuit de aard van het geordineerde ambt en de nood van de tijd houden we een warm pleidooi voor de academisch opgeleide predikant.

Concluderend houden wij, vanuit de aard van het geordineerde ambt en de nood van de tijd, een warm pleidooi voor de academisch opgeleide predikant. Wij denken dat academische opleiding met scholing in de grondtalen nog steeds onmisbaar is bij de bekwaamheid van geordineerde dienaren van het Woord. De praktische uitwerking van dit pleidooi valt niet binnen de reikwijdte van dit rapport.

5.9 De waarde van de hbo-opleiding

Hbo-instellingen hebben de laatste decennia binnen het Nederlandse hoger onderwijs een belangrijke plaats verworven. Ook op hbo-niveau zijn theologie-opleidingen ontwikkeld. De kerkelijk werkers die gaandeweg hun intrede in de kerk hebben gedaan, beschikken vaak over een dergelijke theologie-opleiding op hbo-niveau. Met de vraag hoe de kerkelijk werker in onze ambtelijke

structuren wordt vormgegeven, is ook de vraag gegeven hoe het hoger onderwijs zich verhoudt tot de academische scholing van de geordineerde ambtsdrager.

Over dit verschil tussen een academische en een hbo-scholing is het laatste woord nog niet gezegd. Het gaat niet aan om de ene vorm van onderwijs tegen de andere uit te spelen. Een te simpele tegenstelling tussen een praktische en een theoretische opleiding doet aan de werkelijkheid van beide geen recht. Aan de hbo-opleidingen heeft theorie een belangrijke plaats en wordt ook onderzoek gedaan. Omgekeerd komt ook de praktijk in een wetenschappelijke beroepsopleiding als de driejarige master van de PThU volop aan de orde. In de verschillende oriëntaties van zowel de opleidingen (wo en hbo) als hun studenten moeten we de kracht van onze predikanten en kerkelijk werkers zoeken.

In het algemeen kun je stellen dat er binnen het hbo eerder vanuit bestaande theorievorming praktijkgericht onderzoek en -onderwijs wordt gedaan, terwijl aan de universiteit bestaande theorievorming fundamenteeler bevraagd en ontwikkeld wordt. Zoals de voorlichtingswebsite van de TU Delft het verwoordt: de h van het hbo staat voor 'hoe' en de w van het wo staat voor het 'waarom'.²⁴⁴ Binnen het hbo wordt primair gewerkt aan het in de praktijk toepassen en verfijnen van bestaande theorievorming, terwijl aan een universiteit bestaande theorievorming fundamenteel wordt bevraagd en nieuwe theorieën worden ontwikkeld. Er is niet alleen een verschil in opleiding tussen het hbo en het wo, maar ook een verschil in type student. Dat gaat meer of minder gelijk op met het geschatte verschil tussen de opleidingen. Een hbo-student is eerder gericht op het in de praktijk brengen van bestaande theorievorming, terwijl een student aan een universiteit gericht is op het fundamenteel bevragen van theorieën en praktijken. Beide hebben een eigen waarde.

De kerk zal in de toekomst zowel mensen nodig hebben die gegroeide praktijken verder kunnen uitbouwen en versterken, en mensen die in staat zijn een fundamenteelere transformatie te bewerkstelligen of de gegroeide traditie fundamenteeler te herbronnen. Ieder draagt, in de eigen rol en met

de eigen sterke kanten, bij aan het Koninkrijk van God. De eigen kracht van academisch en hbo-opgeleide theologen maakt samenwerking zinvol en noodzakelijk voor de voortgang van Gods werk, de opbouw van het Lichaam van Christus.

De eigen kracht van academisch en hbo-opgeleide theologen maakt samenwerking zinvol en noodzakelijk voor de voortgang van Gods werk, de opbouw van het Lichaam van Christus.

244. 'Wat is het verschil tussen hbo en wo, zie: tudelft.nl/onderwijs/voorlichting-en-ervaren/voorlichting-bachelor/wat-is-het-verschil-tussen-hbo-en-wo.

Protestantse Kerk in Nederland

Postbus 8504, 3503 RM Utrecht

(030) 880 18 80

info@protestantsekerk.nl

protestantsekerk.nl